

Thomas Haaland

Vold - konflikt og gjengdannelse

En undersøkelse blant
ungdom i fire bydeler

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Forord

I denne rapporten presenterer vi noen sentrale resultater fra en enqueteundersøkelse om unges erfaring med voldelige konflikter.

Undersøkelsen ble gjennomført i november/desember 1999, og er ledd i et større forskningsprosjekt som har til formål å studere voldsutøvelse, voldsutøvere og gjengatferd i ungdomsmiljøene, samt å studere tiltak- og virkningen av tiltak som settes inn for å forebygge og begrense voldsbruk blant unge. Prosjektet gjennomføres i samarbeid mellom forskere ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og Institutt for By- og Regionforskning (NIBR). Arbeidet, som vil gå over tre år, er finansiert av Norges Forskningsråd, Velferdsprogrammet fra år 2000. Gjennomføring av datainnsamlingen som ligger til grunn for denne rapporten, ble finansiert av Justisdepartementet i 1999.

Gjennom enquetundersøkelsen har vi søkt å fange opp bredden i unges erfaringer med voldsbruk, først og fremst i egenskap av offer for slike handlinger. Resultatene fra dette arbeidet skal senere suppleres med mer ”kvalitative” tilnærminger til særlig utsatte ungdomsmiljøer, spesielt til grupperinger som har en organisasjonsform som gir grunnlag for å benytte betegnelsen ”gjeng” om det aktuelle miljøet..

Resultatene fra enqueteundersøkelsen står likevel ”på egne ben”, og resultatene bør være av offentlig interesse. NIBR ønsker derfor allerede nå å offentliggjøre noen sentrale funn fra denne delundersøkelsen.

Foreliggende rapport er forfattet av forsker Thomas Haaland. Han vil takke skolemyndighetene i Rogaland, Vest-Agder, Buskerud og Oslo for bistand ved gjennomføring av undersøkelsen i de videregående skolene. Han vil i særlig grad rette en takk til Herman von der Lippe for det store arbeid han nedla i forbindelse med den praktiske gjennomføring av undersøkelsen.

Forfatteren vil også takke prosjektleder Inger-Lise Lien (NIBR), Anila Naouni, Tore Bjørgo (begge NUPI) og Yngve Carlsson (NIBR) for konstruktive kommentarer og innspill under arbeidet.

Oslo, juni 2000

Arne Teslie
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	4
Figuroversikt.....	5
Sammendrag	6
Summary	9
1 Innledning	12
1.1 Problematferd	12
1.1.1 Problematferd og forankring i jannaldergruppa	12
1.2 Kilder til kunnskap om voldskriminalitet.....	13
1.2.1 Selvrappoteringsundersøkelser: hva er det vi måler?	14
1.3 Metode og data i denne undersøkelsen.....	16
1.3.1 Populasjon og utvalg	16
1.3.2 Spørreskjema.....	17
1.3.3 Datasettet.....	18
2 Vold i samfunnet.....	19
2.1 Ungdomsvold	19
2.1.1 Et tilbakeblikk	19
2.1.2 Vold og slagsmål.....	20
2.2 Ungdomsvold ved utgangen av 1990-tallet.....	23
2.2.1 Ulik spørsmålsstilling –ulike svar	23
2.3 Ungdom og voldserfaring i 1999	24
2.3.1 Gjentatt utsatthet	26
2.3.2 Gjentatt voldsutsatthet: gutter og jenter	28
2.3.3 Unge med innvandrerbakgrunn	28
2.3.4 Store forskjeller mellom ulike innvandrergrupper	29
2.4 Når og hvor finner volden sted?.....	31
2.4.1 Aktører og åstedstyper	33
2.4.2 Åsted, våpenbruk og utfall	34
2.5 Bruk av rusmidler.....	35
2.5.1 Illegale rusmidler.....	36
2.5.2 Omfang av bruk.....	38
2.6 Bruk av rusmidler og utsatthet for vold: en sammenheng?.....	38
3 Fritid og fritidsmønstre	41
3.1 Fritid som uteliv	41
3.2 Fritidsbruk	42
3.3 Fritid i det offentlige rom er fritid i egen regi	44
3.3.1 Fritid i egen regi. Ytringsformer og aktører	45
3.4 Egenregissert fritid, voldsutsatthet og ruserfaring	49
3.4.1 Ruserfaring	50
3.4.2 Erfaring med vold.....	52

4	Konflikter, og konfliktatferd	56
4.1	'Konflikt' er et sammensatt begrep	56
4.2	Hva handler konflikter mellom ungdom om?	57
4.2.1	Om å skape seg selv	58
4.3	Konflikthåndtering: forkasting av formelle autoriteter	59
4.3.1	Vold avler vold?	60
4.3.2	Konflikter, våpen og sosiale nettverk.....	65
4.4	Gjenger, og gjengtilknytning.....	67
4.4.1	Spørsmål om gjenger.....	68
4.4.2	"Gjengmedlemskap" i anførselstegn	72
5	Lokale forskjeller?	74
5.1	Voldsutsatte	74
5.1.1	Gjentatt voldsutsatthet.....	75
5.1.2	Når og hvor finner volden sted i de fire byene?	75
5.1.3	Våpenbruk, og forekomst av skader.....	76
5.2	Bruk av rusmidler, likheter og forskjeller	76
5.2.1	Erfaring med rusmidler	77
5.3	Rus, vold og egenregisert fritid	78
5.4	Konflikt og konfliktatferd	78
5.4.1	Forekomst av gjenger, tilknytning til gjengmiljø	79
5.5	Avrunding	80
	Litteratur	81
	Vedlegg 1 Spørreskjema.....	84
	Vedlegg 2 Faktoranalyse, fritidsbruk.....	104

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Slagsmål eller vold? Idealtypiske skillelinjer</i>	22
Tabell 2.2	<i>Andel gutter og jenter, 15-17 år i Drammen, Kristiansand, Stavanger og Oslo som siste år har vært vitne til, eller utsatt for vold, og/eller trusler om vold. Horisontal prosent</i>	25
Tabell 2.3	<i>Voldsutsatte (N=1391) etter antall poeng på indeks. Prosent, kumulativ prosent og absolutte tall</i>	27
Tabell 2.4	<i>Voldsutsatte etter etnisk bakgrunn. Vertikal prosent. Alle</i>	29
Tabell 2.5	<i>Bruk av rusmidler, gjennomsnittlig antall ganger brukt, gutter og jenter. Alle</i>	38
Tabell 2.6	<i>Erfaring med rusmidler og gjennomsnittlig antall voldspoeng</i>	39
Tabell 3.1	<i>Andel som var aktive med ulike former for fritidsaktiviteter minst en gang siste uke, samt gjennomsnittlig antall dager aktiv</i>	43
Tabell 3.2	<i>Andel som var aktive, samt når aktiv, gjennomsnittlig antall dager aktiv siste uke etter score på egenregissert fritid. Kvartilscore. Alle</i>	46
Tabell 4.1	<i>Utsatt for vold/ trusler siste år, etter noen gang båret våpen. Prosent. Alle</i>	63
Tabell 4.2	<i>Det selv å ha båret våpen mot det å ha venner som bærer våpen. Horisontal prosent, alle</i>	65
Tabell 4.3	<i>Oppgitt foranledning til voldsepisoder hvor "gjengmedlemmer" og ikke-medlemmer var involvert. Horisontal prosent. Voldsepisoder</i>	71
Tabell 4.4	<i>Båret våpen etter medlemskap i gjeng. Horisontal prosent. Alle</i>	72
Tabell 5.1	<i>Utsatte for vold eller trusler om vold siste år etter eksponeringsform i fire byer. Horisontal prosent. Alle</i>	74
Tabell 5.2	<i>Åsted for (siste) voldshendelse i fire byer. Horisontal prosent. Voldsutsatte</i>	75
Tabell 5.3	<i>Bruk av noen form for våpen, siste opplevde voldsepisode i fire byer. Vertikal prosent, voldsutsatte siste år</i>	76
Tabell 5.4	<i>Erfaring med bruk av ulike rusmidler i fire byer. Horisontal prosent. Alle</i>	77
Tabell 5.5	<i>Andel som føler uro ved besøk på ulike arenaer i fire byer. Prosent. Alle</i>	79
Tabell 5.6	<i>Venner som bærer våpen i fire byer. Vertikal prosent. Alle</i>	79

Figuroversikt

Figur 2.1	<i>Voldsutsatte unge med norsk- og innvandrerbakgrunn etter antall ganger utsatt for vold, og etter "voldspoeng" siste år. Gjennomsnitt.</i>	30
Figur 2.2	<i>Voldshendelser siste år fordelt etter time i døgnet. Prosent (N=1043)</i>	32
Figur 2.3	<i>Voldshendelser som fant sted innenfor bygrensene siste år fordelt etter hvor og når på døgnet de fant sted. (N=861)</i>	33
Figur 2.4	<i>Voldsepisoder der det ble nyttet våpen, og episoder som medførte personskade som krevde medisinsk behandling etter type åsted. Prosent.</i>	35
Figur 3.1	<i>Fravær av tre former for foreldrekontroll etter score(deciler) på egenregissert fritid. Alle.</i>	47
Figur 3.2	<i>Egenregissert fritid og etnisk bakgrunn. Gutter og jenter. Alle.</i>	48
Figur 3.3	<i>Gjennomsnittlig antall ut- og inngående telefoner siste døgn og score på egenregissert fritid. Alle.</i>	49
Figur 3.4	<i>Erfaring med bruk av rusmidler etter score på egenregissert fritid. Kvartiler. Alle.</i>	51
Figur 3.5	<i>Ungdom som har vært beruset høsten -99 etter antall ganger, fordelt etter score på egenregissert fritid. Gjennomsnitt. Unge som har vært beruset.</i>	52
Figur 3.6	<i>Voldsutsatte etter antall ganger utsatt, og etter score på egenregissert fritid. Voldsutsatte siste år (N=1391). Prosent.</i>	53
Figur 3.7	<i>Rus- og voldserfaring hver for seg og i kombinasjon etter score på Egenregissert fritid.</i>	54
Figur 4.1	<i>Andel som har båret våpen etter egenregissert fritid og erfaring med vold siste år. Prosent. Alle.</i>	63
Figur 4.2	<i>Tre indikatorer på stående konflikter etter score på egenregissert fritid</i>	66

Sammendrag

Thomas Haaland

Vold – konflikt og gjengdannelse

En undersøkelse blant ungdom i fire byer
NIBR prosjektrapport 2000:14

Foreliggende rapport handler om ”problematferd” i ungdomsmiljøene. Erfaringer med vold- og med bruk av (ulovlige) rusmidler danner et utgangspunkt. Hvordan slike erfaringer virker inn på- eller henger sammen med- særegne former for organisering av sosialt samvær unge imellom, danner så grunnlag for problemstillingene i kapittel 3 og 4.

Rapporten bygger på enquetedata samlet inn blant grunnkurselever i videregående skoler i Drammen, Kristiansand, Stavanger og Oslo. I alt 4702 elever (om lag 90 prosent av elevene i de berørte skoleklassene) besvarte et spørreskjema som i rapporten er gjengitt som vedlegg 1.

Resultatene fra undersøkelsen viser at en betydelig del av ungdommene har vært involvert i voldelige konflikter. Mer enn 30 prosent opplyser at de har vært utsatt for vold, eller trusler om vold, i løpet av de siste tolv måneder. Flertallet av de som har vært utsatt for slike hendelser, oppgir at de har vært utsatt for mer enn én episode. Nesten halvparten av de berørte oppgir at de var utsatt for vold som medførte synlig merke eller skade.

Sammenliknet med undersøkelser fra tidlig på 1990-tallet, synes det klart at andelen som berøres av vold, og trusler om vold, har økt. Det synes dessuten klart at de berørte i 1999 utsettes for mer alvorlig vold. Mens trusler var den mest utbredte form tidlig i tiåret, er vold med synlig merke eller skade den dominerende form i 1999. Sammenliknet med tidligere er det en klar tendens til at jenter oftere utsettes for vold. Mens forholdstallet mellom voldsutsatte gutter og jenter tidlig i tiåret var 1:6, er det i slutten av tiåret blitt 1:2. Økningen i andelen unge som utsettes for vold skyldes altså ikke minst at jenter oftere rammes.

Unge med innvandrerbakgrunn rammes litt sjeldnere enn unge med norsk bakgrunn, men de unge innvandrere som utsettes rammes klart hyppigere, og av mer alvorlige former for vold enn unge med norsk opprinnelse.

Knapt halvparten av de rapporterte voldshendelsene fant sted i nabolaget der den unge bor, eller i tilknytning til skolen der den unge er elev. Den andre halvparten fant sted ”i byen” eller utenbys (i utlandet, i annen norsk kommune). Den vold som fant sted utenfor skole/ nabolag har en mer alvorlig karakter. Unge som var utsatt for vold utenfor sitt nærområde oppgir oftere at det ble benyttet en eller annen form for våpen, og at utfallet av hendelsen oftere ble at en eller flere involverte ble påført skade som krevde medisinsk tilsyn. Voldsepisoder utenfor skole/nabolag var oftere ”gruppebaserte”, dvs. at det var flere aktive aktører på hver side i oppgjøret.

Andre undersøkelser viser at det i siste del av 1990-tallet har funnet sted en klar økning i unges bruk av legale, så vel som illegale rusmidler. Også våre data viser at bruk av rusmidler blant ungdom har betydelig omfang. Blant 15-17 åringer i vårt utvalg er det mindre enn hver fjerde ungdom som oppgir aldri å ha prøvd rusmidler. For om lag hver femte ungdom gjelder at bruken er begrenset til legale rusmidler, men hele 55 prosent av informantene oppgir å ha prøvd illegale rusmidler som hjemmebrent, cannabis eller andre narkotiske stoffer. Når "illegale rusmidler" innsnevres til cannabis og andre narkotika, er det 25 prosent som oppgir å ha erfaring med bruk.

Nesten like mange jenter som gutter har prøvd rusmidler. Jentene har i noe større grad innskrenket sin bruk til alkohol, og har i mindre grad brukt narkotiske stoffer. Jentene rapporterer dessuten om en noe mindre hyppig bruk, og om mindre erfaring med beruselse, enn guttene.

Erfaring med vold, og erfaring med bruk av rusmidler viser sterk sammenheng. Særlig sterk er sammenhengen mellom voldserfaring og erfaring med bruk av illegale rusmidler.

Erfaring med vold, og erfaring med bruk av rusmidler, henger i sin tur sammen med en særegen form for fritidsbruk og samvær med jevnaldrende. Denne samværsformen kjennetegnes ved, i betydelig grad å være lokalisert til "det offentlig rom" og til steder utenfor nærområdet den unge bor, i praksis svært ofte i bysentrum. Mobiltelefon er et sentralt og meget hyppig brukt kommunikasjonsredskap for unge med utstrakt slikt fritidsliv. Samværet med jevnaldrende skjer på steder som gir begrenset innsyn fra voksne, og som derfor i betydelig grad er unndratt voksnes uformelle kontroll. Fritids- og samværsformene bærer preg av at det er de involverte selv som har regien. Vi har kalt denne formen for *egenregissert fritid*.

Erfaringene med vold, og med bruk av rusmidler, øker jo høyere score de unge har på denne formen for fritidsliv. Vi hevder at fellesnevneren for voldserfaring, erfaring med bruk av rusmidler og egenregissert fritid, best kan sammenfattes med stikkordet *konflikt og konfliktatferd*.

Ungdom med høy score på egenregissert fritid oppgir langt oftere enn andre å være i et stående konfliktforhold til bestemte andre personer, eller grupper av personer. Dette kommer dels til uttrykk ved at en høyere andel oppgir at "*det er bestemte personer som er ute etter meg, og som jeg er redd for å møte*", dels ved en svært stor andel med høy score på egenregissert fritid oppgir at den vold de var utsatt for, var ledd i en hevnaksjon. En meget stor andel av unge med utstrakt egenregissert fritidsliv oppgir dessuten at de(n) konflikten(e) som lå til grunn for voldsepisoden ikke er avsluttet, og at de regner med at voldshendelsen (med de samme involverte) kan komme til å bli gjentatt.

Voldserfaring gir økt beredskap for på nytt å skulle bli utsatt for vold. Slik økt beredskap antar defensive, så vel som offensive former. Til de defensive formene hører det å unnlate å oppsøke bestemte steder den enkelte ellers kunne ønske å besøke, fordi slikt besøk forbindes med risiko for å bli utsatt for vold.

En forholdsvis liten andel av unge (en av tre) med voldserfaring oppgir at de har snakket med voksne om det som hendte. Bare 5 prosent av de voldsutsatte har anmeldt voldshendelsen til politiet.

Flertallet (4 av 5) av de voldsutsatte unge har snakket med en eller flere venner om hendelsen. Blant disse finner vi en særlig sterk tilbøyelighet til bevæpning og valg av "offensive strategier" i beredskap til forsvar mot gjentatt vold. Hele 26 prosent av ungdommene hevder at de en eller flere ganger hittil i livet har utstyrt seg med våpen. Vel 8 prosent oppgir at de som ledd i "selvforsvar" har gjort dette i løpet av det siste året.

Tilbøyeligheten til bevæpning bærer preg av å være en selvtektorientert form for konfliktberedskap.

Ungdom som selv har erfaring med å bære våpen oppgir i betydelig grad også å ha en eller flere venner som har båret våpen. Tilbøyeligheten til å ty til bevæpning er altså lokalisert til bestemte sosiale nettverk.

Om lag 5 prosent av informantene oppgir å være med i en gjeng, definert som ”...*en relativt fast gruppe ungdommer som av og til driver med vold og kriminalitet.*” Ungdom som oppgir å være med i en gjeng har nesten alle utstrakt erfaring med rusmidler – hele 85 prosent har erfaring med bruk av illegale rusmidler (hjemmebrent innbefattet). Flertallet av disse ungdommene oppgir å være utsatt for vold og trusler om vold siste år, og 3 av 4 oppgir å ha deltatt i slagsmål, og i flertallet av disse var det snakk om oppgjør mellom grupper av ungdom, altså flere aktører på hver side i slagsmålet. Når unge som ikke regner seg som medlem av en gjeng deltok i slagsmål var det langt oftere tale om oppgjør ”mann mot mann”. Ungdom som oppgir å være med i en gjeng har meget høy score på egenregissert fritid, og de oppgir at foreldre bare i begrenset grad har innsyn i hvor- og med hvem de er i fritiden.

De formene for problematferd som beskrives i rapporten har betydelig omfang i alle de fire byene. Utbredelsen er likevel forskjellig, og til slutt i rapporten redegjør vi for noen sentrale slike likheter og forskjeller byene imellom.

Summary

Thomas Haaland

Violence – conflict and gang formation

A study among youth in four cities

NIBR Report 2000:14

This report deals with “problematic behaviour” in youth circles. Experiences of violence coupled with the use of (illicit) drugs represent one of the starting points. How experiences such as this affect – or are connected with – particular forms of social organisation among the young is the focus of chapters 3 and 4.

The report is based on questionnaire data provided by foundation-course pupils at upper secondary schools in the cities of Drammen, Kristiansand, Stavanger, and Oslo. A total of 4,702 pupils (about 90 per cent of the pupil mass of the schools included in the study) answered a questionnaire. The questionnaire is reproduced as Appendix I in the report.

The findings emerging from the study show that a considerable number of these youths had been involved in conflicts including violent incidents. More than 30 per cent said that they themselves had been the object of violent acts, or threats of violence, over the course of the past twelve months. The majority of these youths, in turn, say that they have suffered more than one such incident. Almost half of them state that the violence perpetrated against them had left a visible mark or injury.

It is clear that, when comparing these findings with those of other studies from the early Nineties, the proportion of young people with experience of direct violence, or threats of violence, has increased. While threats were the most common form early in the decade, violence resulting in visible marks or injuries has become the most prevalent category in 1999. Compared with these earlier figures, it is clear that girls are increasingly the victims of violence. While the ratio between assaulted boys and girls about ten years ago was 1:6, at the end of the decade it is 1:2. The growth in the number of young people affected by violence is thus chiefly due to this increased frequency of violence among girls.

Youth from immigrant families are involved slightly less than youths from a Norwegian background, but young immigrants who do experience violent behaviour, do so far more frequently, and the type of violence involved is more serious than when young Norwegians are the victims.

Almost half of the reported violent incidents had occurred in the victim’s own neighbourhood, or at his or her school. The other half happened “in town” or non-locally (abroad or in another part of the country). The violence enacted at the victim’s school and in his or her home neighbourhood was more serious. Youths who were the object of violent acts outside their own neighbourhood state more frequently that some form of weapon was involved, and that the outcome more often involved one or more people

sustaining injuries requiring medical attention. Violent incidents outside the neighbourhood/school were more often “group-based”, that is, more people were involved on either side of the conflict.

Other studies reveal a clear increase in the latter part of the Nineties in the use of legal as well as illegal means of intoxication among youths. Our data confirm that the use of intoxicating substances by young people is substantial. Among the 15–17-year-olds in our sample, fewer than one in four stated that they have never tried such substances. For about every fifth pupil, use is limited to legal substances, while as many as 55 per cent of the respondents say that they have tried illegal intoxicants such as illicitly distilled liquor (*hjemmebrent*), cannabis, or other narcotic substances. When we restrict “illegal intoxicants” to cannabis and other illegal drugs, 25 per cent say that they have used these substances.

Nearly as many girls as boys have tried intoxicating substances. The girls tend more to limit themselves to alcohol, and have less experience of narcotic substances than the boys.

Violent incidents and the use of intoxicants are strongly correlated. There is a particularly strong connection between experience of violence and use of *illegal* intoxicants.

These two factors, experience of violence and use of intoxicants, correlate in turn with a special form of leisure activity and peer group organisation. This type of group organisation is characterised by taking place in “public spaces” and in places outside the neighbourhoods of the participants. In practice, this generally means the city centre. Cellphones comprise a key and extremely frequently used means of communication of the youths in these geographically wide-ranging activities. Young people gather in places that restrict adult monitoring of their activities. They are thus largely beyond the informal control of adults. In this type of setting, it is the young people themselves that hold the reins of control. We have called this form of group organisation *self-governed spare time* (*egenregissert fritid*).

Experiences of violence and use of intoxicants correlate positively with the ranking of the young on this form of group activity. We propose that the common denominator underlying the three factors – experience of violence, use of intoxicants, and self-governed spare time – may best be summed up with the key words *conflict and conflict behaviour*.

The pupils with a high score on self-governed spare time state with far greater frequency than others that they are involved in ongoing conflicts with specific individuals or groups. This comes to light in that a large number state that “*there are certain specific people that are after me and whom I’m afraid to meet*”, and partly because a very large percentage with a high score on self-governed spare time say that the violence they have suffered themselves was due to others getting even with them. A very large number of the youths with high scores on self-governed spare time state moreover that the cause of the conflict(s) that lay behind the original violent reprisal has not been settled, and that they anticipate further violence from the same people.

Experience of violence increases one’s vigilance and state of readiness for further attacks. Such increased vigilance may assume defensive as well as offensive guises. The defensive forms include avoiding certain places that would lay the person open to a heightened risk of attack.

A relatively small number of the youths (one in three) who have suffered violence say that they have spoken to adults about it. Only 5 per cent have reported the incident to the police authorities.

The bulk of those who had been assaulted (four in five) had talked to one or several friends about the incident. Among these, we find a very strong tendency to carry weapons and to choose “offensive strategies” as an element of their contingency plans against repeated violence. As many as 26 per cent of the pupils claim that they have carried weapons on one or several occasions. Over 8 per cent say that they, as an element of their “self-defence”, have done so in the past year.

The tendency to arm oneself is a form of conflict preparedness characterised by taking the law into one’s own hands.

Youths who have experience of carrying weapons say very often that they have one or more friends who have done the same. The tendency to arm oneself is thus confined to certain social networks.

About 5 per cent of the respondents report having been part of a gang, defined as “a relatively enduring group of youths who sometimes perform violent and criminal acts”. Those that state that they have belonged to a gang have nearly always also used intoxicants – as many as 85 per cent have used illicit substances (home-made liquor included). A majority of these say that they have been victims of violence and threats in the past year; 75 per cent say they have been involved in fights, and that most of these fights were between groups, that is, with several people involved on either side. When youngsters who said they did not belong to a gang were involved in fights, the fights were far more often restricted “man to man”; fights involving only two fighters. The youths that say they are members of a gang score highly on self-governed spare time. They also say that their parents have little knowledge of where they go and with whom they mix in their spare time.

The types of problematic behaviour described in this report are very widespread in all of the cities in the study. The extent varies, nevertheless, and at the end of the report, we set out key similarities and differences between them.

1 Innledning

1.1 Problematferd

Sosiale problemer blant barn og unge har hatt ulike betegnelser opp gjennom årene. I de fleste tilfeller har betegnelsen vist tilbake til aktøren. Man har snakket om ”ungdom med atferdsvansker”, om ”ungdom med rusproblemer”, og om ”ungdom i drift”. Det ”problemfylte” er koblet til aktøren: det er individet som har rusproblemer, eller som oppviser atferdsvansker. Det problemfylte blir implisitt en egenskap ved individet.

Tidlig på 1990-tallet ble uttrykket ”problematferd” introdusert som en samlebetegnelse på negative atferdsytringer som ungdom ofte ble involvert i. Felles for disse atferdsytringene var, at de representerte brudd på mer eller mindre sentrale normer og regler. Om regelbruddet ble oppdaget, og den skyldige tatt, ville ulike sanksjoner kunne komme på tale.

Empirisk vil ”ungdom med atferdsvansker” være ”ungdom som er involvert i problematferd”. Men mens den første betegnelsen inviterer til å rette fokus mot egenskaper ved den enkelte aktør, inviterer den andre til å rette fokus mot det sosiale nettverk, og den sosiale kontekst som aktørene inngår i. Fokus flyttes fra det individuelle og over i det kollektive.

I denne rapporten skal vi beskrive to hovedformer for problematferd som mange unge ofte eller av og til er involvert i. Rapporten skal handle om erfaring med vold, slagsmål og konflikter, og om bruk av rusmidler i ungdomsmiljøet. Begge formene for atferd representerer til dels alvorlige brudd på norsk lov, i det minste på regler for god oppførsel.

Rapporten gir en oversikt over omfanget av bruk av rusmidler og erfaringer med vold blant ungdom i 15-17 års alder i Stavanger, Kristiansand, Drammen og Oslo.

1.1.1 Problematferd og forankring i jamnaldersgruppa

Nesten alle former for problematferd som unge er involvert i har et kollektivt preg. Når unge tenåringer begår lovbrudd er de nesten alltid flere sammen om å utføre den ulovlige handlingen. Også bruken av rusmidler, som for unge tenåringer er ulovlig, har slikt kollektivt preg.

Lovbrytere skjuler sine spor, i hvert fall i forhold til dem det er viktig å holde overtredelse skjult for: foreldre, lærere, politiet. Når ungdom begår ulovligheter sammen med andre, blir det en felles oppgave å skjule spor. Hemmelighetene blir en form for kollektiv eiendom. Jamnaldersgruppe med langt synderegister vil derfor framstå som et lukket fellesskap med felles hemmeligheter i forhold til foreldre, lærere, politifolk og andre voksenpersoner, men også i mange sammenhenger i forhold til andre unge.

Ulovligheter som rusbruk og kriminalitet har nesten alltid utgangspunkt i vennegruppa, samtidig som slike handlinger ”virker tilbake” på rekruttering til, og organisering av, gruppa.

I det større forskningsprosjektet som denne undersøkelsen er en del av, er et sentralt formål å kartlegge forekomsten av- og strukturen i ungdomsgjenger i fire større norske byer. Også i denne rapporten skal vi undersøke sammenhenger mellom former for problematferd og måter ungdom organiserer sitt sosiale liv i fritiden.

Fordi denne studien omhandler ungdom som enda ikke er myndige, vil alle legale tilførselsveier til rusmidler være stengt og all bruk være ulovlig. Bruk av rusmidler vil derfor implisere to ting: for det første vil bruk være uttrykk for forankring i et nettverk som gir markedsadgang til rusmidler. Tilgang til illegale rusmidler som hjemmebrent og ulike narkotiske stoffer, impliserer at nettverket gir adgang til et marked som er kriminalisert. For det andre vil slik bruk i prinsippet implisere et minimum av hemmelighold i forhold til voksenautoriteter, en særlig grad av hemmelighold når bruk omfatter illegale rusmidler.

Voldelig konflikt unge imellom, er i seg selv et uttrykk for differensiering og særegen organisering av de(t) jamnaldermiljø de involverte inngår i. Dette vil gjelde i ”individuelle oppgjør”, men i særlig grad i det som karakteriseres som gruppebasert vold, der den ene jamnaldersgruppe står mot den andre.

Konflikter splitter og forener. Konflikter skaper sosial avstand, men gir også grunnlag for alliansebygging. Voldelige konflikter ungdom imellom vil derfor både bidra til differensiering av ungdomsmiljøet, og til sementering av grupperinger med ”oss-og-de-andre”-pregede strukturer. I fri oversettelse av en av Frederic Thrashers (1927) klassiske konklusjoner om gjengdannelse er dette poenget illustrert: *Gjenger fødes i strid, og næres av konflikt!*

I rapporten skal vi se på mulige sammenhenger mellom problematferd og tilknytning til mer ekstreme, gjenglignende organisasjonsformer. Mot slutten av rapporten blir fokus rettet mot kontakter med, og involvering i organiserte gjengmiljøer.

Undersøkelsen omfatter som nevnt ungdom i fire større byer. I de fire første kapitlene behandles og diskuteres materialet under ett, uten at det skjeles til mulige likheter og forskjeller de fire byene imellom. Men slike forskjeller finnes, og i kapittel 5 gir vi en presentasjon av de viktigste ulikhetene byene imellom.

1.2 Kilder til kunnskap om voldskriminalitet

En betydelig del av den vold som utøves, forblir ukjent for andre enn de impliserte, og eventuelt nærstående venner og/eller familie. Hendelsen anmeldes ikke til politiet, politiet får heller ikke kjennskap til hendelsen på annen måte. Slik ikke-registrert vold omtales gjerne som ’skjult vold’.

Nasjonale og internasjonale studier har vist at den skjulte vold har betydelig omfang, og den vold som registreres av politiet, og som statistikkføres gjennom kriminalstatistikk, bare utgjør en mindre andel av den vold som utøves i samfunnet. For å kunne forebygge voldsbruk er det derfor viktig å få innsikt i denne ikke-registrerte, skjulte volden.

Kildene til beskrivelse av den skjulte vold er av to hovedtyper.

Såkalte offerundersøkelser er én viktig tilnæringsmåte til å belyse omfanget av den skjulte volden i samfunnet. I slike undersøkelser blir utvalg av befolkningen spurt om de i løpet av en nærmere angitt tidsperiode har vært utsatt for bestemte hendelser, for eksempel voldelige handlinger.

En annen type kilde bygger på klient- og pasientdata fra personer som søker bistand for skader påført ved vold. Slike kilder kan være egnet til å belyse medisinske, psykologiske og sosiale skadevirkninger av vold. I tillegg kan slike data være egnet til å beskrive kjennetegn ved de involverte, samt kontekstuelle forhold som relasjon mellom de impliserte, tid og åsted for hendelsen, foranledning til hendelsen, m.v.

De siste ca tyve årene er det gjennomført en rekke studier av begge disse hovedtypene. Innenfor gruppen 'offerundersøkelser' er det særlig verdt å nevne Levekårsundersøkelsene i regi av Statistisk Sentralbyrå. Disse har til formål å kartlegge levekårene for den voksne befolkningen (16-70 år). Representative utvalg av den voksne befolkningen blir intervjuet, som hovedregel over telefon. Levekårsundersøkelsene gjennomføres med jevne mellomrom, og i alt vesentlig over samme lest, slik at det er mulig å registrere endringer i samme forhold over en lengre tidsperiode.

Gjennom disse undersøkelsen er det godtgjort at mellom 5 og 6 prosent av den voksne befolkning i løpet av et tidsspenn på tolv måneder utsettes for alvorlige trusler, vold som ikke førte til synlig merke eller skade, eller vold som førte til merke eller skade. Andelen har vært bemerkelsesverdig stabil i løpet av de om lag tyve årene undersøkelsene har vært gjennomført. Omregnet til hele den voksne befolkningen viser Levekårsundersøkelsene at i underkant av to hundre tusen personer hvert år utsettes for vold, eller trusler om vold. Mange av de som berøres utsettes dessuten flere ganger, slik at det samlede antall voldelige episoder i løpet av et år antakelig ligger mellom en halv- og en million.

Spørsmål om erfaring med vold er også tatt inn i generelle ungdomsstudier (se f.eks. Bakken 1998), eller voldserfaring blant ungdom er gjort til hovedtema (se Gautun 1996).

I gruppen klient- og pasientstudier av voldsutsatte har man dels lokale kartleggingsstudier fra legevakt, bl.a i Bergen (Steen og Hunskaar 1997) og Oslo, (Melhuus og Sørensen 1997), samt riksomfattende kartleggingsstudie av helsesektorens møter med voldsutsatte pasienter (Guldvog 1992). Disse studiene gir bl.a en inngående beskrivelse av hvilke typer skader volden har medført. Studiene viser også at bare en mindre del av de voldsutsatte pasientene anmelder forholdet til politiet.

Slike studier gir verdifulle supplement til den kunnskap om vold som kommer fram gjennom politiets- og rettsapparatets statistikker.

1.2.1 Selvrappoteringsundersøkelser: hva er det vi måler?

Selvrappoteringsundersøkelser supplerer de bildene av voldssituasjonen som politistatistikken gir. Resultatene fra slike undersøkelser viser at antallet lovbrud, og antallet voldshendelser langt overskrider tallet på lovbrudd etterforsket av politiet. Det er særlig når det gjelder mindre alvorlige lovbrudd at diskrepansen blir stor.

Offerundersøkelsen fanger opp den subjektive opplevelsen av å ha vært utsatt for vold, eller for trusler om vold. Det er bare denne individuelt subjektive versjonen som ligger til grunn for å bli klassifisert som voldsoffer- og for at man skal snakke om en "voldshendelse", slik vi har gjort ovenfor. Versjonen til utøver(e) og eventuelle vitner er ikke trukket inn. Disse partenes versjon av forløp, hendelse, og foranledning er ikke hørt.

Sosialantropologen David Riches (1986) hevder som universelt kjennetegn ved vold, at det vil være sprik i partenes versjon av det som har hendt. Offer- og vitner i vid forstand, vil klassifisere utøvers handling som illegitim, mens utøver på sin side vil rettfærdiggjøre sine handlinger med henvisning til hva motparten ('offeret') sa eller gjorde. Offer og utøver vil klassifisere en og samme hendelse ulikt: offeret vil hevde at utøverens handlinger var illegitime, og derved voldelige, mens utøver vil kunne hevde at maktbruk var nødvendig, f.eks. som ledd i selvforsvar, og derved avvise at handlingen kan karakteriseres som vold. Denne grunnleggende motsetningen mellom partene medfører at vi i en tenkt survey om offer for, og utøvelse av vold, vil finne flere "ofre" enn "utøvere".

Måleproblemene knyttet til offerundersøkelser avhenger også av hvordan vi formulerer spørsmålene, og hvordan vi beskriver den vold man vil vite om folk har vært utsatt for. Hvor mange hendelser vi fanger opp, vil avhenge av hvilken tidsperiode vi angir. I generelle offerundersøkelser blir tidsperioden vanligvis avgrenset til "siste tolv måneder", og spørsmålsstillingene følger i de fleste survey den mal som er utformet i SSB's Levekårsundersøkelser, og som for øvrig også brukes av søsterorganisasjonene i Sverige og Danmark.

I noen surveys som har hatt til formål å kartlegge seksuelle overgrep, har man valgt å spørre om hendelser som inntraff før fylte 18 år (Sætre 1986) eller i "barndommen" (Graff-Iversen m.fl. 1992), eller "noen gang" (Schei 1990).

Det har ofte vært reist tvil ved validiteten av selvrapporteringsstudier. Det er gjort forsøk på å sammenlikne resultater fra slike undersøkelser mot offentlige registre, særlig politiets. Man har også testet svar fra selvrapporteringsundersøkelser ved intervjuer med personer som har inngående kjennskap til den enkelte informant. Et tilbakevendende argument mot selvrapportering har vært at informantene vil søke å skjule de lovbrudd de eventuelt måtte ha begått. Etter å ha gått gjennom store deler av den forskning som er gjennomført for å undersøke validiteten av selvrapporteringsundersøkelser, konkluderer Emler og Reicher (1995:71) slik:

If self-reports are factually inaccurate (...) this is as likely to be in the direction of over- as of underreporting.

I Danmark har Flemming Balvig (Rigspolitechefen 1998) sammenliknet resultatene fra en stor landsdekkende offerundersøkelse gjennomført 1995/96 med politiets data over anmeldte og etterforskede voldsforbrytelser. Balvig har sett på de voldshendelser der informanten oppgir at forholdet ble *politianmeldt, eller der politiet på annen måte fikk kjennskap til voldshendelsen*. Etter en gjennomgang av tallene for København finner han at de årlige politiregistrerte sakene ligger innenfor det konfidensintervall på 95% som informantene i offerundersøkelsen hevder å ha anmeldt. Når han videre sammenlikner opplysningene fra offerundersøkelsen med politianmeldte saker m.h.t. hvor volden fant sted, ofrenes alder, relasjon mellom offer og utøver m.v., blir det gode inntrykket av overensstemmelse mellom data fra offerundersøkelsen og fra politiets register forsterket. Balvig konkluderer slik:

"...voldsofferundersøgelser tal for offeranmeldt vold synes at være ganske tæt på det faktiske antal politiregistrerede voldstilfælde." (s. 12)

Resultatet av Balvigs arbeid gir grunn til å hevde i det minste for de politianmeldte sakene, at selvrapportering gjennom offerundersøkelser gir et godt og dekkende bilde av den faktiske voldskriminalitet. Man kan innvende at denne sammenlikningen bare omfatter de voldshendelser der offeret i undersøkelsen oppgir at forholdet er brakt til politiets kunnskap. Disse omfatter mindre enn en tredjedel av de voldstilfeller som

informantene oppgir å ha vært utsatt for. Selv om denne tredjedelen viser godt samsvar med hva politiet har registrert, og derfor framstår som troverdig, trenger dette ikke gjelde de resterende to tredjedeler. Informantene vil ha lettere for å huske de anmeldte sakene, bl.a. fordi voldsepisodene er gjennomgått under vitneavhør hos politiet. Derved er detaljene i hendelsene bedre festet i informantens bevissthet. Derfor vil det også være lettere å *tidfeste* voldshendelsen til å ligge innenfor (eller utenfor) den tidsperiode man etterspør. Nettopp slik tidfesting har vist seg å være et problem ved selvrapporteringsundersøkelser. Man har konstatert en slags "teleskoperingseffekt" der dramatiske hendelser tenderer til å bli plassert nærmere opp mot nåtid enn de faktisk ligger (Hilton, Harris and Rice 1998).

Selvrapporteringsundersøkelser har også vært antatt å gi feilaktige opplysninger ved at informanten kan komme til "å skryte på seg" flere illegale handlinger enn det de faktisk er ansvarlige for. I en undersøkelse om rus og bruk av illegale rusmidler stilte Astrid Skretting (1999) elever i 10. klasse i grunnskolen spørsmål om de ville opplyst at de hadde brukt cannabis dersom dette var tilfelle. Om lag 95 prosent svarte ja, en noe lavere andel var sikre på at de ville oppgitt det dersom spørsmålet omhandlet heroin. Skretting stilte også spørsmål om bruk av et oppdiktet narkotisk stoff ("relewin"). Bare 0,4 prosent av informantene svarte ja på at de noen gang hadde brukt dette "stoffet". Det "å skryte på seg" lovbrudd ser altså ut til å ha moderat betydning for utfallet i selvrapporteringsundersøkelser. "Bløfferne" er få, og overrapportering ser ikke ut til å være et stort problem.

Selv om Balvig (Rigspolitechefen op cit) finner godt samsvar mellom selvrapporterte og politiregistrerte voldssaker, er det viktig å understreke at dette er begrenset til de saker den fornærmede har anmeldt. Det hefter derfor fortsatt stor usikkerhet om mulig underrapportering av ikke-anmeldte voldshendelser.

"Ærlige svar" forutsetter bl.a. at informanten virkelig stoler på forskerens forsikring om at svarene vil bli anonymt behandlet. Det er ikke sikkert at alle unge fester like stor lit til en slik forsikring

1.3 Metode og data i denne undersøkelsen

Undersøkelsen er gjennomført i samtlige ordinære grunnkursklasser i Stavanger, Kristiansand og Drammen, og i om lag halvparten av grunnkursklassene i Oslo. Det ble benyttet et nesten likelydende¹ spørreskjema som i alle byene ble forelagt elevene i november/desember 1999. Klasselærer gav en kort redegjørelse for formålet med undersøkelsen. Elever som ikke ønsket å delta, fikk tilbud om å gjøre annet arbeid i den skoletime som var avsatt til utfylling av skjemaet. Utfylte skjema ble lagt i lukket konvolutt og lagt i en 'postkasse' ved utgangsdøren ved timens slutt. Klasselærer fylte ut et enkelt skjema om deltakelse: antall innkomne skjema, antall elever i klassen, antall elever som var fraværende, og antall elever som av slo å delta.

1.3.1 Populasjon og utvalg

Til sammen kom det inn 4869 utfylte skjema. Lærerrapportene viser at til sammen 583 elever (10.2 prosent) var fraværende den dag (eller skoletime) undersøkelsen ble gjennomført, og at 91 av de tilstedeværende elevene (1.7 prosent) nektet å delta. Dette

¹ Skjemaene var forskjellige bare når det gjaldt spørsmål om bosted i byen (bydel), og åsted (bydel) for de eventuelle voldshendelser informantene hadde vært eksponert for.

innebærer en svarprosent på 88. Svarprosenten er høyest i Drammen (90 prosent). Stavanger og Kristiansand ligger på om lag 89 prosent, mens det i Oslo var 85 prosent av elevene i de berørte skoleklassene som deltok. De noe lavere tallene for Oslo skyldes høyere fravær enn i de øvrige byene. Andelen som nektet å delta er den samme (i underkant av 2 prosent) i samtlige byer.

I Stavanger og Kristiansand deltok alle ordinære grunnkursklasser i de videregående skolene. Det samme gjelder for Drammen, men her ble også Lier videregående skole invitert til å delta, fordi mange unge bosatt i Drammen går på denne skolen. Dette medførte at innslaget av ”utenbysboende” elever ble noe høyere i Drammen enn i de øvrige kommunene.

I Oslo dekker undersøkelsen om lag halvparten av elevene i grunnkurs, videregående skole. Flere videregående skoler avsto anmodningen om å delta. En vanlig begrunnelse for avslag var at skolene ble spurt om deltakelse i altfor mange slike undersøkelser, at deltakelse ble altfor tidkrevende og kom i konflikt med undervisningen. Flere av skolene som avsto å delta, begrunnet avslaget med at undersøkelsen kom altfor nært opp mot avslutning av semesteret og forberedelsene til de prøver og tentamener som skulle gjennomføres i desember. Oslomaterialet er derfor begrenset til 129, av i alt 265 ordinære grunnkursklasser. I Oslo deltok i underkant av 1900 elever.

1.3.2 Spørreskjema

De lokale kommuner og fylkeskommuner (unntatt Oslo) ble invitert til å komme med innspill under arbeidet med utarbeiding av dette skjemaet. Slike innspill handlet i betydelig grad om erfaring med, og bruk av, rusmidler. Spørsmål om ruserfaring og bruk er derfor blitt flere og mer detaljerte enn opprinnelige tenkt.

For å ivareta kravet til anonymitet, ble det ikke spurt om hvilken skole eller linje den enkelte eleven gikk på.

Spørreskjemaet har spørsmål om fritidsvaner og tidsbruk, spørsmål om vurdering av trivsel og trygghet i nabolag og skole, samt spørsmål om vennskap og samværsformer med venner. (Spørreskjema, variant brukt i Kristiansand følger som vedlegg 1.)

Mer enn femti spørsmål handler om vold. Informantene blir spurt om de noen gang, og i løpet av de siste tolv måneder, har vært vitne til (at andre ble utsatt for vold), om de selv har vært utsatt for trusler (som var så alvorlige at de ble redde) eller om de selv har vært utsatt for vold (som slag spark knivstikking, sterk mobbing, utpressing) som ikke førte til synlig merke eller skade, eller som medførte synlig skade eller merke. Spørsmålene om vold (med unntak av det som omhandlet vitne til-) ble gitt samme formulering som i en årrekke er benyttet av Statistisk Sentralbyrå i Levekårsundersøkelsene.

Etter at disse spørsmålene var stilt, kom en rekke oppfølgingsspørsmål der vi ber informantene beskrive aktører, sted og tid for disse hendelsene (om informantene var eksponert for vold flere ganger, skulle beskrivelsen gjelde siste gang det hendte). Det ble også spurt om noen form for våpen ble anvendt, og om noen av de involverte ble påført skader av slikt omfang at medisinsk eller tannmedisinsk behandling var påkrevet. Informanten ble bedt om å vurdere foranledningen til voldshendelsen, og om det inntrufne var å regne som en engangshendelse, eller om det var rimelig å anta at hendelsen ville kunne gjentas (for eksempel som ledd i en hevnaksjon). Informantene ble dessuten spurt om noen (bl.a. politiet) intervenserte i situasjonen, om hendelsen ble anmeldt til politiet, og om informanten i ettertid snakket med ulike voksenpersoner som foreldre, politi, lærer, foreldre, ungdomsleder, m.v.

I og med at vi både stilte spørsmål om voldseksponering ”noen gang” og gjennom siste tolv måneder, og ved at vi også tok med situasjoner der informanten hadde vært vitne, antok vi at oppfølgingsspørsmålene ville ha relevans for flertallet av elevene. Dette var viktig for å unngå at ulik tidsbruk ved utfylling av skjemaet skulle gjøre det synlig for elevene hvem som var eksponert for vold, og hvem som ikke var det.

Etter at skjemaene var fylt ut ble de samlet på skolens kontor. De ble senere hentet av bud fra NIBR og brakt til Oslo, hvor skjemaene ble påført serier av løpenummer som gjorde det mulig å skille ut informantene fra de ulike byene. Skjemaene ble så sendt til punching, og datafilene fra samtlige byer forelå på nyåret 2000.

1.3.3 Datasettet

Gjennomgang av datasettet viste at det i hver av byene var kommet med en gruppe voksne elever (til sammen 115 personer) som var 20 år eller eldre. Disse ble slettet fra datafilen.

Datafilen ble så korrigert for punchefeil.

Etter at dette arbeidet var gjort, ble datasettet testet for mangelfulle eller logisk motstridende svar. Gjennom ulike slike testkjøringer ble det identifisert til sammen 132 informanter som på ett eller flere felt gav mangelfulle eller motstridende opplysninger. Disse spørreskjemaene ble manuelt gjennomgått. I 23 tilfeller var det klart at man sto overfor useriøse besvarelser. Disse informantene ble slettet fra fila.

I 14 tilfeller har informantene gitt en fullstendig utfylling av skjemaet, med unntak av sidene 9 og 10 hvor bl.a. spørsmålene om voldsutsatthet er å finne. (Disse er midsidene i skjemaet, det er grunn til å tro at informantene i vanvare har bladd over to sider). De oppfølgende spørsmålene om tid, sted m.v. for voldshendelser var fylt ut av disse. Ut fra disse svarene var det mulig å se om informantene hadde vært vitne til- og/eller selv vært utsatt for vold. Siden hele spørreskjemaet med unntak av disse sidene var fylt ut, ble manglende svar på de innledende spørsmålene punchet som besvart på ”lavest mulig nivå” (om informanten hadde fylt ut oppfølgingsspørsmål til situasjon hvor hun hadde vært vitne ble dette punchet som ”en gang”, men ikke innenfor ramme av siste tolv måneder – om informanten hadde vært utsatt for vold ble dette kodet som ”en gang” utsatt for ”trusler”, men ikke innenfor ramme av siste tolv måneder.)

Til sammen 29 informanter har bare fylt ut inntil 8 av til sammen 19 sidene i spørreskjemaet, og ingen av spørsmålene som omhandler voldserfaring. Disse ble slettet.

Gjennom disse korreksjonene er de opprinnelig 4869 informantene redusert med 157, slik at det samlede antall enheter for de fire byene utgjør 4702 besvarelser med informanter fra 15 til 19 år.

Aldersgruppen 15-16 år utgjør 85 prosent av alle informanter. Dette er ungdom som alle må forutsettes å ha fortsatt direkte i videregående skole etter fullført grunnskoleutdanning våren 1999. Når det gjelder grunnkurselever mellom 17-19 år må disse som hovedregel antas å ha fullført grunnutdanningen våren 1998 eller tidligere. Dette er altså elever som enten har hatt et opphold mellom grunnskole og videregående skole, eller elever som går grunnkurstrinnet om igjen.

2 Vold i samfunnet

Kriminalstatistikken viser at tallet på etterforskede voldsforbrytelser er flerdoblet i løpet av de siste tiårene. Levekårsundersøkelsene, der representative utvalg av befolkningen er spurt om utsatthet for vold, viser svak økning i andelen som svarer bekreftende, men økningen er langt mindre enn økningen i anmeldte og etterforskede voldsforbrytelser.

Det kan synes paradoksalt at den registrerte voldskriminaliteten øker så mye sterkere enn den selvrapporterte. Én viktig forklaring er trolig at endringer i lovverk og instruks til påtalemyndighetene har medført endringer i klassifisering. Leif Petter Olaussen (1995) viser for eksempel at slike endringer medførte at vold i familien i stort omfang ble ”oppgradert” fra forseelse til forbrytelse. Olaussen viser også at omlegging av selve statistikkføringen påvirket utfallet av kriminalstatistikken. Endringer i kriminalstatistikken over tid kan altså henge sammen med endringer i klassifisering, og i endringer av prioriteringer og rutiner innenfor politi- og påtalemyndighet.

Endringer i kriminalstatistikken kan også ha sammenheng med at folk er blitt mer tilbøyelige til å anmelde forbrytelser til politiet. Dette synes åpenbart tilfelle når det gjelder vinningskriminalitet. Stadig flere har kjøpt mer omfattende forsikringer, og vilkåret for å få dekket tap, er i mange tilfeller at det foreligger en politianmeldelse. Resultater fra offerundersøkelser viser at tilbøyeligheten til å anmelde er svært ulik for ulike typer forbrytelser:

- bare 6 prosent av de som hadde vært utsatt for vold og trusler oppgav at forholdet var anmeldt til politiet
- 30 prosent av de som var offer for skadeverk hadde inngitt politianmeldelse
- 50 prosent av dem som hadde vært utsatt for tyveri oppgav at forholdet var anmeldt.

(Kilde: Sosialt Utsyn 1989)

Så når veksten i registrert voldskriminalitet er mye sterkere enn den selvrapporterte, kan det anføres at det er ”mye å ta av”.

2.1 Ungdomsvold

2.1.1 Et tilbakeblikk

I sin bok ”Oppvekst i Kristiania”, tar Bjarne Hodne oss knapt 100 år tilbake i tid:

...på den tid i Kristiania var dette som man kalte bandekriger ikke noen uvanlig foreteelse. Det at ungdommer fra to forskjellige gater møttes for å prøve krefter, ble av de gode borgere den gang stemplet som pøbelstreker.

For det meste utartet disse bandekriger i regelrette brytekamper, der det seirende lag ble kåret som vinner (Bjarne Hodne: 1986:83).

Blod kunne flyte når gutter tørnet sammen i gata for hundre år siden. Det var *guttene* som skulle forsvare lekemiljøet mot inntrengere, forteller Hodnes informanter. "...*vår hjemstavn var igate. Der hadde vi våre røtter. Kom vi utenfor nærmiljøet, var vi på fremmed grunn og ble utrygge*" (s 81). En annen informant forteller at det kunne gå vilt for seg. *Det kunne være bort imot hundre unger av oss som var i en alder av åtte år og eldre. Det ble et forferdelig leven, og det ble sendt bud etter politiet som kom og jaget oss. Blod kunne flyte, men jeg kan ikke huske at det gikk så hardt for seg at sykebil måtte rekvireres.* (s. 82)

Oppgjørene hadde et visst rituelt preg, og foregikk i overensstemmelse med uskrevne regler. Jentene deltok ikke, men hadde antakelig en viktig rolle som tilskuere. Tid og sted for oppgjørene var avtalt. En informant forteller for eksempel at de aldri kom i gang før etter ca klokken 18 om kvelden, fordi mange av guttene i 12-15 års-alderen hadde meget tungt arbeid utenom skolegangen, og det måtte være gjort unna først. Kriteriene for seier og tap ser ut til å ha vært klare. Stridighetene tok bl.a. form av brytekamper hvor det å legge de(n) andre i bakken var et omforenet kriterium. Kampene kunne vare i inntil en time. Selv om det berettes om skader når kampene ble avblåst, "...*var alle like gode venner igjen, og hver gikk hjem til sitt.*" (s 83)

Det er bemerkelsesverdig hvilke *ord* informantene bruker for å karakterisere "oppgjørene" i ungdomsmiljøet. "*Bandekrig*", "*slag*", "*krig*", "*miniverdenskrig*", "*gatekamper*" er betegnelser som går igjen. En kvinnelig informant som aldri selv deltok i "krigene", betegner hendelsene som "regulære slåsskamper", mens de som var direkte involvert – guttene – altså bruker andre uttrykk. Ordet *vold* nyttes aldri som betegnelse på det som fant sted, selv når det var "...*blodig alvor (når) barn og unge møtte hverandre med skjold, stokker og stein.*"

2.1.2 Vold og slagsmål

Fysisk maktbruk, vold og slagsmål er eksempler på *omstridt* konfliktatferd. Slik omstridt atferd er gitt ulike benevnelser, slik Hodnes beretninger fra oppvekst i Kristiania gir eksempler på. Uttrykk som "slagsmål" og "håndgemeng" har oftest vært nyttet for å karakterisere de "oppgjør" som har funnet sted mellom unge som ikke har klart å bli enige ved andre midler. Både "slagsmål" og "håndgemeng" sees på som uønsket og uakseptabel atferd, men er likevel noe en på et vis trekker på skuldrene av, og lar passere. "Slagsmålet" er en del av hverdagen, slagsmålet er "gutters vis", slagsmålet er en måte "å gjøre opp på".

Hva er forskjellen på "vold" og "slagsmål"? Hva er det vi legger til grunn når vi noen ganger klassifiserer en konflikt som voldelig, og derved som forbrytelse, mens vi andre ganger vil karakterisere en hendelse der samme type fysisk makt er brukt (og der utfallet for eksempel i form av skade kan være likt) som slagsmål, og derved som ordensforstyrrelse?

Vi har tidligere henvist til sosialantropologen David Riches (1985) som hevder at det er "det store vi", samfunnet, i posisjonen som tilskuer og observatør til hendelsen, som foretar klassifiseringen. Det er tilskuerens vurdering som bestemmer om fenomenet skal klassifiseres som vold eller ikke. I denne vurderingen har spørsmålet om *legitimitet* en avgjørende plass. I dette ligger at man må kunne skjelne mellom en *utøver* og et *offer*. I

denne idealtypologien tilskrives utøver ansvar og skyld for de skader han påfører et (i det minste relativt sett) skyldfritt, og ikke minst *uvillig* offer.

Det er kanskje først og fremst i vurdering av skyldfordeling at skillet mellom ”vold” og ”slagsmål” ligger. Når hendelsen klassifiseres som voldelig, ligger det implisitt at skyldforholdet er asymmetrisk; den ene part tilskrives posisjon som utøver, den andre som offer. I slagsmålet er derimot skyldspørsmålet symmetrisk. Begge parter ”er like gode”, og må bære like mye av ansvaret for hendelsen.

Også langs dimensjonen ”makt” går det et skille mellom ”vold” og ”slagsmål”. Vi kjenner alle formaningen: ”Du skal ikke slå den som er mindre enn deg!” Den gutt eller jente som bryter denne regelen løper stor risiko for å bli karakterisert som feig! Å slå den som er mindre, er ”urettferdig” – det ligger trolig nært opp til å være en voldelig handling. Når handlingen karakteriseres som vold, ligger det trolig også implisitt at forholdet mellom de to involverte parter er asymmetrisk også langs dimensjonen *makt*. Ordet ”vold” er interessant nok avledet av det oldnorske ordet *vald*, som kan oversettes med makt, herredømme (Falk og Torp, 1996).

Slagsmålet skjer mellom parter som er likeverdige. Slagsmålet er regulert gjennom uskrevne regler. På samme måte som det er forbud mot ”å slå den som er mindre”, er det forbud mot å slå ”den som ligger nede”. Man skal slutte ”mens leken er god” – når taperen ligger nede er denne grensen nådd. Om grensen overskrides, er det antakelig slik at man passerer fra ”slagsmål” til ”vold”. At barn og unge tyr til slåsskamp for å gjøre opp uoverensstemmelser er, om ikke offisielt akseptert, så likevel ofte stilltiende godtatt, særlig når de involverte er av hankjønn. Vi hører at...”det er gutters vis – la dem gjøre opp”.

I en ikke alt for fjern fortid var *duellen* en institusjonalisert måte å bøte på fornærmelse og trussel mot ens ære (se Pitt-Rivers (1972): *The Point of Honor*). Særlig i Italia var konkurranse om, og trusler mot ære, regulert i detalj. Duellen var foreskrevet som den ultimale sanksjon. Likeverd er et sentralt punkt i denne tenkningen: det var bare den likeverdige som kunne fornærme, og derved representere en trussel mot æren. Det var bare den likeverdige som hadde injurierende kraft, og som det derved også var nødvendig å møte i duell. Det var bare den fornærmede som *selv* kunne gjenopprette æren ved å konfrontere fornærmeren. I det lovverk som omhandlet ære, *The Point of Honor*, var altså selvtekt den foreskrevne måte å forsvare ære, eller å gjenopprette den tapte ære.

Det ”godtagbare” slagsmål (mellom gutter) har likhetstrekk med denne æreskodeksen.

Skillet mellom slagsmål og vold har også ytterligere en dimensjon som vi indirekte har pekt på ovenfor. I slagsmålet er begge parter (tilnærmet) ”like gode”. I dette ligger bl.a. at begge parter stiller opp for å sloss. Begge er *villige* deltakere, slik vi kjenner det fra renesansetidens dueller. Deltakelse i slagsmål kan straffes, men straffrihet inntreder dersom man er trukket med i slagsmålet *mot sin vilje*, dersom man har blandet seg inn for å beskytte andre, eller for å få slutt på en pågående feide (str.loven, §385).

Forskjellene mellom ”slagsmål” og ”vold” kan skjematisk beskrives som i tabellen nedenfor:

Tabell 2.1 *Slagsmål eller vold? Idealtypiske skillelinjer*

	<i>Maktforhold</i>	<i>Medvirkning</i>	<i>Ansvar</i>	<i>Normer</i>
Slagsmål	Aktørene er like sterke	Begge parter stiller opp 'frivillig'	Begge parter er 'like gode'	Slagsmålet følger visse regler
Vold	Forskjell i styrkeforhold	Den ene part er motvillig	Ulik skyldfordeling	Overskrider regler for bruk av virkemidler

Hendelser som klassifiseres som slagsmål og som voldshendelser, kan være svært like m.h.t. *virkemidler* og m.h.t. *utfall*. I begge tilfeller er det brukt makt som har hatt til hensikt å skade den andre, eller å redusere den andres bevegelsesfrihet og yteevne. I begge tilfeller kan det være brukt "redskap" i form av et eller annet våpen for å utøve makt over den andre. I begge tilfeller kan den utøvde maktbruk ha påført den andre kroppsskader, også skader som medfører varig redusert førlighet, endog død. På tross av likhet i virkemidler, og også i utfall, kan *det rettslige utfall* bli svært forskjellig, avhengig av om hendelsen vurderes som et voldstilfelle eller som slagsmål.

Om fysisk maktanvendelse klassifiseres som vold eller som slagsmål, avhenger av hvordan de involverte, samt den observerende tredjepart, vitnene, vurderer ansvarsfordelingen. Dersom det er likeverd i maktforhold og i medvirkning, er det grunn til å tro at hendelsen blir klassifisert som slagsmål. Om slik balanse ikke er tilstede er det grunn til å tro at hendelsen klassifiseres som vold. Som observatører til en voldshendelse vil vi typisk skille de involverte i ulike roller. Vi vil differensiere etter ansvar for forløpet: hvem startet det hele? – vi vil skille etter grad av gjensidighet i maktbruk: var partene like villige og aktivt pågående? Det er gjennom en slik differensiering at rollen som *utøver* og *offer* trer fram. Hvis det ikke differensieres – hvis vi kommer til den konklusjon at "alle var like gode", vil vi temmelig sikkert komme til å omtale hendelsen som et slagsmål. Et av Riches (op cit) sentrale poeng er at det står *strid* om dette. "Utøver" og "offer" vil pr. definisjon ha ikke-sammenfallende versjoner. Tredjepart, altså vitnene, vil tendere mot å dele offerets versjon.

Post factum vil også *selve utfallet* av hendelsen påvirke utformingen av versjoner. "Vinneren" vil, trolig oftere enn "taperen", hevde at forutsetningene om symmetri i maktforhold og medvirkning var til stede, og at "den andre" har minst like mye ansvar for hendelsen. Om noen ble påført fysiske skader, kan disputten omhandle *selve graden* av maktbruk.

Skillet mellom "vold" og "slagsmål" er altså flytende og uskarpt. Klassifisering er- blant flere forhold- betinget av den *klassifiserendes* ståsted. "Ståsted" handler dels om aktørens posisjon som offer, utøver eller vitne (konf Riches op. cit), men også om den klassifiserende aktørs forhold til normer og verdier knyttet til fysisk maktbruk. Hvordan handlingen klassifiseres vil i høy grad være betinget av det ideologiske ståsted i syn på konfliktatferd. Er det "øye-for-øye", eller motpolen "vende-det-andre-kinn-til" som er den framherskende ideologi?

Når vi stiller spørsmål om hvor mye vold vi har i samfunnet, eller om voldsnivået øker eller minsker over tid, stiller vi altså ikke bare spørsmål om forekomst av *fysisk maktbruk* som ledd i konfliktatferd, men vi stiller også *implisitt* spørsmål som innebærer en bestemt (*normativ*) ramme for vurdering.

Dette betyr at hendelser med konfliktatferd som innebærer fysisk maktbruk, kan ha samme omfang i tidspunkt 1 og tidspunkt 2, men i perioden mellom de to observasjonstidspunktene kan toleranse og godkjenning av slike måter å håndtere konflikter på ha endret seg, slik at flere eller færre av disse hendelsene blir klassifisert som voldelige.

Når vi i det følgende skal beskrive unges erfaringer med vold, er det *offerets* versjon som ligger til grunn. Utøveren kommer ikke til orde, heller ikke de nøytrale vitner. *Det er derfor ikke bare trolig, men til og med sannsynlig, at mange som har deltatt i slagsmål (eller slike stridigheter som beskrives av Hodnes informanter i innledningen til dette kapittelet), i vårt spørreskjema vil svare bekreftende på at de har vært utsatt for vold, og derved i denne rapporten få status av "offer"*.

2.2 Ungdomsvold ved utgangen av 1990-tallet

Hvor utbredt er erfaringer med vold ved utgangen av 90-tallet?

I 1990-årene ble det gjennomført flere undersøkelser om voldserfaringer blant ungdom. Heidi Gautun (1996) har sammenliknet erfaringer med vold blant 15-24 åringer i Oslo og noen landkommuner. Hagen m.fl. (1994) har undersøkt voldserfaringer som ledd i kartlegging av levekår for Oslobefolkningen. Andelen unge (16-24 år) som inngår i utvalget er så stor at det gav grunnlag for å underkaste denne aldersgruppen en egen analyse.

2.2.1 Ulik spørsmålsstilling –ulike svar

I Hagens, Gautuns og i foreliggende undersøkelse nyttes samme spørsmålsstilling som brukt av Statistisk Sentralbyrå ved gjennomføring av Levekårsundersøkelsene. Denne måten å spørre på har for øvrig vært den samme ved levekårsundersøkelser i de nordiske landene.

Ungforsk (nå NOVA) utformet tidlig på 1990-tallet et standard spørreskjema med ulike "moduler" for å dekke ulike problemfelt knyttet til oppvekst og oppvekstpolitikk. Disse skjemaene var lagt til rette for gjennomføring av (lokale) kommunale ungdomsundersøkelser, og ble benyttet av et stort antall kommuner. Spørreskjemaet hadde også spørsmål som i noen grad må antas å omhandle vold. Spørsmålsstillingen er imidlertid svært forskjellig fra vår og de øvrige undersøkelsene nevnt ovenfor. Ungforsk spurte slik:

"Har du i løpet av de siste tolv månedene blitt offer for noen av de handlingene eller truslene som er nevnt nedenfor?" Svaralternativene var:

- *utsatt for trusler om vold* (uten Levekårsundersøkelsenes tillegg: "som var så alvorlig at du ble redd")
- *blitt slått eller dasket uten å få synlige merker* (Levekårsundersøkelsene: "utsatt for vold som ikke førte til synlig merke eller kroppsskade")
- *fått sår eller kvestelser uten at du trengte legebehandling* (Levekårsundersøkelsene: "utsatt for vold som førte til synlige merker eller kroppsskade.")
- *blitt skadet så sterkt at det krevde legebehandling* (et svaralternativ som ikke inngår i Levekårsundersøkelsene)

Denne måten å stille spørsmålet, ligger til grunn for Pape og Pedersen (1999), som i en undersøkelse som omfattet så godt som alle 14-17-åringer i Oslo, at *mer enn halvparten* av alle unge hadde vært utsatt for vold eller trusler om vold. Dette gjaldt for 61 prosent av guttene, og 39 prosent av jentene. Av de voldsutsatte oppgav hele 18 prosent å ha blitt påført synlig merke eller skade, og 6 prosent så alvorlig skade at legebehandling var påkrevet.

Hagen m. fl. (1994) viser at i aldersgruppen 15-24 var om lag *hver fjerde* Osloungdom utsatt for vold eller trusler (data fra 1992). Gutter var betydelig mer utsatt enn jenter. Så mange som hver tiende gutt (15-24 år) oppgav å ha vært utsatt for vold som medførte synlig merke eller skade som følge av vold.

Gautun (1996) (data fra 1994) fant at andelen 15-24 åringer utsatt for vold og trusler i Oslo var dobbelt så høy som for unge bosatt i landkommuner. I Oslo oppgav hver *hver femte* ungdom å ha gjort slik erfaring siste år, mot hver tiende ungdom bosatt i landkommuner. De yngste (15-20 år) var mer utsatt enn de eldre (21-24 år). Også Gautun fant at guttene var betydelig mer utsatt enn jentene. Ungdom med innvandrerbakgrunn var særlig utsatt. I denne gruppen oppgav omlag *hver tredje* – eller nesten dobbelt så mange som unge med norsk bakgrunn – å ha vært utsatt for vold, eller trusler om vold siste året.

Pape og Pedersen fant altså i sin survey at andelen utsatte var mer enn dobbelt så høy som rapportert av Hagen og Gautun.

Som nevnt har imidlertid Pape og Pedersen stilt spørsmål om vold på en slik måte at muligheten for sammenlikning med andre undersøkelser ikke blir mulig.

Ordet "vold" inngår ikke i Pape og Pedersens formuleringer, verken i selve hovedspørsmålet eller i svaralternativene (med unntak av trusler). Derfor er det rimelig å anta at også andre hendelser enn det som kan klassifiseres som vold er tatt inn i ungdommenes svar. Det er for eksempel rimelig at "sår eller kvestelser" på idrettsbanen, kvestelser påført som uhell under lek, eller ved uhell i trafikk, kan tas med i besvarelsene. Særlig er det grunn til å tro at dette er tilfelle for den mest alvorlige kategorien – "blitt skadet så sterkt at det krevde legebehandling". Hele 6 prosent oppgav å være påført slik skade. Om "krevde legebehandling" betyr at medisinsk bistand faktisk ble etterspurt, må man i Oslo det året ha hatt 650 pasienter (i alderen 14-17 år) som søkte behandling for voldsskader. Dette tallet ligger omlag fem ganger høyere enn beregninger over behandlede voldsskader i aldersgruppen. Beregningene er basert på skaderegisteret for personskader (Guldvog 1992).

2.3 Ungdom og voldserfaring i 1999

Hva sier så våre data om voldserfaring blant byungdom i 1999?

Hvor mange er det som i løpet av "siste tolv måneder" har vært

- vitne til at andre ble utsatt for vold,
- utsatt for trusler om vold (som var så alvorlig at de ble redde)
- vært utsatt for vold (som *ikke* førte til synlig merke eller skade).
- vært utsatt for vold (som *førte* til synlig merke eller skade).

I tabell 2.2. viser vi prosentvis andel som har vært utsatt for dette en eller flere ganger. De informanter som har vært utsatt for flere av formene ovenfor er klassifisert etter den mest alvorlige.

Tabell 2.2 *Andel gutter og jenter, 15-17 år i Drammen, Kristiansand, Stavanger og Oslo som siste år har vært vitne til, eller utsatt for vold, og/eller trusler om vold. Horisontal prosent.*

	Ikke utsatt	Vært vitne til	Utsatt trusel	Vold uten merke	Vold med merke/skade	Sum
Gutter	29	34	8	11	18	100
Jenter	43	34	7	7	9	100
Alle	36	34	8	9	14	101

N=4592, ubesvart 110

Vi ser at flertallet av ungdommene har vært eksponert for vold de siste tolv månedene. Det er 36 prosent av informantene som ikke har vært eksponert for vold i det hele tatt. Om lag hver tredje ungdom har sett at andre ble utsatt for vold.

Til sammen oppgir i overkant av 30 prosent av ungdommene at de i løpet av siste år var utsatt for vold og/eller alvorlige trusler om vold. Andelen er noe høyere enn det Hagen og Gautun rapporterer for 15-24 åringer fra første del av 1990-tallet. Andelen er også høyere enn det Gautun fant for aldersgruppen 15-20 år. I denne aldersgruppen fant Gautun at i underkant av 25 prosent oppgav å være utsatt for vold, eller trusler om vold.

Det kan altså synes som at flere unge blir eksponert for vold mot slutten av tiåret.

Mer bemerkelsesverdig enn endringer i den totale andel som eksponeres, er endringer i eksponeringsform. I Hagens materiale fra 1992, og Gautuns fra 1994, var det *trusler* som utgjorde den største kategorien. Omlag halvparten av de som hadde vært utsatt, oppgav trusler som eksponeringsform. I vårt materiale har totalt 20 prosent oppgitt at de har vært utsatt for trusler, men flertallet av disse oppgir imidlertid at de også har vært utsatt for mer alvorlig form for vold, og er følgelig kategorisert etter den mest alvorlige rapporterte episoden. I vårt materiale er det bare 8 prosent som oppgir trusler som den eneste form for eksponering. I 1999 er det den mest alvorlige formen – *vold som medførte synlig merke eller skade* – som oppgis av flest informanter.

I løpet av tiåret synes altså følgende å ha skjedd: andelen av ungdomskullet som eksponeres for vold er noe større på slutten enn på begynnelsen, og:

mens eksponering for vold i første del av 1990-tallet i flertallet av tilfellene hadde karakter av fryktskapende trusler, er den mest dominerende ytringsform mot slutten av tiåret at den som utsettes, påføres synlig merke eller skade.

Gutter er mer eksponert for vold enn jenter. Andelen gutter utsatt for vold med merke/skade er dobbelt så høy som jenteandelen.

Men også dette ser ut til å ha endret seg. De landsomfattende Levekårsundersøkelsene viser sterk økning i andelen unge kvinner (16-24 år) som utsettes for vold og trusler. I 1983 oppgav 6 prosent av 16-24 årige kvinner å ha vært utsatt for trusler og/eller vold. I 1997 var andelen økt til 14 prosent, omtrent samme andel som unge menn i denne aldersgruppen.

Hagen (1994) fant at gutter (15-24 år) var seks ganger mer utsatt for den mest alvorlige form for vold enn jenter. I Gautuns data er gutteandelen tre ganger så høy som jenteandelen i denne voldskategorien. Det samme forholdstallet mellom kjønnene finner vi i Pape og Pedersen (1999) sitt materiale fra 1996 for 14-17 åringer.

De ulike undersøkelsene viser altså følgende utvikling av forholdstallet mellom mannlige og kvinnelige ofre for den mest alvorlige for vold:

	Kvinner : Menn
Hagen m. fl., data fra 1992, 15-24 år, Oslo :	1 : 6
Gautun, data fra 1994, 15-24 år, Oslo og noen landkommuner:	1 : 4
Pape og Pedersen, data fra 1996, 14-17 år, Oslo:	1 : 3 (jenter 6%, gutter 15%)
Foreliggende undersøkelse, 1999, 15-17 år, fire byer:	1 : 2

Med forbehold om at det er ulike aldersintervall i de fire undersøkelsene (voldsutsatthet forekommer hyppigere blant yngre enn blant eldre ungdommer (Gautun op. cit)), og at utvalgene er trukket fra ulike populasjoner, er trenden i utviklingen entydig, og

det synes klart at jenter i løpet av tiåret er blitt ”mer like” guttene når det gjelder utsatthet for vold. Fortsatt er gutter mest utsatt, men forskjellen i risiko ser ut til å ha krympet betydelig.

2.3.1 Gjentatt utsatthet

Tabell 2.1. viser andel av ungdommene utsatt for vold etter ulike former for eksponering. De unge som selv har vært utsatt, er klassifisert etter den mest alvorlige form for eksponering. Dette innebærer at det blant de unge som oppgir å ha vært utsatt for vold som medførte skade/merke, også kan befinne seg ungdommer som var utsatt for trusler og/eller for vold som ikke medførte skade/merke.

Gjentatt utsatthet for trusler og vold kommer ikke til uttrykk i tabellen.

I tillegg til å være utsatt for flere former for vold, kan ungdommene ha vært utsatt for hver av de ulike formene flere ganger. Vi har bedt ungdommene om å angi om de var utsatt for den aktuelle formen for vold én, to, eller flere ganger. Når vi adderer frekvenser for de tre formene for vold, finner vi at *mer enn 60 prosent av de voldsutsatte* har vært utsatt for mer enn én episode av trusler eller vold. Om lag 7.5 prosent oppgir 10 eller flere episoder der de har vært utsatt for trusler og/eller vold. De utsatte oppgir i gjennomsnitt 2.7 episoder med trusler eller vold siste år.

Om vi bare holder oss til vold med og uten skade eller merke, rapporterer til sammen 1052 personer om i alt 2405 hendelser siste år, d.v.s. i gjennomsnitt noe over 2.2 voldshendelser pr utsatt.

Vi står altså overfor en tydelig tendens til at trusler og vold hopes opp rundt et mindre utsnitt av ungdomskullet.

Ved å legge ulik vekt på de tre formene for voldsutsatthet, og i tillegg å gi ekstra vekt til gjentakelse av samme form for vold, kan vi også få et bilde av kvalitative sider ved gjentatt voldsutsatthet. Vi har konstruert en additiv indeks der trusler (også gjentatte trusler) gis verdien 1. Utsatt for vold som ikke medførte skade eller merke får verdien 2, og gjentakelse (to el. flere ganger) gis verdiene 3. og 4. Utsatt for vold med skade/merke gis verdien 5, og gjentakelser henholdsvis 6. og 7., slik det framgår det framgår nedenfor:

Additiv indeks: vold siste tolv måneder:

Utsatt for trusler en eller flere ganger	=1
+	
Utsatt vold uten synl merke, en gang	=2
Utsatt vold uten synl merke 2 ggr	=3
Vold uten synl merke 3 el. flere ggr	=4
+	
Utsatt vold med synl merke/skade en gang	=5
Vold med synl. merke/skade 2 ggr	=6
Vold med synl. merke/skade 3 el. flere ggr	=7

Den som ikke har vært utsatt får 0 ”poeng”. Til sammen er det mulig å oppnå 12 ”poeng” dersom man har vært utsatt for trusler, og i tillegg gjentatt vold uten skade samt vold med skade. I alt har 1391 informanter (30 prosent) vært utsatt for minst en episode av vold, eller trusler om vold. Fordelingen i absolutte tall og prosent framgår av tabell 2.3.

Tabell 2.3 *Voldsutsatte (N=1391) etter antall poeng på indeks. Prosent, kumulativ prosent og absolutte tall.*

Poeng	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Prosent	24.7	11.9	12.2	5.0	8.1	6.0	5.8	7.3	4.5	5.5	4.2	4.7
Kum. %	24.7	36.5	48.7	53.7	61.8	67.9	73.6	80.9	85.5	91.0	95.3	100
Personer	343	165	170	69	113	84	80	102	63	77	59	66

Vi ser at vel halvparten av de voldsutsatte ligger i ”den lette” enden av skalaen, d.v.s at de oppnår inntil 4 poeng. Det innebærer at de aldri har vært utsatt for vold som medførte skade, men kan ha vært utsatt for kombinasjon av trusler og vold som ikke medførte skade.

Hele 46,3 prosent av de voldsutsatte oppnår 5 poeng eller mer. Fem poeng innebærer enten kombinasjon av trusler og gjentatte episoder av vold uten synlig skade eller merke, eller at informanten en gang siste år har vært utsatt for vold som medførte synlig skade eller merke.

I den helt ”tunge” delen av skalaen ser vi at så mange som 26,4 prosent av de voldsutsatte oppnår 8 poeng eller mer, d.v.s. at de minst har vært utsatt for vold med skade kombinert med en eller begge av de to øvrige formene. Vi ser også at 4,7 prosent, eller 66 personer oppnår 12 poeng, som innebærer at de har vært utsatt for trusler kombinert med gjentatte ganger vold uten skade og gjentatte ganger vold med skade.

Når ungdommene først har vært utsatt for vold, eller trusler om vold, er *gjentatt utsatthet* hovedregel snarere enn unntak. Som vi så ovenfor rapporterer over 60 prosent av de utsatte om mer enn en episode med trusler eller vold i løpet av det siste året, og for nesten 40 prosent er laveste viktimeringsgrad minst en episode av vold som medførte skade.

Inntrykket av relativ tung viktimiseringsgrad fra tabell 2.1 blir altså ytterligere forsterket når vi legger inn målestokk for gjentatt viktimisering.

2.3.2 Gjentatt voldsutsatthet: gutter og jenter

Ovenfor (tabell 2.1.) så vi at flere gutter enn jenter var utsatt for vold og trusler om vold i året som gikk. Andelen jenter som utsettes for trusler og vold er mindre enn for gutter, men ikke veldig mye mindre. Forskjellene mellom gutter og jenter blir tydeligere når vi legger inn mål for reviktimisering og for skadeomfang

Vi så at flertallet av de voldsutsatte ble utsatt for mer enn en episode. Dette gjelder for begge kjønn: blant utsatte jenter er det 55 prosent som rapporterer om mer enn en episode – blant guttene dreier dette seg om 65 prosent. Også når det gjelder gjentatt viktimisering er altså guttene mer utsatte enn jentene.

Gutter som utsettes for vold, eller trusler om vold, rapporterer i gjennomsnitt om 2.9 hendelser siste år, mens voldsutsatte jenter rapporterer om 2.4 episoder. På vår additive indeks, som i tillegg til gjentatt viktimisering også tar høyde for alvorlighetsgrad, får voldsutsatte gutter i gjennomsnitt 5.1 poeng mot jentenes 4.3. For begge målene er standardavviket mindre for jenter enn for gutter. Jentene er derfor i større grad enn guttene konsentrert om den ”lette” delen av skalaen. Forskjellene mellom gutter og jenter er statistisk signifikante².

Flere gutter enn jenter utsettes for vold som medfører merke eller skade. Omlag hver femte ungdom som var utsatt for vold oppgir at vedkommende selv, eller en eller flere av de øvrige involverte i voldsepisoden ble påført skade som var så alvorlig at *legebehandling* var påkrevet. Dette gjelder for mer enn hver fjerde gutt, men ”bare” for hver sjettede jente. Voldsepisodene der gutter var involvert har altså hatt et mer ”voldsomt” preg enn voldsepisoder som involverer jenter.

- *utsatte jenter rapporterer om færre episoder, og derved mindre grad av gjentatt voldsutsatthet, og utsatte jenter rapporterer om mildere form for vold enn guttene*

Våre funn ligner på et mønster beskrevet av Anders Bakken (1998) i NOVAs store survey blant Osoulungdom i 1996 (ovenfor omtalt under Pape og Pedersen 1999). Bakken fant at omtrent like mange jenter som gutter hadde vært involvert i ulike former for ”problematferd”, men forskjellene mellom gutter og jenter ble større jo mer alvorlige lovbrudd det var tale om, og blant dem som gjentatte ganger hadde begått lovbrudd (ca fem prosent av ungdommene), var forholdstallet mellom gutter og jenter om lag 6:1.

2.3.3 Unge med innvandrerbakgrunn

Tidligere undersøkelser viser at ungdom med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for vold og trusler enn unge med norske foreldre. Gautun (1996) fant at blant ungdom med innvandrerbakgrunn var det nesten dobbelt så mange som hadde vært utsatt for vold og/eller trusler om vold. Overhyppigheten omhandlet alle former for vold, også den mest alvorlige, der den utsatte var påført synlig merke eller skade.

Også Pape og Pedersen (1999) fant, med den tidligere omtalte vide måten å stille spørsmål om utsatthet, at ungdom med innvandrerbakgrunn oftere var utsatt for det de

² Enveis variansanalyse for antall hendelser og antall ”voldspoeng” gir henholdsvis $F=21.699$ og $F=14.266$, begge $p<.001$

definerte som ”alvorlig viktimisering”, men klart sjeldnere enn norske utsatt for det forfatterne definerte som ”mild viktimisering”.

Våre data viser at innvandrerungdom³ i *mindre grad* er utsatt for vold, og trusler om vold enn sine norske jamnaldrende. Fordelingene går fram av tabell 2.4.

Tabell 2.4 *Voldsutsatte etter etnisk bakgrunn. Vertikal prosent. Alle*

	Foreldre født i Norge	Foreldre ikke født i Norge
Ikke utsatt	69	73
Utsatt for trusler	8	6
Utsatt for vold uten merke	10	7
Utsatt for vold med merke	13	14

N=4587, ubesvart 115 $\chi^2=12,5$ df=3 p<.01

Andelene unge med innvandrerbakgrunn som eksponeres for vold er litt lavere (27 prosent) enn unge med norsk bakgrunn (31 prosent). Vi finner altså ikke at unge med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for vold, slik Gautun fant i 1994.

Fordelingen peker mot den samme tendens til polarisering som vist av Pape og Pedersen (1999). Blant unge med innvandrerbakgrunn finner vi flere ikke-utsatte, færre utsatt for mildere former for vold, *men flere utsatt for vold som medførte synlig merke eller skade*.

Det polariserte mønsteret består også når vi splitter på kjønn. Blant jenter med innvandrerbakgrunn finner vi en høyere andel som ikke er eksponert for vold over hode, men også en høyere andel som er utsatt for vold som medførte skade enn det som gjelder for norske jenter. Blant gutter med innvandrerbakgrunn er det hele 21 prosent som har vært utsatt for vold som medførte skade siste år, mens andelen blant norske gutter er 16 prosent. Både gutter og jenter med innvandrerbakgrunn er svakere representert i de mindre alvorlige formene som trusler og vold uten skade.

2.3.4 Store forskjeller mellom ulike innvandrergrupper

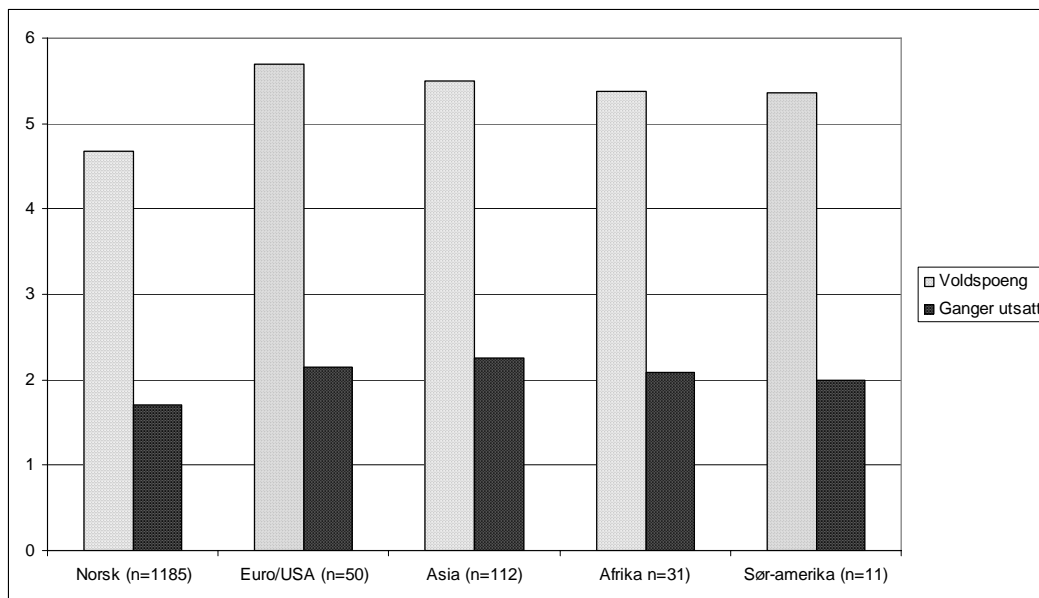
Når vi splitter gruppen ”innvandrere” etter hvilket kontinent de stammer fra, framtrer store innbyrdes forskjeller i utsatthet for vold.

Det er særlig ungdom med bakgrunn fra et vestlig land, og land i Afrika, som bidrar til at samlekategorien ”innvandrerungdom” viser høy andel utsatte. Andelen unge med bakgrunn fra land i Asia som er utsatt for trusler og vold, er klart lavere enn for de øvrige gruppene, innbefattet ungdom med norsk bakgrunn.

Når vi ser på antall ganger de unge har vært utsatt for vold med og uten merke/skade, samt vår additive indeks for voldseksponering gjennom året, finner vi at forskjellene mellom norske- og ungdom med innvandrerbakgrunn blir sterkere enn når vi bare ser på andel som utsatt for vold.

³ ”Innvandrerungdom” er definert som ungdom der begge foreldre er født i et annet land enn Norge.

Figur 2.1 *Voldsutsatte unge med norsk- og innvandrerbakgrunn etter antall ganger utsatt for vold, og etter "voldspoeng" siste år. Gjennomsnitt.*

Når unge med innvandrerbakgrunn først er utsatt for vold, eller trusler om vold, er de gjennomgående utsatt flere ganger enn det ungdom med norsk bakgrunn er, og graden av viktimitisering er mer alvorlig⁴

Dette gjelder *også* ungdom med asiatisk bakgrunn. Vi pekte på at andelen utsatte i denne gruppen er lavere enn for noen annen enkeltgruppe. Men når vi ser på *grad av utsatthet* for dem som er utsatt, finner vi at ungdom med asiatisk bakgrunn gjennomsnittlig utsettes 2.2 ganger i løpet av året, og graden av viktimitisering målt i poeng er mer alvorlig enn for unge med norsk bakgrunn.

Mål for gjentatt utsatthet og grad av utsatthet bidrar til å forsterke det inntrykk av polarisering som framgår av tabell 2.3. Selv om *andelen* utsatte er svakt lavere blant unge med innvandrerbakgrunn, er de som utsettes gjennomgående utsatt flere ganger enn unge med norsk bakgrunn. Unge med innvandrerbakgrunn utgjør 17 prosent av vårt materiale, men de rammes av vel 18 prosent av alle rapporterte voldsepisoder.

⁴ Enveis variansanalyse for antall ganger utsatt gir $F= 3.268$, $df=4$, $p<.05$, og for "voldspoeng" $F=2.549$, $df=4$, $p<.05$

Gjennomgående er det en mindre andel av unge med innvandrerbakgrunn som utsettes for vold, men når de utsettes er de oftere utsatt enn andre, og graden av viktigmisering er gjennomgående mer alvorlig.

2.4 Når og hvor finner volden sted?

Når og hvor kan i noen sammenhenger byttes ut med spørsmålet - *i forbindelse med hvilke aktiviteter?*

Institusjonaliserte aktiviteter som arbeid (i vårt tilfelle skolegang), eller organiserte fritidsaktiviteter som trening i idrettslag, deltakelse i fritidsklubb eller lignende, er strukturerte i tid, så vel som i rom. Derfor er spørsmålet om ”når” og ”hvor” mange ganger det samme. Vold som finner sted på- eller til/fra skolen, skjer for eksempel normalt på dagtid. Vold som skjer i tilknytning til organisert fritid i idrett og ungdomsforening, skjer normalt på ettermiddags og kveldstid.

Fordi deltagelse i slike organiserte aktiviteter er forpliktende (i skolens tilfelle obligatorisk), er deltagelse ikke alene opp til individets forgodtbefinnende. Om vold, og trusler om vold, forekommer i forbindelse med deltagelse på slike forpliktende arenaer, blir vold mer integrert del av dagliglivet til de involverte og til dem som blir eksponert som vitner. Det er grunn til å anta at hyppig forekommende vold på en arena der aktørene er *forpliktet* til å delta, gir opphav til utrygghet i utføring av hverdagsaktiviteter. Det samme gjelder for den vold som utøves i eller nær egen bopel.

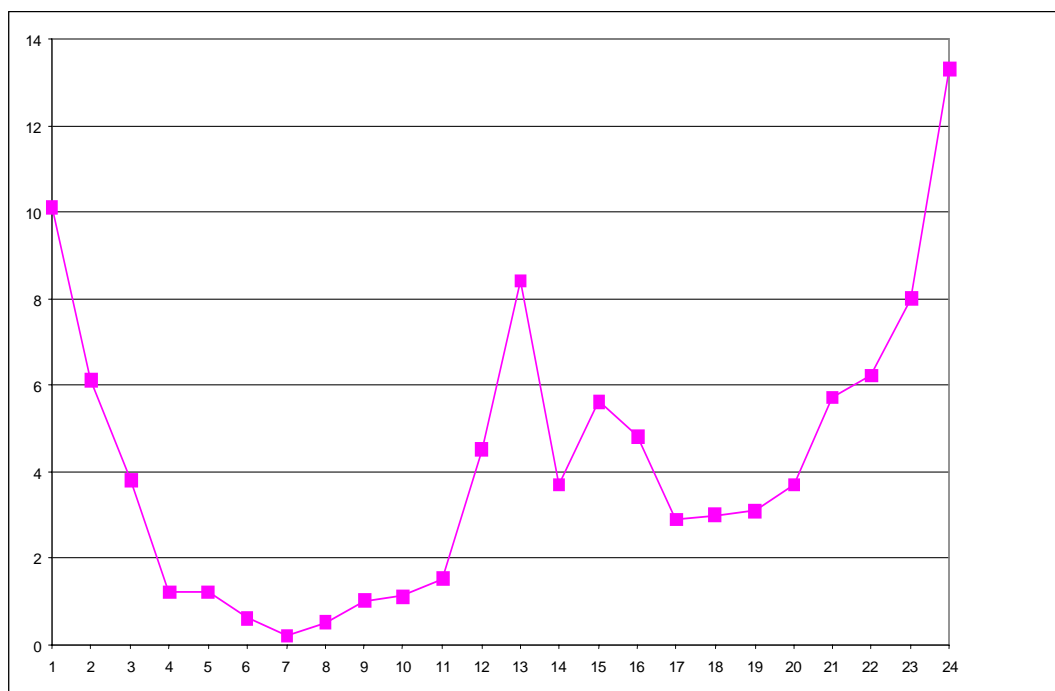
Nesten hver fjerde rapporterte hendelse⁵ fant sted på eller til/fra skolen. Nesten like mange (23 prosent) fant sted i ”nabolaget” (definert som området innenfor 10 minutters gangavstand fra hjemmet). Til sammen er altså nesten halvparten (47 prosent) av de rapporterte voldsepisodene lokalisert til arenaer der offeret er *”henvist” til å være*.

Mer enn femti prosent av alle voldsepisodene er rapportert å ha funnet sted utenfor ”nærområdene” som skole og nabolag. Om lag 18 prosent av alle hendelsene fant sted under opphold i utlandet eller i annen kommune. Mer enn hver tredje episode (35 prosent) fant sted ”her i byen” (men utenfor boområde eller skole).

Når vi fordeler voldshendelsene etter det tidspunkt på døgnet de fant sted (figur 2.3) får vi en typisk bimodal fordeling.

⁵ Informanter som har vært utsatt for mer enn en episode med vold og trusler er bedt om å beskrive siste episode.

Figur 2.2 Voldshendelser siste år fordelt etter time i døgnet. Prosent (N=1043)

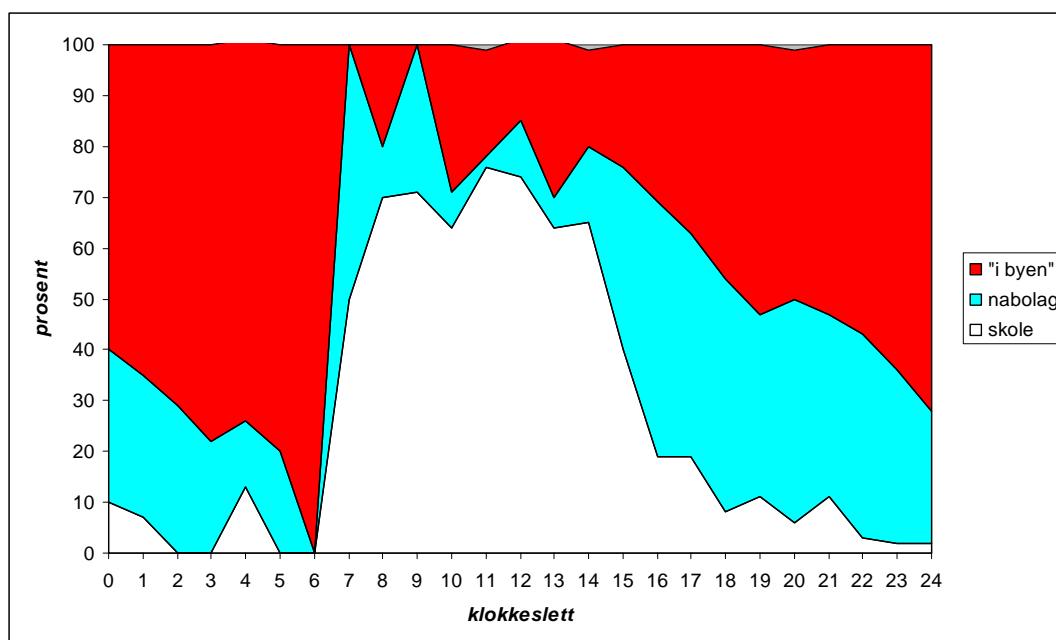
Voldsepisodene har en "topp" midt på dagen mellom ca klokken 11.00 og 15.00. Vi aner på et vis konturene av "storefri" og lunchpausen midt i skoledagen.

Vi får så en "lavfrekvent" periode fram til ca kl 20.00, men deretter stiger kurven bratt med en sterkt markert topp rundt midnatt. Kurven faller så bratt, og fra 03.00 til 11.00 rapporteres det bare om et lite antall hendelser. Mellom klokken 0600 og 0800 finner vi den eneste helt fredelige perioden.

Tid og sted henger nøye sammen. I figur 2.3. er de rapporterte hendelsene fordelt etter hvor i byen, og når på døgnet de fant sted.⁶ I kategorien "i byen" finner vi de hendelser som fant sted "...her i byen, men utenfor det området jeg bor".

⁶ Hendelser som fant sted utenbys (i utlandet el. i annen kommune) er utelatt i fordelingen.

Figur 2.3 Voldshendelser som fant sted innenfor bygrensene siste år fordelt etter hvor og når på døgnet de fant sted. (N=861)

Når vi fordeler hendelsene etter når på døgnet og etter åsted som i figur 2.3⁷, trer "skole og nabolag" fram som dominerende arenaer for vold som finner sted på dagtid, mens områder utenfor nærmiljøet overtar på sen kveldstid og tidlig natt.

Det "nærområdet" der ungdommene oppholder seg fordi de er "nødt", skolen som er obligatorisk, og nabolag som danner rammen om det å bo – er som vi så, arena for nesten halvparten av alle voldshandlinger. Over halvparten av hendelsene fant sted utenfor disse "nærområdene"- steder de unge selv har oppsøkt for fritidsformål og for samvær med andre⁸.

2.4.1 Aktører og åstedstyper

Hvilke likheter og forskjeller er det i voldsepisodene på disse arenaene når det gjelder involverte aktører, konflikttyper, forløp og utfall?

For det første er det verdt å merke seg at "konstellasjonene" er ulike på de ulike arenaene. Når hendelsene finner sted i tilknytning til skolen, er det oftere tale om "flere mot én". Av i alt 310 hendelser som fant sted på- eller på vei til/fra skolen, er det i underkant av 40 prosent av tilfellene snakk om slike "mange-mot-den-ene"-konstellasjoner. Det samme er tilfelle i nesten halvparten av de 309 hendelsene som utspant seg i "nabolaget". Det er vel slike konstellasjoner vi gjerne forbinder med begrepet mobbing.

⁷ Figuren må sees i sammenheng med figur 2.2. I figur 2.3. er prosentueringsgrunnlaget antall hendelser i hver klokke time.

⁸ "Nærområde" eller nabolag ble som nevnt definert som det område "som ligger innenfor ca 10 minutter fra hjemmet ditt". I praksis vil dette omfatte et stort omland med radius på inntil ca en kilometer. I ettertid står det klart at dette blir et større geografisk område enn det man vanligvis vil definere som "nabolag", i hvertfall i et sterkt urbanisert område. For en diskusjon av disse begrepene: se Pløger (1997).

Voldsepisoder med *flere* mer eller mindre aktivt innblandet *på hver side* i konflikten, det vi kan kalle gruppebasert vold, er derimot et fenomen der åstedet er lokalisert utenfor nabolagene. Når voldshendelsen fant sted ”i byen” (i alt 501 hendelser) er det i mer enn halvparten av tilfellene snakk om oppgjør mellom *grupper av ungdom*. Dette gjelder i klart mindre grad hendelser som fant sted i tilknytning til skole og nabolag. På disse arenaene har om lag en tredjedel av hendelsene karakter av oppgjør mellom grupper.

Også relasjon mellom offer og utøver er forskjellig etter om volden finner sted innenfor nabolag og skole, eller om den finner sted annet sted i byen. Når ungdom utsettes for vold på – eller til og fra skolen, er utøveren *kjent* eller *godt kjent* av offeret i nesten 9 av 10 tilfeller. I nesten 40 prosent av hendelsene som fant sted i tilknytning til skolen blir *foranledningen* til volden forklart med selve relasjonen til utøver: hendelsen var ledd i en hevnaksjon (20 prosent), eller forankret i langvarig uvennskap mellom de involverte (17 prosent)

Om volden finner sted i nabolaget er partene (be)kjente i tre av fire tilfeller, men bare i vel halvparten av tilfellene når volden utspiller seg utenfor nabolaget.

Det er kjent at vold ofte utøves under påvirkning av rusmidler. Hans Olav Fekjær (1985) gjennomgikk flere undersøkelser om ruspåvirkning hos utøvere av- og ofre for vold. Disse ulike undersøkelsene viste at mellom 70 og 80 prosent av utøverne var påvirket i voldssituasjonen. For mannlige voldsofre viste undersøkelsene at 75 prosent var påvirket av alkohol i voldssituasjonen, mens dette gjaldt for 50 prosent av kvinnelige ofre. I et klart flertall av voldsepisodene var altså minst en av partene påvirket av rusmidler.

Våre data viser at utøver var ”litt” eller ”nokså” påvirket i i underkant av 40 prosent av alle rapporterte voldsepisoder. Dette gjelder i 10 prosent av alle voldsepisoder på- eller fra skolen, i om lag 40 prosent av tilfellene som utspiller seg i nabolag, og halvparten av tilfellene som fant sted utenfor nabolaget. Det er altså klart at også vold som utøves av ungdom i noen grad skjer under påvirkning av rusmidler, *men ruspåvirkning forekommer sjeldnere ved ungdomsvold enn ved vold utført av voksne*.

Vold *utenfor nabolaget* involverer altså oftere flere aktører på hver side, aktørene er oftere ukjente for hverandre, og påvirkning av rusmidler forekommer hyppigere enn når volden skjer i nabolaget.

Mønsteret viser klare paralleller til det Balvig (1999) karakteriserer som *fjernhetsvold*: vold som utspiller seg utenfor hjem og nabolag, og vold som utspiller seg mellom ukjente. I Danmark er dette den form for vold som særlig rammer ungdom. Med data fra danske selvrapporderingsstudier viser Balvig at omfanget av denne volden er stigende.

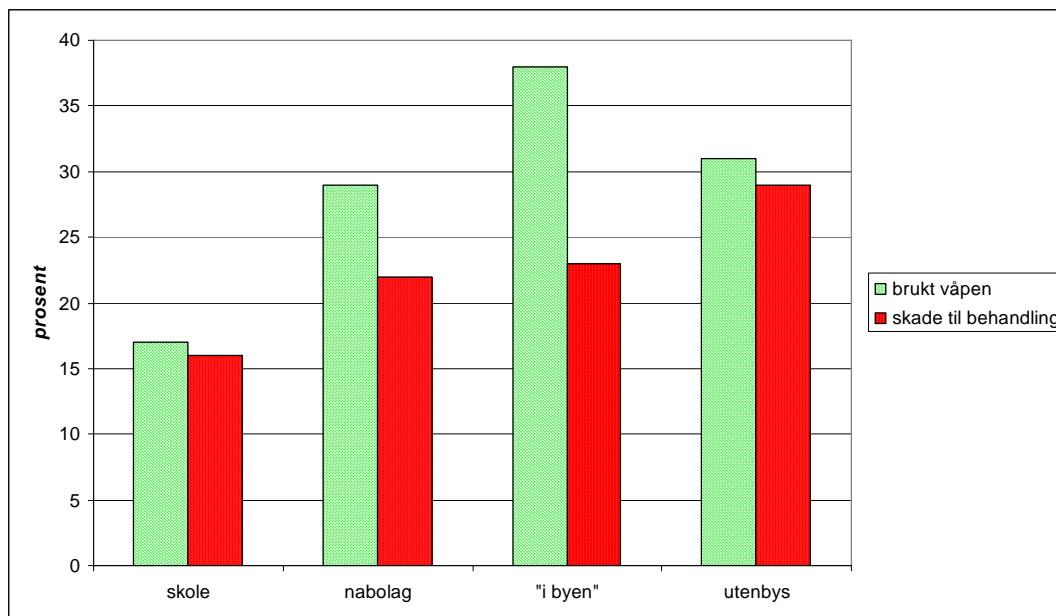
2.4.2 Åsted, våpenbruk og utfall

Vold i og utenfor nabolaget skiller seg også på to andre viktige dimensjoner. I episoder av vold utenfor nabolaget blir det oftere brukt en eller annen form for våpen⁹.

Utfallet er også oftere mer dramatisk ved at en eller flere av de involverte oftere påføres skader som er så alvorlige at medisinsk behandling er påkrevet.

⁹ I spørsmålet om våpen ble brukt i voldshendelsen, var det i tillegg til svaralternativet ”nei” ført opp fire alternativer: ”Ja, slagvåpen (herunder flaske)”, ”Ja, kniv/stikkvåpen (herunder knust flaske eller lignende)”, ”Ja, skytevåpen (herunder luft/gasspistol)”, ”Annet(spesifiser)”

Figur 2.4 Voldsepisoder der det ble nyttet våpen, og episoder som medførte personskaade som krevde medisinsk behandling etter type åsted. Prosent.

Prosentueringsgrunnlaget: skole (n=310), nabolag (n=309) "i byen" (n=501) og utenbys (n=178)

En eller annen form for våpen har vært benyttet i knapt 30 prosent av alle rapporterte episoder. Dette gjelder knapt 17 prosent av episodene som fant sted på- eller til/ fra skolen. Når hendelsen fant sted "i byen" er våpen involvert i nesten 38 prosent av episodene.

Et analogt mønster finner vi når det gjelder utfall av episoden. I mer enn hver femte episode oppgir ungdommene at en eller flere av de involverte ble påført skade som var så alvorlig at *medisinsk behandling* (inkl. tannlege) var påkrevet. Når episoden fant sted på skolen var dette tilfelle i 16 prosent av episodene. Andelene øker når episodene fant sted i nabolag og "i byen". Når hendelsene fant sted utenbys¹⁰ hadde hele 29 prosent av episodene et så alvorlig utfall.

Episoder der det ble benyttet en eller annen form for våpen er også ofte episoder der behandlingstrengende skader oppsto. Av i alt 394 episoder med våpenbruk var utfallet i 176 (45 prosent) av hendelsene at en eller flere av de involverte måtte ha legebehandling.

2.5 Bruk av rusmidler

De seinere årene har det funnet sted en betydelig økning i bruk av rusmidler blant ungdom. Astrid Skretting (1999) har gjennomført sammenlignende undersøkelser blant til sammen knapt 9000 avgangselever i grunnskolen i 1995 og 1999. Resultatene av disse undersøkelsene viser at *andelen* av 15/16-åringene som noen gang har drukket alkohol, økte fra 79 prosent i 1995, til 84 prosent i 1999. Skretting finner også at *hyppigheten* i

¹⁰ Kategorien "utenbys" omhandler voldsepisoder som fant sted i "annen kommune her i landet" samt i "utlandet". I alt er det 178 voldshendelser (knapt 13 prosent) som rapporteres å ha funnet sted utenbys.

bruk har økt kraftig: andelen 15-16 åringer som har drukket alkohol 40 ganger eller mer, økte fra 8 prosent i 1995 til 16 prosent i 1999. Dessuten finner hun at gjennomsnittlig *debutalder* for første gangs bruk av alkohol har gått ned fra 1995 til 1999.

Også bruk av cannabis viser en klar økning fra 1995 til –99. Andelen 15-16-åringer som noen gang har prøvd cannabis økte fra 5.9 prosent i 1995 til 12.3 prosent i 1999.

Skretting finner videre at 15-16 åringer har mer positive holdninger til bruk av alkohol, og er i mindre grad negativt innstilt til bruk av cannabis i 1999 enn i 1995. Parallelt med at flere har prøvd, og at bruksfrekvensen har økt, er det altså skjedd en dreining mot mer *aksepterende og positive holdninger* til bruk av rusmidler.

For aldersgruppene under 18 år er det ikke lovlig tilgang til noen form for rusmidler, heller ikke den form for alkohol som omsettes i dagligvareforretninger og i Vinmonopolet. Når ungdom i disse aldersgruppene bruker rusmidler, må de derfor i en eller annen form bryte norsk lov. De må framstille seg som eldre enn de er i butikken eller i polutsalget, de kan lure ut alkohol fra familiens barskap bak foreldrenes rygg, eller de kan – slik det i stor grad tydeligvis skjer, få alkohol av velmenende foreldre (konf. Bakken 1998).

Hjemmebrent, cannabis og andre narkotiske stoffer er det forbudt å tilvirke, oppbevare og bruke. Det å anskaffe og å bruke slike rusmidler er straffbart.

I ungdomsalderen innebærer altså all bruk av rusmidler i prinsippet at de er brakt til veie på ulovlig vis, via et mer eller mindre illegalt marked. Forbruk impliserer kontakt til sosialt nettverk med slik markedstilgang.

I det følgende skal vi se nærmere på hvilke erfaringer 16-17 åringer ungdom har gjort med bruk av ulike rusmidler, og på hvor ofte ulike rusmidler benyttes.

Erfaringer med illegale rusmidler er basert på spørsmål om ”noen gang brukt”, eventuelt hvor mange ganger, mens mål for hvilken plass rus har i ”dagliglivet” er begrenset til spørsmål om antall ganger bruk av lovlig omsettelig alkohol som øl, vin og brennevin ”etter at skolen begynte i høst”. Erfaring med illegale rusmidler handler altså om ”bruk noen gang i livet”, mens vanlig alkohol omhandler en periode fra ca 20 august til midten av november 1999, da flertallet av informantene besvarte spørreskjemaet.

2.5.1 Illegale rusmidler

Med illegale rusmidler mener vi slike som det er forbudt å tilvirke, omsette og å bruke. Illegale rusmidler kan rangeres etter hvilke sanksjoner som er knyttet til brudd på reglene for tilvirkning, omsetning og bruk. Bruk av hjemmebrent er nederst på en slik liste, mens sanksjonene trappes opp for de narkotiske stoffene.

Hjemmebrent har stor utbredelse som rusmiddel blant ungdom. Mer enn 29 prosent av informantene oppgir at de har prøvd hjemmebrent minst en gang i livet, hele 15 prosent at de har brukt hjemmebrent 10 ganger eller mer.

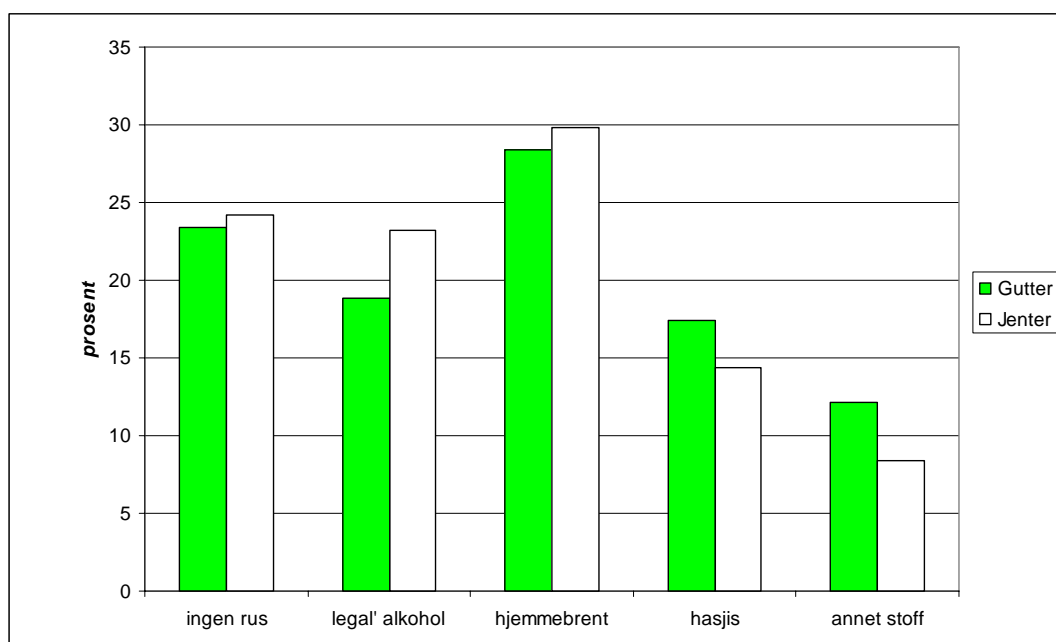
Også cannabisstoffene har høy utbredelse. Knapt 25 prosent oppgir at de har brukt hasjis minst en gang i livet. Andelen er dobbelt så høy som i Skrettings data, som også stammer fra 1999, men våre informanter er ett år eldre enn Skrettings. I vårt materiale oppgir dessuten mer enn 10 prosent at de har brukt hasjis 10 ganger eller mer. Knapt 7 prosent oppgir å ha brukt amfetamin eller ecstasy.

Forekomst av "blandingsbruk" er omfattende. Den som har brukt hjemmebrent har som hovedregel også drukket legal alkohol, den som har brukt hasjis har som hovedregel også brukt legal alkohol og hjemmebrent, den som har brukt amfetamin og andre narkotiske stoffer har som hovedregel også brukt hasjis, hjemmebrent og legal alkohol! Vi ser m.a.o. konturen av en kumulativ effekt. Når grensen for bruk av forbudte stoffer passerer, vil brukeren nesten alltid *også* ha brukt de rusmidler som det er "litt mindre forbudt" å bruke.

For å få et bilde av den samlede eksponering for rusmidler har vi organisert datagrunnlaget slik at informantene blir klassifisert etter "det tyngste" rusmiddel han eller hun har prøvd.

Resultatet framgår av fig 2.6. Søylen for "annet stoff" omfatter bekreftende svar på spørsmål om "noen gang brukt amfetamin eller ecstasy" og spørsmålet om "noen gang brukt andre narkotiske stoffer". En betydelig andel av dem som har brukt hasjis, har også brukt tyngre narkotiske stoffer. Andelen som har brukt hasjis som "tyngste stoff" blir i overkant av 15 prosent.

Figur 2.6 *Bruk av ulike rusmidler, gutter og jenter. Prosent. Alle.*

N=4644, ubesvart 58

$\chi^2=33.78$, $df=4$, $p<.0001$

Vi ser at jentenes erfaring med rusmidler skiller seg fra guttenes ved en sterkere konsentrasjon om bruk av alkohol, og mindre grad om hasjis og andre narkotiske stoffer. I tråd med den kumulative efekten omtalt ovenfor, har derved *blandingsbruk* mindre omfang blant jenter enn blant gutter.

For begge kjønn sett under ett, ser vi at et massivt flertall (77 prosent) av ungdommene minst en gang i livet har hatt befatning med rusmidler. Mer enn hver fjerde ungdom har brukt illegale narkotiske stoffer som hasjis, amfetamin, ecstasy eller annet. *Femtifem prosent har erfaring med bruk av illegale rusmidler når vi regner hjemmebrent med til denne kategorien.* Det store flertall som har brukt illegale rusmidler noen gang har som nevnt også brukt legal alkohol høsten 1999.

2.5.2 Omfang av bruk

For å få et bilde av hyppigheten i bruk av rusmidler har vi spurt informantene om hvor mange ganger de har prøvd ulike typer rusmidler. For øl, vin og brennevin er informantene bedt om å angi hvor mange ganger disse rusmidlene ble anvendt etter at skolen startet, for hjemmebrent og cannabisstoffer er frekvensene oppgitt i faste svaralternativ: aldri (kodet 0), 1-2 ganger (kodet 1.5), 3-5 ganger (kodet 4), 6-10 ganger (kodet 8) og mer enn 10 ganger (kodet 11). Når det gjelder andre narkotiske stoffer har vi bare spurt om "noen gang brukt" med svaralternativene "ja" og "nei".

Vi har dessuten spurt om hvor mange ganger informanten har konsumert så store mengder at han eller hun har "følt seg beruset" høsten 1999.

I tabell 2.5. gjengir vi gjennomsnittlig antall ganger gutter og jenter har brukt ulike rusmidler.

Tabell 2.5 *Bruk av rusmidler, gjennomsnittlig antall ganger brukt, gutter og jenter. Alle*

	Gutter		Jenter		
	Gjennomsnitt	St.avvik	Gj.snitt	St.avvik	
Drukket øl, høsten 1999	8.8	14.8	5.4	9.41	**
Drukket vin, høsten 1999	2.1	8.2	1.9	4.6	ns.
Drukket brennevin, høsten 1999	3.5	9.5	2.4	6.3	**
Drukket hjemmebrent noen gang	3.2	4.2	2.5	3.7	**
Brukt cannabisstoffer noen gang	2.0	3.9	1.3	3.1	**
Beruset, antl ggr, høsten 1999	7.1	10.5	4.9	7.6	**

(** p<.001)

Guttene har vesentlig mer omfattende bruk av alle typer rusmidler (unntatt vin) enn det jentene har. Guttene har også flere ganger drukket så mye at de har følt seg beruset høsten 1999.

Det er altså særlig når det gjelder frekvens og omfang i bruk av rusmidler at gutten skiller seg fra jentene. Resultatene stemmer godt overens med Skretting (1999), som viser at andelene gutter og jenter som har "smakt" alkohol i en nærmere definert periode er omtrent den samme, men at guttene klart overgår jentene når man spør om antall ganger de unge har drukket innenfor den aktuelle tidsperioden.

2.6 Bruk av rusmidler og utsatthet for vold: en sammenheng?

Sammenhengen mellom rus og vold er veldokumentert, så veldokumentert at spørsmålsteget i overskriften kan synes overflødig.

Kliniske observasjoner av voldsofre som søkte behandling for påførte skader ved Oslo Legevakt viste at nesten 2/3 var påvirket av rusmidler (Melhuus og Sørensen 1994). Gjennom eksperimentelle studier er det vist at alkohol gir økt tendens til aggresjon. Hemninger mot "usosial" oppførsel senkes, slik at aggresjon lettere fører til voldelig atferd. Rus, og særlig alkoholrus, er derved i voldssammenheng en risikofaktor i seg selv (Pernanen 1996).

Konsum av rusmidler skjer i en kontekst. Når konsum finner sted i "det offentlige rom", er risiko for vold høyere enn om konsumet finner sted i "privatsfæren". Træen (1996) viser at krangling og slåssing i drikkesituasjoner er hyppigere blant folk som konsumerer alkohol på offentlig tilgjengelige plasser som puber og kafeer, enn om konsumet skjer andre steder. "Timer pr uke tilbrakt på kafé" viser signifikant sammenheng med det å ha havnet i slagsmål siste 12 måneder, også når man kontrollerer for antallet drikkesituasjoner og konsumert volum (Træen op.cit).

Konsum av rusmidler skjer oftest også i en sosial kontekst. Hvem - for eksempel i betydningen kjente eller ukjente - konsumet skjer sammen med, kan ha betydning for om konflikt oppstår, og om konflikt gir opphav til voldelig atferd. Dersom konsumet finner sted på pub og kafé, vil selve drikkesituasjonen finne sted sammen med ukjente personer langt oftere enn om konsumet i hovedsak finner sted i eget eller andres hjem. Konflikter som oppstår under rus i det offentlige rommet vil derfor oftere være mellom fremmede. Leif Petter Olaussen (1996) peker på at slikt offentlig alkoholkonsum og et mer utstrakt uteliv har bidratt til økte voldstall i Norge:

Når vi hadde mindre vold i Norge for et par tiår siden, skyldes det i stor grad at vi hadde dårligere råd og mindre tid til å drikke alkohol....Skjenkestedene var langt færre, og de få som var, stengte tidligere om kvelden... (og) den indre kontroll og oversikt var bedre tilrettelagt (Olaussen 1996:25).

Olaussen viser at politianmeldte voldsepisoder i Norge, i økende grad er konsentrert om helgene. I løpet av en tiårs periode, fra midten av 1980-årene, er antallet anmeldte voldstilfelle som fant sted på en lørdag blitt fordoblet, og på (natt til) søndager mer enn tredoblet. Olaussen identifiserer med andre ord et utviklingsmønster med mange likhetstrekk til utviklingen i Danmark (Balvig 1999).

Rus og vold "henger altså sammen", men *sosiale og kontekstuelle* forhold rundt bruk har en egen, selvstendig innvirkning på risiko for at vold skal finne sted.

Denne sammenhengen er også meget klar blant ungdom, slik det framgår av tabell 2.6.

Tabell 2.6 Erfaring med rusmidler og gjennomsnittlig antall voldspoeng

Ingen ruserfaring	0.6	(n=1079)
'legal' alkohol	0.8	(n=951)
hjemmebrent	1.4	(n=1323)
hasjis	2.1	(n=725)
andre narkotika	3.8	(n=466)

I og med at yngre ungdom ikke har lovlig tilgang til noen form for rusmidler er det grunn til å tro at rusbruk og voldserfaring er enda tettere forbundet enn i den voksne befolkningen. Bruk av rusmidler blant ung ungdom må holdes skjult for voksne. Bruk av rusmidler stiller derfor spesielle krav til organisering. For at konsumet skal kunne skje "i trygge former", må den sosiale og rommelige konteksten legges til rette, slik at det sikres mot innsyn. Konsumet kan skje i ly av "hjemme-alene-fest", sammen med lojale medkonsumenter. Om slikt konsum skal skje på hjemmearenaen eller i nabolaget, må det "lukkes" for innsyn fra andre enn vennegruppa. Mang en ungdom har hatt sin rusdebut på den lukkede hjemme alene-festen.

Det å flytte fritidsarenaen ut *blant fremmede*, er en annen måte å hindre innsyn fra foreldre og viktige andre voksenkontrollører. Spørsmålet er derfor om sammenhengen

mellom erfaring med vold, og med bruk av rusmidler, har sammenheng med en tredje, mellomliggende faktor, nemlig en *særegen måte å organisere fritidsaktiviteter og samvær med venner?*

3 Fritid og fritidsmønstre

Den frie tid er en form for restkategori; det er den tid som er igjen når *plikttid* og nødvendig tid til hvile og søvn er trukket fra. I den frie tid kan vi gjøre det vi selv vil. Mens handlinger i plikttid i idealtypisk forstand er handlinger vi *må* utføre, er handlinger i fritid uttrykk for det vi *vil*.

Fritid er tid til samvær med venner, med folk vi liker, og er glad i. For barn og ungdom er samvær med *jamnaldrende* den kanskje dominerende "aktivitet". Det er *samværet* mer enn aktiviteten, som er innholdet i fritidsbruken. Ivar Frønes (1995) viser at slikt samvær med jamnaldrende – med *likeverdige* – har en helt sentral plass og betydning i identitetsutvikling, utvikling av relasjonell- og sosial kompetanse, og i sosialiseringprosessen generelt. Det er i samvær med de jamnaldrende at unge kan prøve ut det helt brede spekter av roller, og det er i samvær med jamnaldrende at de unge *selv* bygger ut og vedlikeholder relasjoner. Dette står i klar kontrast til unges samvær med voksne, der den unge, i idealtypisk forstand, som hovedregel innehar en *tilskrevet rolle*. I samvær med jamnaldrende vil det som hovedregel handle om *oppnådde* posisjoner, som er bygd opp og vedlikeholdt av de unge selv.

3.1 Fritid som uteliv

Unge fritidsmønstre er svært sammensatt, og det er store variasjoner i hvilke aktiviteter unge deltar i. Håkon Lorentzen (1981) klassifiserer fritidsbruk etter hvilken arena jamnalderssamvær- og aktivitet foregår på. Lorentzen identifiserer en privat arena der samvær med andre finner sted i, eller nært knyttet til eget eller andres hjem, en arena for organiserte fritidsaktiviteter der deltakelse forutsetter medlemskap, og endelig en "offentlig arena" der alle i prinsippet har lik adgang. De to første kjennetegnes ved høy grad av adgangsregulering; privatsfæren som samværsarena er forbeholdt familie, slektninger og "de gode vennene" - de som kjenner hverandre fra felles nabolag og felles skole. Organisasjonssfæren er forbeholdt samvær med andre medlemmer - altså med andre unge som deler de samme interesser, eller er opptatt av de samme aktivitetene. Begge arenaene er preget av stabilitet og kontinuitet over tid. Begge arenaene har, som hovedregel, lokal forankring.

Den offentlige fritidsarena sees ofte som en form for motpol og kontrast til fritid i hjemme- og organisasjonsarenaene. Med økende alder "vokser" ungdom seg inn i denne arenaen. Barn som har som fritidsbeskjeftigelse "å drive gatelangs" eller "henge på gatehjørnet" legger på et vis fritiden "out of place" – de er steder de etter gjengs oppfatning ikke burde være.

Fritid på den offentlige arena kjennetegnes ved at samvær finner sted i rom som i prinsippet er tilgjengelige for alle. I hovedtrekk er det de unge selv som er tilretteleggere av aktiviteter, og det er de unge selv som står for rekruttering og seleksjon i

gruppedannelse. Fritid på den offentlige arena er altså i høy grad regissert og regulert av de jammaldrende selv, og ofte omtalt som "uorganisert fritid".

Barn og ungdom har klare forestillinger om grad av trygghet og utrygghet på disse arenaene (Harden 2000). Den private sfæren er trygg. Om barn forbinder "det utrygge" med denne sfæren skyldes det "invasjon av det private", for eksempel ved forbryteren som trenger seg inn. Nabolaget beskrives som en form for buffersone mellom det trygge private hjem, og det rom som ligger utenfor - det offentlige rommet hvor den rommelige strukturen og de sosiale aktørene er ukjente. I dette offentlige rommet er risiko forbundet med det å gå seg bort, men framfor alt med møter med "de fremmede". Et interessant poeng i Hardens (op cit) materiale er at tenåringer vurderer *andre fremmede tenåringer* som den "farligste" kategori av fremmede man kan møte i det offentlige rommet.

Barns deltagelse i offentlig uteliv er altså regnet som risikabelt av barna selv, men kanskje enda mer av foreldre og andre voksne. Foreldres pålegg til ungene om å si fra om hvor de oppholder seg, hvem de er sammen med, om å være hjemme til avtalt tid, er eksempler på regulering som hører hjemme som en integrert del av sosialisering og utøvelse av foreldreansvar. Hvor lenge ute, hvor, med hvem, og med hvilke aktiviteter, er stadig tilbakevendende tema for forhandlinger mellom barn og foreldre.

Barns adgang til den offentlige arena er regulert gjennom forskrifter og vedtekter. Det er aldersbegrenset adgang til det offentlige rom. De lokale Politivedtektene har som regel forskrifter for når på døgnet barn kan, og ikke kan, oppholde seg alene, for eksempel i byens sentrum. Offentlige og private kultur- og underholdningstilbud har ofte en nedre aldersgrense for hvem som kan komme inn.

Det offentlige rommet byr spenninger og utfordringer som den private og organiserte arena ikke har. Det er her man møter de fremmede personene og de nye situasjonene. Det er her man kan opptre som ukjent blant ukjente. Det offentlige rommet gir muligheter for *anonymitet*.

Utpøving av ulike roller er element i all lek og alt samvær. Den relative anonymitet i den offentlige arena gir noen ekstra frihetsgrader for hvilke roller og stilarter som kan prøves ut.

3.2 Fritidsbruk

Vi har kartlagt de unges fritidsbruk. Informantene ble bedt om å angi hvor mange dager siste uke de hadde drevet med 21 aktiviteter listet opp i spørreskjemaet. Gjennomsnittlig antall dager deltatt i den aktuelle aktivitet for gutter og jenter framgår av tabell 3.1.

Tabell 3.1 *Andel som var aktive med ulike former for fritidsaktiviteter minst en gang siste uke, samt gjennomsnittlig antall dager aktiv*

	Aktive i prosent av alle	Gjennomsnittlig antall dager. Aktive
Spiste middag med en el. begge foreldre	89	3.7
Passet søsken	22	1.8
Var på besøk hos familie	37	1.6
Var hjemme alene mer enn en time	85	3.8
Gjorde lekser	81	3.7
Tegnet malte, eller lignende på egen hånd	36	2.9
Var på alkoholfri kafé el. Snackbar	36	2.0
Drev med trening i idrettslag	41	2.6
Drev med dans, aerobic, eller lignende	25	2.0
Var på trenings/ helsestudio	28	2.1
Var på kampsport el. selvforsvarstrening	14	2.4
Trimmet på egenhånd	46	2.4
Gjorde noe s.m. mor far (hobby, trening)	33	1.8
Var ute s.m. venner/venninner	91	4.0
Var s.m. venner hjemme hos meg el. dem	85	3.2
Så på gangster/vold/actionfilm	47	2.0
Sto i lengre tid (>en time) på gatehjørne e l	19	2.2
Var i lengre tid (>en time) i sentrumsgater	47	2.1
Var på rusfritt diskotek	13	1.3
Var på diskotek hvor det serveres alkohol	22	1.6
Spilte på spilleautomat	28	2.6

Tabellen viser at de ulike "aktivitetene" har meget varierende oppslutning. Det å besøke et alkoholfritt diskotek er den "aktivitetsform" som har lavest oppslutning. Bare 13 prosent av informantene har gjort dette siste uke, og denne aktiviteten er også den de aktive har utført færrest ganger i gjennomsnitt.

Derimot har det å gå på diskotek hvor det serveres alkohol bredere oppslutning. Mer enn hver femte ungdom har vært på slikt besøk i uken som gikk, og de som har gjort dette har i gjennomsnitt 1.6 slike besøk bak seg. Tatt i betraktning at slike "ungdomssteder" med skjenkeløyve skal føre kontroll med at mindreårige ikke får adgang, er det bemerkelsesverdig at så mange har klart å omgå kontrollen. Hyppighet av besøk viser at det ikke er unntak, men snarere regel, at slik kontroll ikke virker til å "filtrere ut" de mindreårige besøkende.

Når det gjelder "hverdagsaktiviteter" som det å gjøre lekser, eller det å spise middag sammen med en eller begge foreldre, er det naturlig å feste oppmerksomheten på negative svar; *det ikke å ha vært aktiv*. Vi ser at så mange som 15 prosent oppgir at de ikke har gjort lekser noen av dagene siste uke, vi ser at så mange som 11 prosent ikke har spist middag sammen med foreldre noen av siste ukens dager.

Det å være ute sammen med venner er den aktivitetsform som omfatter flest ungdommer. Over 90 prosent oppgir at de har gjort dette siste uke, og de aktive har vært ute med venner i fire av ukens syv dager. Også det å ha besøk av, eller å være på besøk hos, venner har meget høy oppslutning, og slike besøk omfatter i gjennomsnitt mer enn tre av ukens dager.

Rekkefølgen av aktivitetene i tabellen faller grovt sett i tre hovedbolker, der de første seks kan regnes som hjemmebasert aktiviteter (i tråd med Lorentzens inndeling). Problemet med kategoriseringen er dels at noen av aktivitetene i tabellen strengt tatt ikke kan regnes som "fritidsaktiviteter". Det å gjøre lekser eller å passe søsken tilhører "pliktsfæren" snarere enn fritidssfæren. Det å spise middag (med foreldre) hører med i en form for rutineaktivitet som ligger i sfæren av "nødvendige reproduktive aktiviteter".

Empirisk viser det seg å være klare sammenhenger mellom deltakelse i de ulike aktivitetene. Ett slikt tydelig mønster er for eksempel at aktiviteter som finner sted på *den offentlige arena* viser forholdsvis høy innbyrdes korrelasjon.

3.3 Fritid i det offentlige rom er fritid i egen regi

For å undersøke mønstre i fritidsbruk har vi anvendt faktoranalyse. Faktoranalyse er en statistisk teknikk som er egnet til å identifisere et mindre antall faktorer, som så kan nyttes for å representere forholdet mellom mange relaterte variable. Det er et premiss i faktoranalyse at den identifiserte faktoren skal forklare mer av variansen i materialet enn hver enkelt av de variablene som inngår i faktoren. Det er også et premiss at flere identifiserte faktorer er innbyrdes uavhengige av hverandre, med andre ord at korrelasjonen mellom dem er lik null.

I den foreliggende analysen inngår alle aktiviteter som klart tilhører fritidssfæren. De hjemmebaserte aktivitetene i tabellen ovenfor er utelatt.

Detaljene i resultatene fra faktoranalysen er gjengitt i vedlegg 2.

Analysen identifiserer tre distinkte faktorer¹¹. Grovt sett kan vi si at disse faller sammen med Lorentzens tre arenaer, i den første handler det i dominerende grad om å tilbringe fritid i det offentlige rom, i den andre er det privatsfæren som har – om ikke dominerende, så i alle fall en sentral plass. I den tredje finner vi igjen den organiserte fritidssfæren.

Faktor 1: å henge på hjørnet, å være på diskotek hvor det serveres alkohol, å være i lengre tid i sentrumsgatene, å spille på spilleautomat, å se på gangsterfilm, å trene kampsport/selvforsvar, å være på alkoholfritt diskotek, er variable som inngår i denne faktoren. Nesten 20 prosent av variansen forklares med denne faktoren.

Faktor 2: å være sammen med venner hjemme, å være sammen med venner ute, å være på alkoholfri kafé/snackbar, er variable som inngår i den andre faktoren. Faktoren forklarer vel 10 prosent av variansen.

Faktor 3: å være på trening i idrettslag eller i helsestudio, å drive hobby/trening sammen med mor/far, å drive egentrim, og å drive med dans/ aerobic, er variable som inngår i den tredje faktoren. Faktoren forklarer vel 8 prosent av variansen.

I underkant av 40 prosent av variansen i materialet er forklart ved disse tre faktorene.

I den første faktoren har fem av de syv variablene som inngår en eksplisitt referanse til offentlig tilgjengelig sted. De to andre, det å se gangsterfilm og det å trene kampsport, kan begge finne sted på arena som er tilgjengelig for alle, for eksempel kommunal kino og kommersielt treningsinstitutt.

¹¹ Faktoranalysen ble først kjørt for alle byene under ett, og så for utvalgene fra hver av byene for seg. Mønsteret er svært konsistent.

Vi velger å kalle denne faktoren for ”*egenregissert fritid*”. Termen kunne gjerne byttes med betegnelsen ”uorganisert” fritid, et uttrykk som f.eks. nyttes av Øya og Bergwitz (1994), av Bakken (1998), av Pedersen (1999), om et likt – eller nært beslektet fenomen. Øya Bruker betegnelsen ”uteorientert fritidsmønster”, et fenomen som står i kontrast til ”hjemmeorientert fritidsmønster”. Høy ”uteorientering” henger sammen med samværsformer som finner sted, ”der den uformelle sosiale kontrollen er lavere” (Øya, 2000:96).

Når vi i stedet velger å betegne dette som fritid i egen regi, er det for framheve at det er *handlende subjekter* som aktivt organiserer sine liv på en annen måte enn ungdom flest. Det er ikke tale om en form for uorganisert restkategori som lever slik fordi de ikke nås av det organiserte tilbudet. Det er heller ikke ”ungdom i drift” (konf Stang 1976), som mer eller mindre passivt driver bort fra familie- og lokalsamfunnsfæren. Det er ikke tale om en slik deterministisk form, der ungdommelig avvikende atferd mer eller mindre eksplisitt sees som resultat av sosiale krefter og/eller utstøtningsmekanismer som ligger utenfor ungdommenes kontroll. Snarere er det tale om den form for ”drift” som formuleres av David Matza (1964), og som omhandler individuelle og gruppebaserte handlingsmønstre som bidrar til å skape spenning i hverdagen, men som også bidrar til å nøytralisere skyld og engstelse ved lov- og regelbrudd som ofte følger i kjølvannet av slik spenningssøkning.

Egenregissert fritid handler først og fremst om *egenregissert samvær*. Slik egenregi har kollektivt preg i den forstand at det er vennegruppa – det fellesskap av jamnaldrende den enkelte føler seg knyttet til - *som er sammen om å regissere*. Egenregi handler altså ikke om individuell regi, i hvert fall ikke først og fremst. *Først og fremst* handler egenregi om at jamnaldersfellesskapet organiserer sine samværsformer selv. Til høyere score på slik egenregi, jo mer er det de enkelte unge som utgjør jamnaldersgruppa som tar denne regien. Til høyere score på slik regi, jo mindre har voksne innvirkning og innsyn i hva de unge gjør, og hvor de er.

Vi skal se nærmere på dette i det følgende.

3.3.1 Fritid i egen regi. Ytringsformer og aktører.

Vi har omkodet faktorscorene omtalt ovenfor i en variabel i to varianter, én der vi har delt inn i deciler, d. v.s. faktorscorene er delt inn i ti like intervaller med like mange informanter i hvert intervall, stigende fra de 10 prosentene med laveste score, til de 10 prosentene med den høyeste. I den andre varianten er variabelen inndelt i fire kvartilintervall; fra de 25 prosentene med lavest score, til de 25 prosentene med den høyeste.

Datasettet viser at egenregissert fritid tilbringes i det offentlige rom. Møtestedene ligger utenfor nabolaget der den enkelte bor, og er i betydelig grad lokalisert til sentrum av byen. De ti prosentene av ungdommene som har høyest score på egenregi, har i gjennomsnitt besøkt sentrum mer enn 3.5 ganger siste 7 døgn, eller dobbelt så ofte som utvalget sett under ett.

Høy score på egenregissert fritid innebærer at de aktivitetsformene som inngår i faktoren har en dominerende plass. Vi kan illustrere dette ved å vise hvordan andelen som har praktisert de ulike fritisaktivitetene øker, og hvordan aktivitetsfrekvensene går opp med økende score på variabelen egenregissert fritid. Som i tabell 3.1. viser vi prosentandel aktive, og gjennomsnittlig antall dager de som var aktive har utført den enkelte

aktiviteten. Når vi deler utvalget etter kvartilscore på egenregissert fritid, får vi en fordeling som i tabell 3.2.

Tabell 3.2 *Andel som var aktive, samt når aktiv, gjennomsnittlig antall dager aktiv siste uke etter score på egenregissert fritid. Kvartilscorer. Alle.*

Egenregissert fritid

	Meget lav	Nokså lav	Nokså høy	Svært høy
Så gangsterfilm	32 prosent	46 prosent	66 prosent	80 prosent
Antall dager	1.4	1.5	1.8	2.6
Hang på hjørnet	2 prosent	7 prosent	17 prosent	52 prosent
Antall dager	1.0	1.1	1.3	2.7
Alkoholritt diskotek	2 prosent	5 prosent	15 prosent	28 prosent
Antall dager	1.0	1.0	1.1	1.6
Diskotek med alkohol	2 prosent	6 prosent	26 prosent	53 prosent
Antall dager	1.0	1.0	1.2	2.0
Spilte på spilleautomat	6 prosent	14 prosent	31 prosent	57 prosent
Antall dager	1.4	1.4	1.9	3.4
Ute i sentrumgatene	19 prosent	34 prosent	57 prosent	75 prosent
Antall dager	1.3	1.4	1.8	2.9

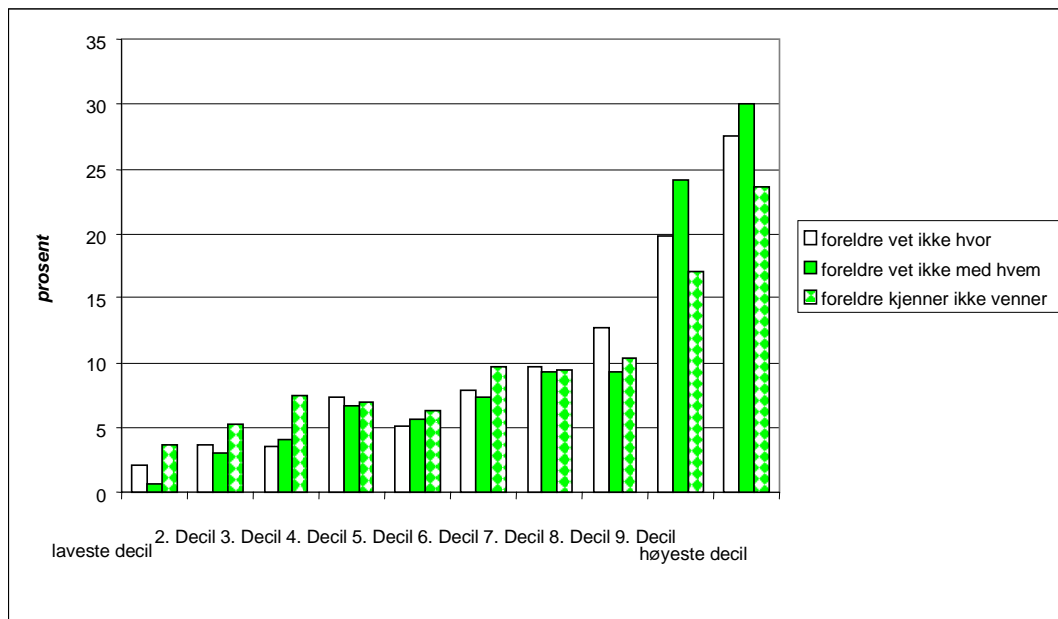
Vi ser at hver av aktivitetsformene får betydelig økt oppslutning med stigende score, og blant de 25 prosentene av informantene som har høyest score på egenregissert fritid har *flertallet* vært aktive på alle aktivitetsformene (med unntak av å ha besøkt alkoholritt diskotek). For de unge som har vært aktive ser vi dessuten at det gjennomsnittlige antall dager aktiviteten har vært praktisert, øker med økende score.

Om vi laget en tilsvarende fordeling over den hjemmebaserte fritidsaktiviteten, vil vi finne at med stigende score på egenregissert fritid vil:

- daglig tid brukt til skolearbeid avta
- det gjennomsnittlige antallet dager siste uke med tid brukt til skolearbeid blir færre
- omfanget av foreldrekontakt (uttrykt som ”spist middag sammen med en eller begge foreldre”) viser klart synkende tendens

Egenregissert fritid kjennetegnes også ved at foreldre (etter informantenes egen vurdering) har mindre oversyn med hvem den unge er sammen med, hvor samværet finner sted, og ved at foreldrene i mindre grad kjenner de personene den unge er sammen med.

Figur 3.1 *Fravær av tre former for foreldrekontroll etter score(deciler) på egenregissert fritid. Alle.*

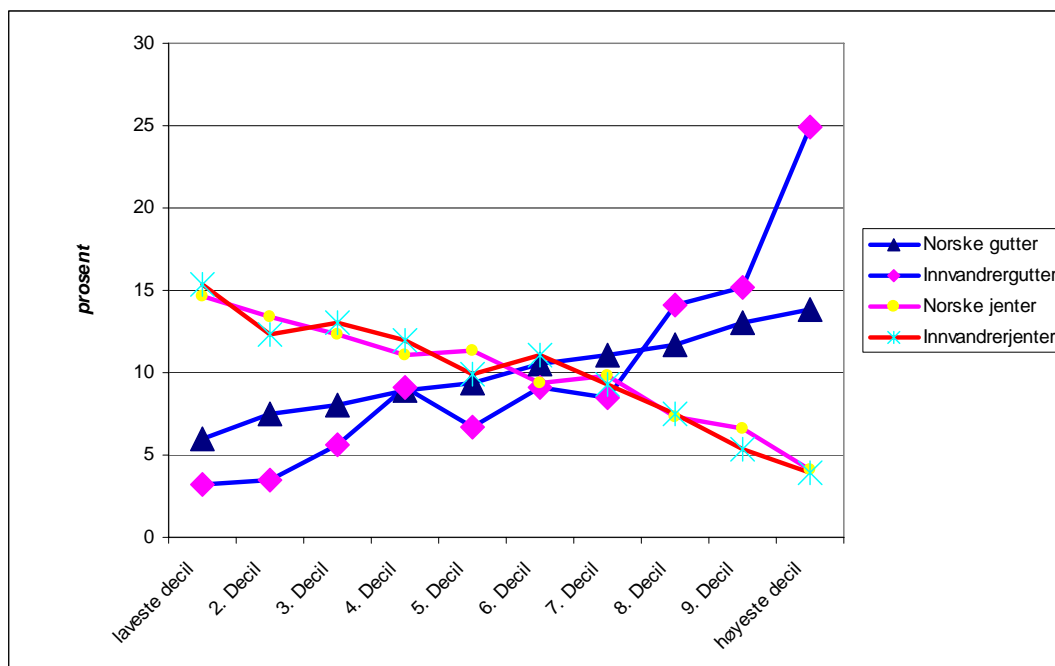
At foreldre i mindre grad har oversikt over hvor og med hvem, når den unge regisserer fritiden selv, er vel ikke direkte overraskende. Poenget er at dette kan forstås slik at disse foreldrene *har mindre kontroll med hva de unge foretar seg.*

Høy score på egenregissert fritid innebærer altså en form for ”fristilling” i forhold til eget nabolag, til eget hjem, og til egen familie. Slik fristilling innebærer at aktøren er mer unndratt dagliglivets grunnleggende og rutiniserte mekanismer for sosial kontroll.

Egenregissert fritid er først og fremst et guttefenomen, og i særlig grad er det gutter med innvandrerbakgrunn som har høy score på denne måten å organisere fritiden.

Figur 3.2 viser score på egenregissert fritid etter kjønn og etnisk bakgrunn.

Figur 3.2 Egenregissert fritid og etnisk bakgrunn. Gutter og jenter. Alle.

Når informantene er delt inn i deciler etter score på egenregissert fritid, følger at en fordeling av "alle" skal følge ti-prosentstreken. Avvik fra denne streken viser at vedkommende undergruppe har en annen profil enn utvalget som helhet. Vi ser at så vel norske som innvandregutter har klart høyere score på egenregissert fritid enn jentene.

I særlig grad er scoren høy for innvandregutter: 25 prosent har høyeste score på denne variabelen. Også Øya (2000) finner at innvandrerungdom har betydelig høyere score på det han kaller "utelivsorientering", enn det norske ungdommer har. For unge i Oslo viser han at innvandrerungdommer i større grad enn norske ungdommer er brukere av bysentrum, også når det kontrolleres for bosted

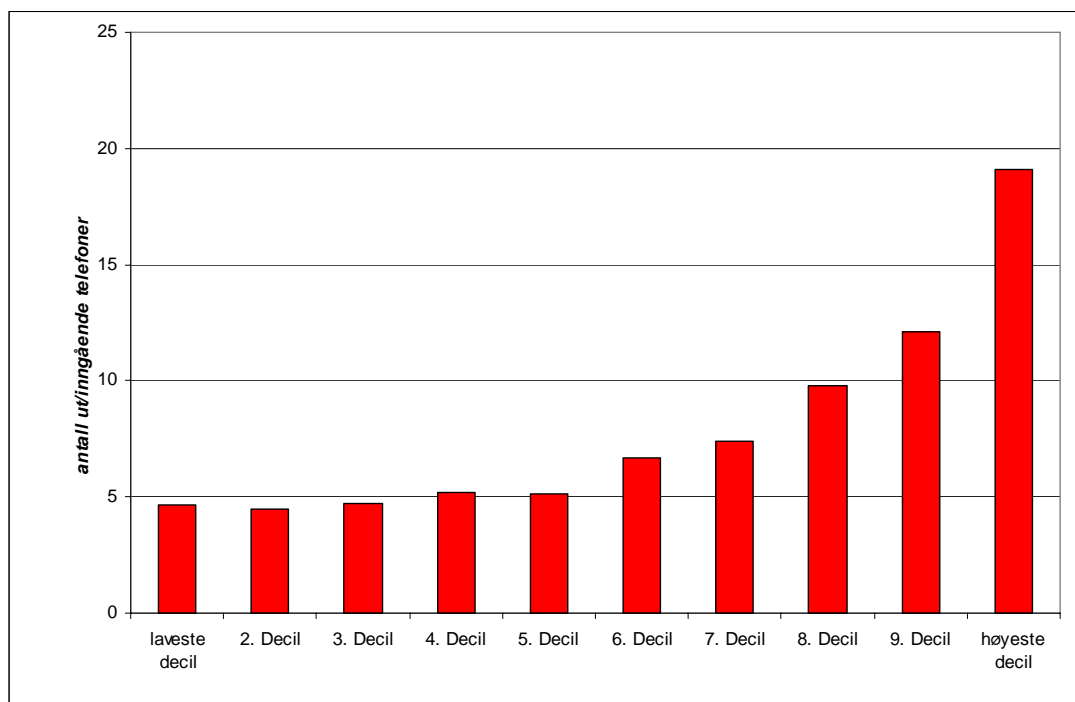
Egenregissert fritid er som nevnt lagt til offentlig tilgjengelig sted. "Stedet" er uten for nabolaget, "stedet" er ofte lokalisert til bysentrum. De gjennomsnittlige antall sentrumsbesøk øker jevnt med økende score: 1.2 besøk siste uke i laveste decil, 3.6 besøk i gjennomsnitt i høyeste decil. Reisevirksomhet og geografisk forflytning er med andre ord et sentralt kjennetegn ved denne formen for fritidsliv.

Når fritid mer eller mindre løsrives fra hjem og nabolag, oppstår noen andre typer utfordringer for avtale om tid og sted for møte med venner, enn om møteplassen er i eget eller andres hjem, eller i nabolaget der man bor. Den nye tids teknologi – mobiltelefonen – er det redskap som gjør det mulig å inngå slike avtaler, så å si uavhengig av tid og sted. Mobiltelefon er etter hvert blitt allemannseie, også - eller kanskje særlig - for ungdom. Mer enn tre av fire av "våre" ungdommer oppgir å disponere slikt redskap.

Denne teknologien gjør det mulig å kommunisere med venner, i tekst eller tale på tvers av sperrer som ligger i geografisk avstand. Telefonen gir økt tilgjengelighet – meldingen lagres og kan hentes opp om den tiltenkte mottaker ikke var tilgjengelig i det øyeblikk meldingen ble sendt. Sammenlignet med den stedbundne fasttelefonen, som gjerne brukes av hele familien, har en melding via mobiltelefon en ytterst individualisert og privat karakter. Meldingene kan nå fram til mottakeren uten at andre, familie, lærere eller øvrige omgivelser, trenger å bli oppmerksom på det.

Mobiltelefon er et sentralt hjelpemiddel for kontaktetablering for unge med egenregisserte fritidsmønstre. Figur 3.3 viser det gjennomsnittlige antall ut- og inngående telefoner siste døgn.

Figur 3.3 *Gjennomsnittlig antall ut- og inngående telefoner siste døgn og score på egenregissert fritid. Alle.*

De 10 prosent av ungdomme som har høyest score på egenregissert fritid, har i gjennomsnitt hatt nesten tyve ut- og inngående telefoner siste døgn. Det er fire ganger så mange som de ti prosent med lavest score på denne formen for fritidsbruk.

I en studie av voldelige ungdomsgjenger i Oslo (Lien og Haaland 1998), fant vi at mobiltelefon var et sentralt redskap for kommunikasjon gjengmedlemmene imellom. Medlemmene bodde spredt, de gikk på forskjellige skoler, men strømmen av informasjon medlemmene imellom var likevel meget rask, nettopp takket være mobiltelefonen, som så godt som alle var eiere av.

Denne nye teknologien legger helt nye strukturelle betingelser for etablering av fellesskap av jamnaldrende. Teknologien bidrar til å oppheve geografisk avstand som barriere for kommunikasjon.

Vi skal komme tilbake til bruk av mobiltelefon i diskusjonen av etablerte gjengmiljøer i slutten av kapittel 4.

3.4 Egenregissert fritid, voldsutsatthet og ruserfaring

I tidligere forskning er det vist at høyt innslag av ”uorganiserte” fritidsaktiviteter, der mulighetene for innsyn og kontroll fra voksne er begrenset, har meget nær sammenheng med sosiale problemer som rusmisbruk og kriminalitet. Fra sin omfattende studie av Oslungdom, viser Bakken (1998) en meget tydelig sammenheng mellom det han

definerte som problematferd og ”høy utelivsdeltaking” (som er den betegnelse han nytter for å karakterisere samvær i ”uorganiserte fritidsaktiviteter”).

”Utelivsdeltaking” er samvær som finner sted ute på gata, på kjøpesenteret eller i bysentrum. Pedersen (1999) viser at slik fritidsorientering gir økt risiko for voldelig viktisering, og Pedersen (1999b) viser at høy deltakelse i uorganiserte fritidsaktiviteter har nær sammenheng med det å bære våpen. Andre studier viser at slike uorganiserte fritidsmønstre er nært forbundet med bruk av rusmidler (se f.eks. Pedersen 1991).

Det vi kaller *egenregissert fritid* blir lagt til rette på en slik måte, at mulighetene for innsyn og kontroll fra voksne begrenses. I denne formen for fritidsliv ligger som nevnt en form for frikobling fra sentrale samfunnsinstitusjoner, her i særlig grad illustrert ved tilknytning til *oppvekstfamilie* og til *skole*.

I egenregissert fritid *ligger at aktørene selv tar styring og organisering av samvær med andre unge*. Vi har sett at i det minste noen av de ”aktivitetsformene” som har sentral plass i denne formen for fritidsliv, helt eksplisitt innebærer brudd på forskrifter for adgangsregulering (”diskotek hvor det serveres alkohol”), eller aktivitetene har et så stort omfang (for eksempel det ”å se gangsterfilm”, det ”å spille på spilleautomat”) at det av økonomiske eller påvirkningsmessige grunner klart må oppfattes som uheldig. Sett fra et ”oppvekstpolitisk” perspektiv, er de aktivitetene som inngår i egenregissert fritid regnet til de problemfylte. De står hver for seg og samlet fram som eksempler på aktivitetsformer som det mer eller mindre eksplisitt er et politisk mål å holde ungdom borte fra, ved å innføre aldersgrenser (konf. debatten om spilleautomater), eller ved å utforme alternative møte- og samværssteder, for eksempel fritidsklubber.

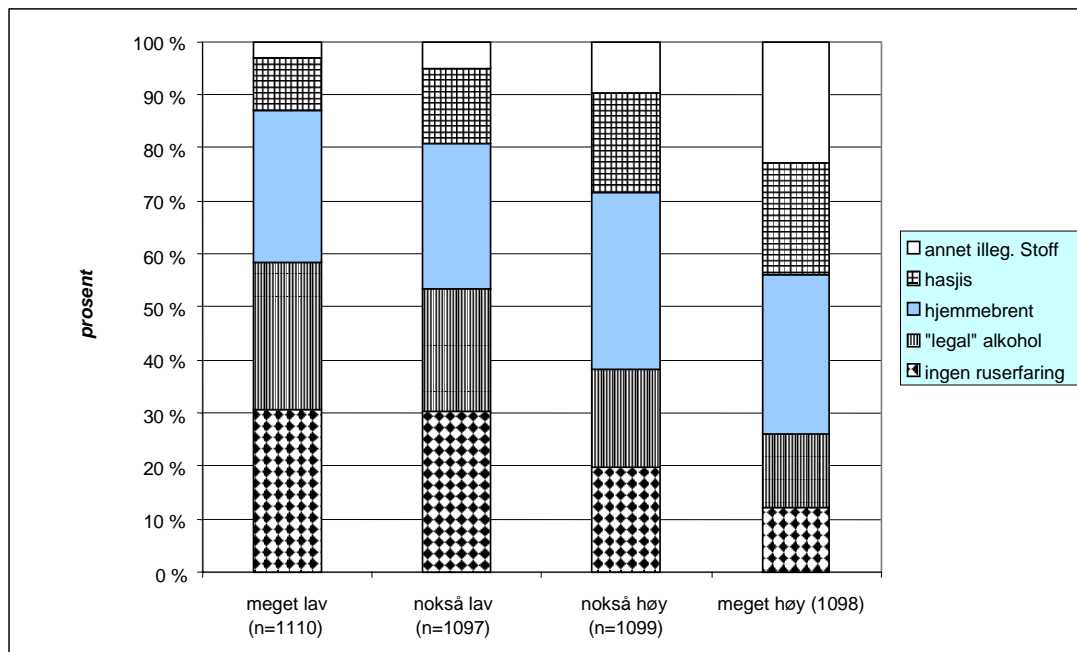
Begrensninger i voksenkontroll øker mulighetene for at uønsket atferd som rusbruk og kriminalitet skal kunne pågå uopptatt. Høy grad av egenregissert fritid innebærer nettopp dette. Med en slik organisasjonsform legges også viktige forutsetninger for at et marked for (illegale) rusmidler skal kunne etableres. Derved kan deltaking i fritidsaktiviteter lokalisert til det offentlige rommet lett få formål utover samvær med jamnaldrende: i tillegg til å delta i egenskap av venn, kan deltakelsen også skje i rollene som kunde og selger.

I det følgende skal vi se på sammenhenger mellom ruserfaring, voldsrisiko og egenregissert fritid.

3.4.1 Ruserfaring

Når vi fordeler ruserfaring etter deltaking i egenregisserte fritidsaktiviteter, ser vi at erfaring med bruk av rusmidler i meget betydelig grad er konsentrert om høy score på slike aktiviteter.

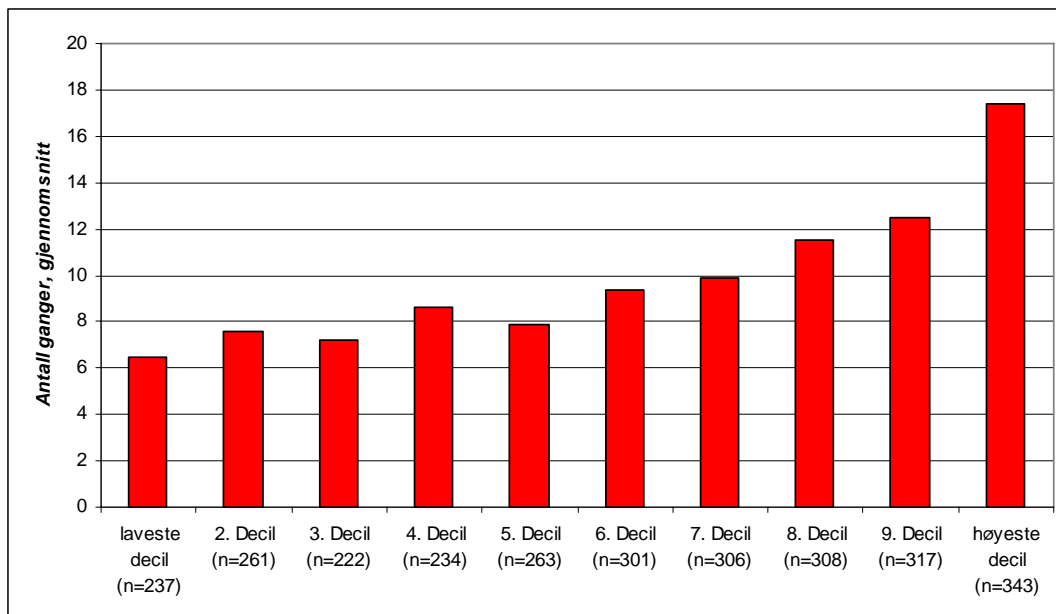
Figur 3.4 Erfaring med bruk av rusmidler etter score på egenregissert fritid. Kvartiler. Alle.

For de 25 prosent av ungdommene som har høy score på egenregissert fritid er det bare et mindretall på vel 10 prosent som er *uten erfaring* med bruk av noe form for rusmiddel. For de 25 prosentene med høyest score har mer enn 40 prosent gjort erfaring med *illegale narkotiske stoffer*, nesten 75 prosent med *illegale rusmidler* når hjemmebrent innlemmes i denne kategorien. Også i neste kvartil; de 25 prosentene med nest høyest score, finner vi utstrakt ruserfaring. Også blant disse har flertallet gjort erfaring med illegale rusmidler som hjemmebrent og narkotika.

En meget høy andel - 60 prosent av alle - oppgir at de minst en gang har drukket så mye at de har følt seg beruset "etter at skolen startet i høst". Også antall drikkesituasjoner som har medført beruselse viser samme skjeve fordeling etter score på egenregissert fritid.

Figur 3.5 Ungdom som har vært beruset høsten -99 etter antall ganger, fordelt etter score på egenregissert fritid. Gjennomsnitt. Unge som har vært beruset.

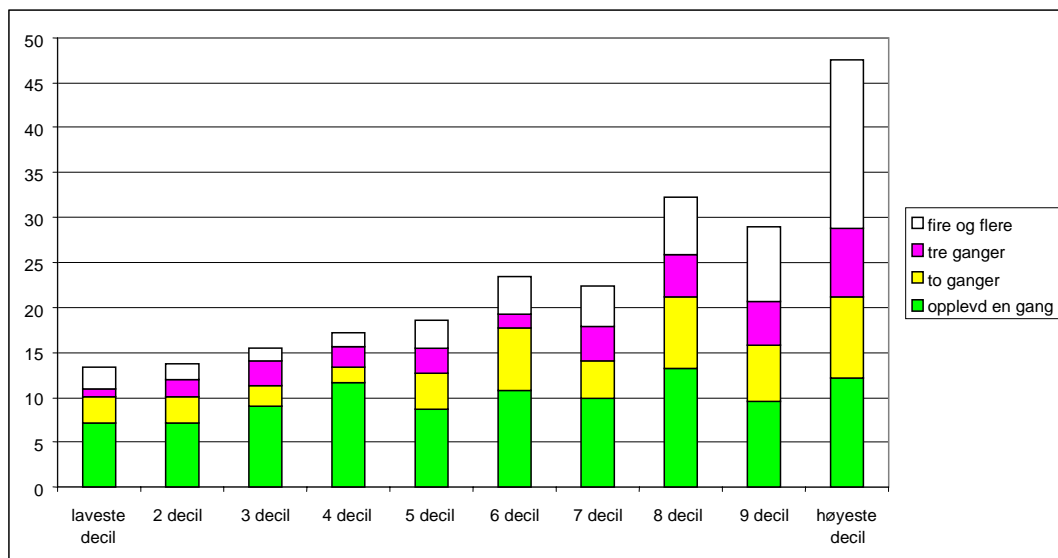
Når vi holder dem utenfor, som ikke har vært beruset noen gang høsten 1999, finner vi to bemerkelsesverdige trekk. For det første ser vi at det gjennomsnittlige antall ganger informantene har vært beruset øker jevnt med økende score på egenregissert fritid. De 10 prosent av de unge som har høyest score på denne variabelen, har i gjennomsnitt vært beruset mer enn 17 ganger i perioden 20 august til midten av november, nesten tre ganger så hyppig som unge i laveste decil.

For det andre ser vi at *antallet personer* som oppgir å ha vært beruset, øker jevnt fra laveste til høyeste decil. Siden det her er snakk om deciler, er tallet på informanter i hvert intervall i utgangspunktet det samme (ca 450 personer). I første decil er det "bare" 237 personer, eller vel 50 prosent som har vært beruset, i gjennomsnitt noe i overkant av 6 ganger høsten -99. I høyeste decil er det til sammenlikning 343 personer (76 prosent), som har vært beruset, i gjennomsnitt mer enn 17 ganger.

3.4.2 Erfaring med vold

Erfaring med vold er, helt parallelt med det som ovenfor er vist for bruk av rusmidler, nært forbundet med fritid i egen regi. I figur 3.6 er utsatte for vold eller trusler om vold siste år fordelt etter antall ganger utsatt, og etter score på variabelen egenregissert fritid.

Figur 3.6 *Voldsutsatte etter antall ganger utsatt, og etter score på egenregissert fritid. Voldsutsatte siste år (N=1391). Prosent.*

Vi ser at hele 47 prosent av unge med høyest score på egenregi var utsatt for vold, eller trusler om vold, siste år. Blant de unge som tilbringer minst tid på den måten, finner vi 13 prosent var utsatt for vold. Enda mer bemerkelsesverdig er det at "antall ganger utsatt" øker så sterkt med økende score på egenregisert fritid. Når vi kommer til femte decil i score på denne variabelen, har flertallet av de utsatte vært berørt mer enn én gang. Når vi kommer til høyeste decil har om lag tre av fire berørte vært utsatt mer enn én gang; nesten 20 prosent oppgir at de har vært utsatt fire ganger eller mer!

Vi ser altså et tydelig mønster av *opphopning* av vold på en bestemt gruppe unge, kjennetegnet ved en bestemt form for "livsstil", her omtalt som egenregisert fritid. Hoppingsmønsteret framtrer dels ved at en større andel av de unge som lever et slikt fritidsliv er berørt, og bildet av hopning forsterkes betydelig når vi ser på antall ganger disse unge har vært utsatt. Om vi i stedet for "antall ganger utsatt" anvender vår additive indeks for voldsutsatthet, finner vi at de voldsutsatte med den høyeste score på egenregisert fritid i gjennomsnitt oppnår i underkant av 8 poeng.

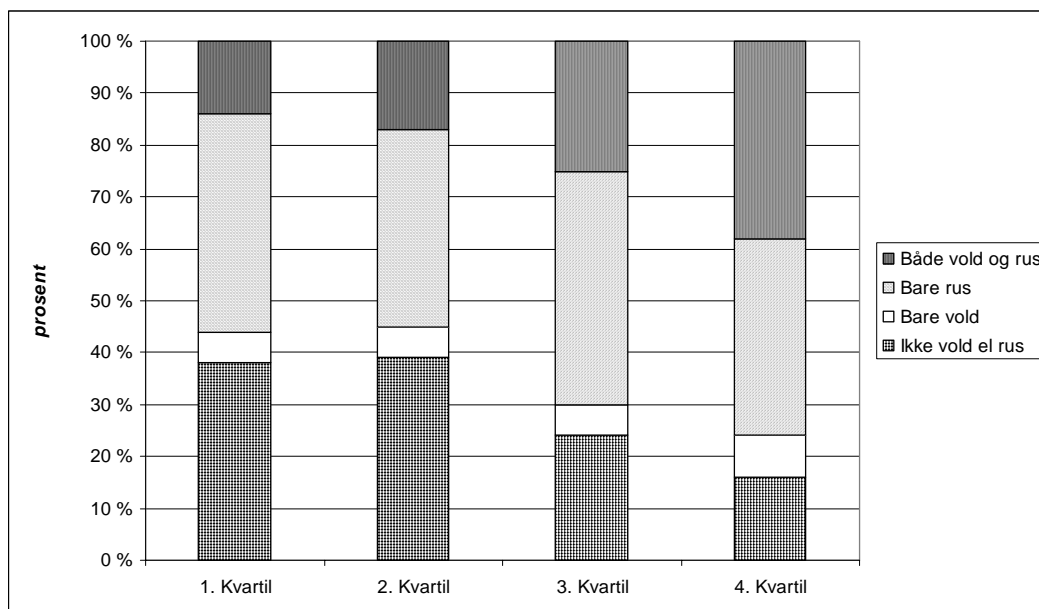
"Eksposering for vold" og "bruk av rusmidler" viser altså begge klar sammenheng med deltaking i egenregiserte fritidsaktiviteter. Andelene som har vært eksponert for vold og for rusmidler øker med økende score på denne form for fritidsbruk, og er i særlig grad fenomener som opptrer blant de unge med den aller høyeste score. Et tilsvarende mønster gjelder når vi ser på frekvenser; antall ganger vært beruset, og antall ganger utsatt for vold, forekommer særlig hyppig blant de 10 til 20 prosent med den aller høyeste score på denne variabelen.

I kap. 2 (tabell 2.5.) så vi at det var en klar sammenheng mellom erfaring med rusmidler og utsatthet for vold siste år. Ovenfor har vi sett at begge fenomen opptrer sammen med egenregisert fritid.

Imidlertid finner vi at erfaring med vold siste år nesten alltid opptrer sammen med ruserfaring.

Det er bare en liten andel (om lag 7 prosent) som har vært utsatt for vold uten også å ha erfaring med bruk av rusmidler. Erfaring med rusmidler uten kombinasjon med voldserfaring forekommer derimot i betydelig omfang. Begge disse forhold gjelder uavhengig av hvor høyt informantene scorer på egenregissert fritid, slik figur 3.7 viser.

Figur 3.7 *Rus- og voldserfaring hver for seg og i kombinasjon etter score på Egenregissert fritid.*

Vi ser at for de 25 prosent av informantene som har høyest score på egenregissert fritid, har nesten 40 prosent gjort erfaring med vold siste år, og disse har dessuten også gjort erfaring med rusmidler i en eller annen form. *De unge som har erfaring med vold har nesten alltid også erfaring med bruk av rusmidler.*

Det er i første rekke unge med innvandrerbakgrunn vi finner blant de unge som har vært utsatt for vold siste år, *uten* også å ha erfaring med bruk av rusmidler. Knappt halvparten av de som har erfaring med vold, men som ikke har ruserfaring, er innvandrere. Unge innvandrere utgjør 17 prosent av vårt utvalg.

Det er altså en rimelig høy samvariasjon mellom rus, vold, og den særegne måten å organisere fritid og samvær med andre, som vi her har kalt egenregissert fritid. Uttrykt i korrelasjonskoeffisienter er forholdet slik:

	Egenregissert fritid	Erfaring rusmidler
Egenregisert fritid	1.00	.32
Erfaring vold siste år	.26	.30

De innbyrdes sammenhengene er statistisk signifikante ($p < .0001$).

De tre fenomen *rusbruk*, *voldserfaring*, og *egenregissert fritid* lokalisert til det offentlige rom, er altså nært forbundet med hverandre, og opptrer *sammen*, slik at økende score på den ene faktoren samtidig medfører økende score på de to andre.

Samvariasjon er noe annet enn årsaksforhold. Det er ikke grunnlag for å hevde at egenregissert fritid er *årsak* til vold og rus. Det er derimot nærliggende å se de tre fenomen som gjensidige strategiske tilpasningsformer.

Innledningsvis pekte vi på at ”problematferd” i form av kriminalitet og rusbruk danner grunnlag for hemmelighold og lukking av jamnaldersgruppa. Den byvankende livsstil som er en viktig side ved den egenregisserte fritid kan være en hensiktsmessig måte å unndra seg kontroll, så vel som å opprettholde høy grad av lukking av jamnaldersfellesskapet. I dette ligger at *de tre fenomenene kan sees som tre uttrykk for samme forhold.*

Konflikt er det stikkord som best beskriver fellesnevneren ved dette forholdet.

4 Konflikter, og konfliktatferd

You should do to others what you expect them to do to you. But you better do it first! (Elvis Presley i Jailhouse Rock)

4.1 'Konflikt' er et sammensatt begrep

Konflikt er avledet av det latinske *confligere*, som betyr *sammenstøt, tvist, motsetning*. I en sosial kontekst handler konflikt om aktører som kjemper om det samme (knappe) godet. På individnivå står vi overfor konflikt når individet etterstreber uforenlige eller motstridende mål.

I dagliglivet stilles vi alle overfor slike sosiale og psykologiske konflikter. Som enkeltindivider må vi velge: *Jeg ønsker både A og B, men kan bare oppnå ett av godene*. Som sosiale aktører må vi konkurrere med andre om de samme knappe godene. *Jeg ønsker A, men det er det også andre som gjør*.

Denne typen større eller mindre motsetninger stilles vi overfor så å si kontinuerlig – hver time av dagen. Slike motsetninger tilhører på et vis "livet selv". Slike motsetninger virker til å mobilisere oppmerksomhet og energi. Johan Galtung (1996) peker på at det er et slikt energimobiliserende potensiale implisitt i enhver konflikt. Den sentrale utfordringen i forhold til egen og andres trygghet, er hvordan denne energien nyttes, og hvordan den kan kanaliseres på en konstruktiv måte. Det er når motsetningen "..... leads to efforts to harm or hurt (the competing) actor to other-destruction (or) to deny something in oneself to self-destruction" ... at konflikt blir en trussel mot trygghet. (Galtung 1996:70)

Motsetninger som følger av konkurranse om knappe ressurser eller uforenlige mål er altså i seg selv ikke truende for trygghet – det er valg av strategi og virkemidler, *hvilken form for atferd som utvises*, som bærer i seg et slikt potensiale.

I konfliktbegrepet, slik Galtung definerer det, ligger tre hovedkomponenter: *et motsetningsforhold* (C= "contradiction" i konkurranse om de samme knappe ressurser), *antagelser, holdninger og følelser* (A= "attitudes and assumptions" aktørene imellom), og *atferd* (B= "behavior" som utvises). *Konflikt er altså en "trekant": A (attitudes, assumptions) + B (behavior) + C (contradiction)*

For å se dynamikken i konfliktprosesser må fokus holdes på alle tre hjørnene i trekanten. I prinsippet kan prosessen starte i hvert av hjørnene: en motsetning (C.) kan gi opphav til frustrasjoner, som i sin tur kan lede til negative holdninger (A.) til de(n) andre aktøren(e), og som kan lede til aggressiv atferd (B) rettet mot de(n) andre. Motparten finner seg ikke i å bli møtt med aggresjon – den aggressive atferd bli møtt med avvísning eller tilsvarende aggresjon. Derved kan det oppstå en form for ny motsetning (C2.) som for eksempel handler om legitimiteten av den atferd som er utvist; det nye

motsetningsforholdet fører til ytterligere aggresjonsytringer (B2), som i sin tur er med på å legge nye lag til de negative holdningene (A2) partene har til hverandre.

Konflikten *kan utdypes* i en dynamisk spiral, og i en nærmest selvforsterkende prosess.

I lys av Galtungs triangel, blir *trygghet* et spørsmål om hvordan vi vurderer sannsynligheten for å støte på bestemte former for (destruktiv) konfliktatferd. Dersom vi antar (A) at andre ikke vil oss vel, vil vi for eksempel søke å unngå møter med disse andre, om vi antar at andre er ute etter vårt gods og gull (C), vil vi installere alarm og doble låser. Vi vil utvise atferd bygd på deduktive slutninger om andres holdninger og interesser, basert på egne, andres, eller mediebaserte observasjoner om andres *atferd*.

Elvis' konklusjon om å gjøre det mot andre som man forventer at andre vil gjøre mot en selv, men først! – var basert på egenerfaring: impresarioene og "pengefolkene" var ut etter å lure ham, konklusjonen ble at han selv måtte være enda "lurere", og han måtte "komme dem i forkjøpet"!

I Elvis' råd om konflikthåndtering (uttrykt ved enkel omskriving av Lukas 6:21, Bergprekenen), er det forventningene om hvordan *andre vil behandle deg*, som danner ryggrad i strategien. Men implisitt i anbefalingen ligger forventningen om at disse andre ikke vil deg vel: *derfor skal du være først* med å gjøre det du tror de andre vil gjøre.

David Riches (1986) hevder at dette *å komme den andre i forkjøpet* (tactical pre-emption) er av grunnleggende betydning for voldsutøveren. På kort sikt vil utøveren oppnå en fordel over sin motstander ved å minske motstanderens yteevne og makt, men i tillegg vil utøveren vinne en fordel i den strid om *legitimitet*, som Riches hevder er ett av voldens sentrale og universelle kjennetegn.

"Det å komme den andre i forkjøpet" innebærer en form for selvforsvar. Den som kommer den andre i forkjøpet kan derved begrunne sitt handlingsvalg med den andres hensikter. Det egne handlingsvalg blir på et vis unngåelig, og sosiale handlinger ... *is most readily justified if they can be presented as unavoidable* (Riches 1986:5).

4.2 Hva handler konflikter mellom ungdom om?

Følgende hendelse inntraff høsten 1999 ved en av skolene som deltok i denne undersøkelsen¹²:

Et stykke inn i storefri kom to av elevene inn i kantina for å spise lunch. De fleste andre hadde forsynt seg, og det var tynnet ut i matdisken. På et fat lå en enslig gjenværende bolle. De to guttene kom fram til bollefattet samtidig, og grep samtidig om hver sin halypart av bollen. Begge mente seg berettiget til å få hele, og etter en kort og høylydt krangel barket de to sammen i kamp på tørre never. Lærerne intervenerte umiddelbart, og slagsmålet ble raskt stoppet. De to elevene forlot kantina. De gjenværende regnet episoden som avsluttet.

Etter noen minutter ble det klart at konflikten langt fra var bilagt. Ved skoleporten sto venner av de to kamphanene oppmarsjert på hver sin side, i noe som var i ferd med å bli et kollektivt oppgjør. Via mobiltelefon hadde de to guttene mobilisert medelver, men også venner som ikke var elever ved skolen. Disse ankom i biler, noen til og med i drosje. Det som startet som "kampen om bolla" var i ferd med å utvikle seg til masseslagsmål.

¹² Historien ble fortalt til forfatteren av skolens rektor.

Og alt dette på grunn av *ei bolle*? Nepe. Om vi skal forstå den atferd som utspant seg, er det ikke i bolla (C. i Galtungs triangel), men i de (gjensidige) holdningene og forventningene (A) de to guttene fra tidligere hadde etablert til hverandre, at *konfliktatferden* (B) må søke sin forklaring. Bolla blir gnisten som får bålet til å flamme opp!

I en studie av voldsbruk i gjenglignende miljøer i Oslo fant Lien og Haaland (1998) at voldsbruk i nesten alle tilfellene hadde utspring i *ikke-materielle* motsetningsforhold. Det handlet i stedet om *krenket ære* og om ikke utvist *aktelse*, av informantene ofte omtalt som *kødding*:

Kødding er når noen driver dritt med deg, egler seg innpå og sånn. På en måte er det å bli kødda med, noe av det at de som kødder skal drite deg ut. Det er noe fysisk i det, knuffing og dulting, men også bruk av nedsettende ord vi sier ikke ”mobbe”, det er noe man gjør med de små mobbing er det samme som plaging når du blir kødda med må du ta den som kødder. Det er nødvendig. Du kan ikke bare gå, for da blir du oppfatta som feig eller redd. Du må ta igjen. (16-årig informant, Lien og Haaland 1998:42)

”Å kødde” blir det motsatte av å vise respekt, det blir å vise *forakt* for den andre. I Erving Goffmans (1959) termer blir kødding en form for vanhelligelse av den andre, det blir å ”*put a person down*” enten gjennom den åpne fornærmelse, eller gjennom den tveetydige ”*undercurrent communication ... to put (oneself) in a favourable light, and subtly to put the other (...) in an unfavourable one*”. (Goffman 1959:187).

4.2.1 Om å skape seg selv

I det som omtales som ”informasjonssamfunnet”, eller det post-moderne samfunn, er spørsmålet om identitet – om hvem man er og hvem man kan bli – langt på vei revet løs fra tradisjonenes grep. Informasjons- og fritidssamfunnet gir rom for det Thomas Ziehe omtaler som *kulturell frisetting*. Identitet blir et spørsmål *om å skape seg selv*. Det er ikke gitt av ”omgivelsene” eller ”kulturen” hvem man skal være, men av individet som skaper sin stilart, og derved sin sosiale identitet. Valg av stilart – av *image* – forteller hvem du er, og med hva og hvem du ønsker å bli identifisert. *Image* er en maske som kan skiftes ut, *men masken er tatt på for å framheve, ikke for å skjule* (Frønes 1992). Ivar Frønes omtaler dette som den presenterende (i kontrast til den indikerende) kultur, der uttrykket – masken – er budskapets form og innhold. Masken er uttrykk for hvem man er *akkurat nå*. ”Å finne seg selv” var industrisamfunnets utfordring. I informasjonssamfunnet handler det ifølge Frønes om *å konstruere seg selv*, ikke en gang for alle, men i en kontinuerlig livslang prosess som i særlig grad er hektisk i ungdomsfasen.

Utprøving av roller, og ganske særlig utprøving av roller i fritidssamvær, handler om utprøving av slike masker, om å presentere det *jeg* man ønsker at de(n) andre skal se. Det handler om det Goffman (1959) betegner som *impression management*, en dimensjon som i følge Goffman er innebygd i all samhandling. Han definerer samhandling som *den gjensidige innflytelse på den andres handlinger*.

Når man presenterer masken gir man uttrykk av å være noe, til forskjell fra noe annet. I masken ligger eksplisitte budskap om preferanser, interesser og verdistandpunkt. Slike tydelige, og mindre tydelige budskap følger av hele vår framtoning. Noen slike aspekter følger ved ”tilskrevet status” som alder, kjønn, og rase/etnisitet, mens andre aspekter er deler av våre aktive valg, for eksempel av klær, frisyre, smykker og andre ’redskap’ som

kan nyttes for å framheve fasaden og masken, eller for å dempe, eller dekke over sider ved av vår kroppslige framtoning. *Valg* av maske krever omtanke, tid, og i betydelig grad også penger.

Masker kan ha kollektivt preg. Masken signaliserer tilhørighet til en spesiell kategori, for eksempel til sosial klasse, eller til ideologisk retning. Slike kollektive masker representerer stilarter. Stilarter kan ha bredere eller smalere utbredelse.

De ”smale” stilartene kan oppfattes som subkulturelle ytringer. Den subkulturelle stilart uttrykkes ved tydelige og distinkte symboler. Masken blir ekstrem, presentasjonsformen (i Frønes’ termer) blir nesten overtydelig. Presentasjonen får en *deklarerende funksjon* (Krogstad 1986). Bruken av sterke symboler er overveid, og valgt for å gi erklæring til de sosiale omgivelsene, ikke bare om hvem man er, men også for å formidle budskapet om hvor forskjellig man er, og hvor sterk avstand man tar nettopp til ”de andre”; det observerende publikum.

I følge Krogstad har slike deklarerende symboler også en innadrettet, *regulerende* funksjon. De markerer tilhørighet, og virker til å avgrense det kollektive ”vi”. Regulative symboler kan ellers være andre enn de deklarerende; for den utenforstående vanskeligere å få øye på, fordi de overskygges av de sterkt ekspressive deklarerende symbolene. De regulative symbolene er myntet på ”the insider”, og har til formål å markere posisjon til verdier og normer som differensierer ”det store vi” i mindre undergrupper. Krogstad beskriver nettopp en slik differensieringsprosess innenfor punkermiljøet som ledet til gradvis mer antagonistiske og uforsonlige undergrupper.

Når vi presenterer oss er det altså for å gjøre inntrykk på andre, og for å gi andre en ledetråd for hvordan de kan og bør opptre i forhold til oss. Goffman (op cit) understreker at vi i presentasjonen også samtidig framsetter et moralsk krav om at ”de andre” *skal behandle oss og verdsette oss som den vi gjør krav på å være*. Motsetninger ungdom i mellom har ofte utspring i det ikke å bli vist respekt, om *manglende aktelse for det den andre er, eller pretenderer å være* (Lien og Haaland op cit).

4.3 Konfliktåndterning: forkasting av formelle autoriteter

En fellesnevner ved ungdommelige subkulturelle ytringer, er mer eller mindre omfattende opposisjon til viktige verdier og normer i ’storsamfunnet’.

For kriminelle subgrupper gjelder ifølge Emler og Reicher (1995), at *forkasting* av storsamfunnets normer, og av voksen autoritet, er et innebygd og sentralt element i selve det kriminelle handlingsmønster:

At the heart of delinquency is the expression of a particular relationship with formal authority. Delinquent acts are announcements that one is unwilling to accept the claims the law wishes to make upon one’s self, or one’s relations with others; they are expressions of a breach in relations with the institutional order and its demands. (Emler & Reicher 1995:148)

Emler og Reicher peker på at ungdomskriminalitet er en integrert del i en form for uformell organisering av jamnaldersgruppa, der *det viktigste elementet er å markere avstand til ”the institutional order”*. Det er ikke ”nytte-aspektet”, det å oppnå materielle verdier ved illegitime midler, som er drivkraften i mange former for ungdomskriminalitet. Snarere kan mange sider ved ungdomskriminalitet forstås som en form for selvjustis, motivert ved det aktørene opplever som urettmessige angrep på deres selvaktelse. Et

sentralt element i denne formen for selvjustis er selvtækt. En sterk organisering av den uformelle vennegruppen er ett slikt element, som markerer for omverdenen at man er selvhjulp, man trenger ikke hjelp fra andre, og aller minst trenger man bistand fra formelle autoriteter:

...it provides a demonstration that one has no need for formal protection because one is both willing and able to defend one's interest by direct retaliation (s.149).

Det negative forholdet til voksenautoritet understrekes ved det Emler og Reicher karakteriserer som *konfronterende stil*. Denne stilen kjennetegnes bl.a. ved at den tilskrevne, underordnede posisjon, som ungdom er i til voksenautoriteten, ikke aksepteres. Det *selvtæktorienterte* handlingsmønster, som ofte kjennetegner kriminelle ungdomsgrupperinger, har utspring i manglende tillit til voksenautoriteter. Allianser, akseptering, og respekt søkes blant jamnaldrende, ikke på tvers av generasjonsgrensene.

Dette har betydelige implikasjoner for konflikthåndtering i ungdomsmiljøet.

4.3.1 Vold avler vold?

Vold gjør inntrykk. Voldsutøvelse påvirker våre forventninger og holdninger, og kan gi opphav til en mer eller mindre generalisert følelse av utrygghet knyttet til bestemte typer steder (for eksempel "det offentlige byrom"), til bestemte tider (sen kveld eller natt, "etter mørkets frambrudd"), og i møter med bestemte kategorier mennesker som vi antar er særlig tilbøyelige til å bruke vold.

Frykt er en vanlig reaksjon hos den som observerer, eller utsettes for vold. *Sinne og aggresjon* er også en vanlig reaksjonsform, som også kan være blandet opp med en dose frykt. To sett av følelsesmessige reaksjoner kan altså opptre parallelt, og gi opphav til to former for handlingstilbøyeligheter, en defensiv, tilbaketrekkende og fluktliggende reaksjon, og/ eller en mer opprustende og offensiv reaksjon med styrking av egen evne til forsvar.

Tidligere forskning har vist at begge disse strategiene nyttes av ungdom. Gautun (1996) viser at flertallet av unge i Oslo unnlater å besøke spesielle steder i byen, fordi risiko for å bli utsatt for vold eller trakassering regnes som stor. Slike defensive, tilbaketrekkende strategier nyttes særlig av jenter. Men Gautun viser også at mer offensive strategier har betydelig utbredelse. Så mange som 8 prosent av ungdommene oppgav at de ofte, eller av og til går med slagvåpen, kniv, spraygass eller lignende, og så godt som alle begrunner slike former for bevæpning med selvforsvar og behov for beskyttelse.

Pedersen (1999b) fant at til sammen så mange som 15 prosent av 14-17 åringer i Oslo "alltid" (2.1 prosent), "nesten alltid" (3.0 prosent) eller "av og til" (9.8 prosent) bar en eller annen form for våpen. Også Pedersen fant at "selvforsvar" ble gitt som begrunnelse for å ty til bevæpning.

I en longitudinell studie av ungdom i videregående skole har Pape og Pedersen (1997) søkt å identifisere risikofaktorer knyttet til det å bli utsatt for vold. Et bemerkelsesverdig funn i denne undersøkelsen var, at den faktor som i størst grad kunne predikere det å være *offer for vold* på tidspunkt 2, var det å ha vært *utøver av vold* på tidspunkt 1. (Denne konklusjonen gjaldt bare menn. For kvinner var *offerposisjon* på tidspunkt 1 den beste prediktor for det å være offer også på tidspunkt 2.).

Undersøkelsen viste at alkoholkonsum og beruselsesfrekvens ikke hadde signifikant innvirkning for det å bli utsatt for vold, når det i den multivariate analysen ble kontrollert for det selv å ha vært voldsutøver.

Pape og Pedersens funn peker altså mot at ”valg” av *konfliktstrategi* har sentral betydning som risikofaktor for det å bli utsatt for vold.

I det følgende skal vi se nærmere på ”beredskap mot vold”, i form av engstelse og uro for å oppsøke venner i nabolag og det å gå på skolen, besøke sentrum av byen, samt spesielle institusjoner innrettet mot ungdom, slik som diskotek, ungdomsklubb, treningsarena med videre.

Vi skal også se på defensive og offensive strategier som nyttes for å unngå å bli utsatt for vold, slik som det å unnlate å oppsøke bestemte steder, bare å oppsøke bestemte steder sammen med andre, eller mer offensivt å ty til bevæpning.

Vi skal dessuten se på sammenhenger mellom egen voldserfaring og ulike beredskapsformer, og ulike former for strategier nyttet for å redusere risiko for å bli utsatt.

Beredskap

Spørsmålene om uro eller engstelse for å bli utsatt for vold i forbindelse med besøk på ulike steder og arenaer var avgrenset til de siste tolv måneder.

Andelene som svarer bekreftende på at de ”av og til” eller ”ofte” har vært urolige eller engstelige for å bli utsatt for vold på ulike arenaer er som følger (alle tall i prosent):

	Gutter	Jenter
Engstelig for å gå på skole eller å besøke venner i nabolaget:	14	12
Engstelig for å besøke sentrum av byen:	15	12
Engstelig for å gå på diskotek:	19	15
Engstelig for å gå på kino:	8	3
Engstelig for å gå på kafé/ snackbar:	5	3
Engstelig for å gå på idrettsanlegg/treningsstudio:	4	2
Engstelig for å gå på ungdomsklubb:	12	9

Som vi ser er det forholdsvis høye andeler som opplever frykt for vold i tilknytning til det å oppholde seg i skole og nabolag, eller ved besøk på ulike ”utelivsarenaer”. Det er særlig grunn til å feste oppmerksomheten ved at om lag hver åttende ungdom ”ofte” eller ”av og til” opplever slik engstelse på skolen og i det nabolaget de bor. Det er også grunn til å merke seg at flere gutter enn jenter er redde for å bli utsatt for vold. Forskjellene er gjennomgripende og omhandler alle typer arenaer.

På spørsmål om hvorfor de er redde, er begrunnelsene svært ulike for gutter og jenter. Mer enn hver tredje gutt oppgir at frykten skyldes *egen erfaring* med det å bli utsatt for vold. Hver tredje jente begrunner sin egen engstelse med at de har vært vitne til, eller har hørt mye om vold fra venner. Gutter begrunner altså langt oftere sin egen uro med direkte egenerfaringer med vold, mens jentene viser til indirekte erfaringer, enten som vitne til, eller som mottaker av rykter fra andre.

Om lag 5 prosent av alle ungdommene begrunner sin frykt for vold med at ”*Det er bestemt personer som er ute etter meg, og som jeg er redd for å møte*”. Denne

grunnivningen henger meget nøye sammen med egen voldserfaring. Over 80 prosent av disse har vært utsatt for vold eller trusler om vold i året som gikk.

”Defensive” strategier

Til de ”defensive” strategiene hører det vi vil kalle unngåelsesatferd: det å *unnlate* å besøke bestemte steder i byen, eller institusjoner som fritidsklubb, idrettsanlegg eller andre.

Vel 10 prosent av informantene oppgir at frykt for å bli utsatt for vold har medført (siste år) at de *”helt har latt være å oppsøke steder som du ellers kunne ønske deg å besøke”*. Ytterligere 26 prosent oppgir at de av frykt for å bli utsatt for vold *”bare har oppsøkt disse spesielle stedene sammen med andre”*.¹³ Til sammen har altså mer enn hver tredje ungdom unnlatt å gå, eller bare gått sammen med andre, til steder ”som du kunne ønske deg å besøke” på grunn av opplevd uro for å bli utsatt for vold eller mobbing. Frykt for å bli utsatt for vold og sjikane fører altså til at en betydelig del av ungdomskullet tar i bruk det vi her har kalt defensive strategier for å redusere en opplevd risiko. Hver tiende ungdom unnlater helt å foreta seg ting hun eller han ”kunne ha lyst til”, fordi stedet forbindes med høy voldsrisiko.

”Offensive” strategier

Til de ”offensive” strategiene regner vi her alle former for bevæpning. Selv om våpen som spraygass (konf. Gautun op. cit.), er beregnet som selvforsvarsvåpen i tilfelle overfall, og selv om også utstyr som kniver og slagvåpen av *informantene* nesten alltid blir begrunnet med selvforsvar (konf. Pedersen 1999b), vil våpen i en gitt situasjon også kunne nyttes offensivt. Utfallet av en konfrontasjon der våpen blir anvendt kan dessuten få mer alvorlige, for ikke å si fatale følger. Som vi har sett var våpen anvendt i et dominerende flertall av de voldshendelser der utfallet var at en eller flere av de involverte ble påført skader som krevde legebehandling (side 29).

Vårt materiale viser at det å bære våpen har stort omfang i ungdomsmiljøet. Mer enn hver fjerde svarer bekreftende på at det har ... *”hendt at (du har) båret våpen som kniv, slagredskap eller lignende”* en eller flere ganger. Til sammen er det 1230 ungdommer (26 prosent) som svarer bekreftende på dette (938 gutter og 292 jenter). Så mange som 386 ungdommer (8.2 prosent av hele utvalget, 10,9 prosent av de som har besvart spørsmålet) oppgir at de i løpet av *siste tolv måneder* har utstyrt seg med slagvåpen, kniv, spraygass eller lignende, for å beskytte seg.

Som nevnt fant Gautun at om lag 8 prosent av unge i Oslo (i alderen 15-24 år) i 1994 svarte bekreftende på spørsmål om bevæpning. Gautuns spørsmål hadde presens- form, og lød: ”Når du går ut i byen, på kino, diskotek, til sentrum og/eller tar T-bane om kvelden, bærer du kniv, slagvåpen el.l?” Pedersen fant at om lag 15 prosent svarte bekreftende på følgende formulering, også den i presens form: ”Hender det at du har våpen (for eksempel kniv) på deg når du er ute?”

Verken Gautun eller Pedersen rammer spørsmålene inn i en tidsreferanse, for eksempel ”noen gang” eller ”siste år”, men fordi det spørres i presens, bør spørsmålet være å forstå som noe som skjer i nåtid. Når vi skal sammenlikne våre funn med Gautun og Pedersens, er det derfor nærliggende å trekke fram den andel i vårt materiale som oppgir at de har

¹³ 804 informanter har ikke besvart disse spørsmålene. Prosentueringsgrunnlaget er derved 3998 personer.

båret noen form for våpen siste år. Da blir andelen i vårt materiale omtrent den samme som hos Gautun, men klart lavere enn det Pedersen fant i materialet fra 1996.

Tilbøyeligheten til bevæpning henger nært sammen med egen voldserfaring. I tabell 4.1 er det å ha båret våpen noen gang fordelt etter voldserfaring siste år.

Tabell 4.1 *Utsatt for vold/ trusler siste år, etter noen gang båret våpen. Prosent. Alle.*

Båret våpen noen gang

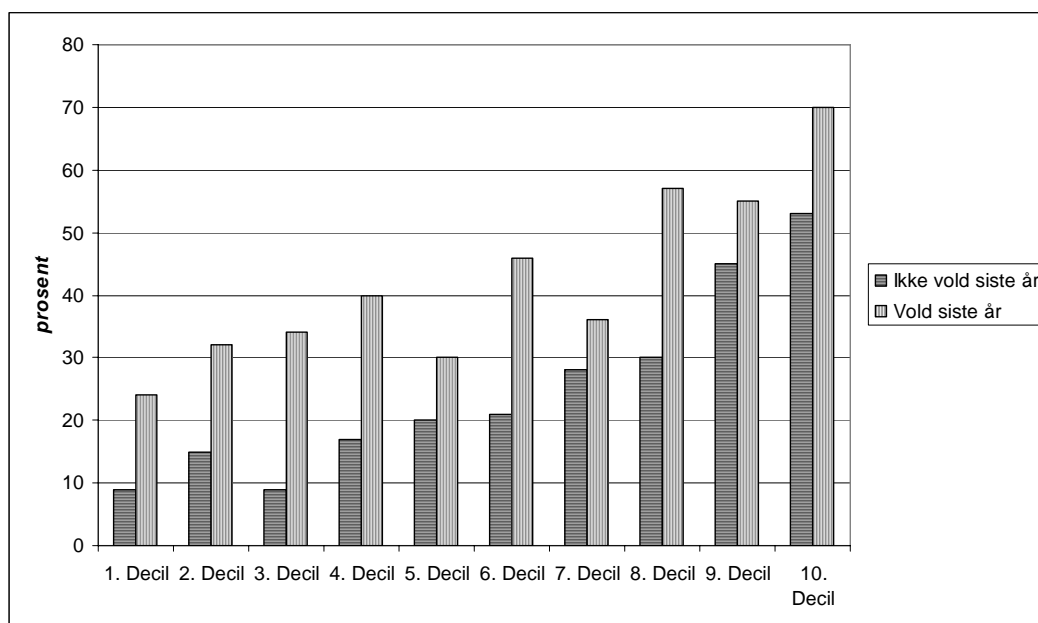
	Aldri	Ja, en el to ganger	Ja, flere ganger
Ikke utsatt vold siste år	78	12	10
Utsatt vold el. trusler siste år	56	23	21

N=4185, ubesvart 517

Nær halvparten (44 prosent) av de unge som har erfaring med vold siste år, oppgir at de har båret våpen en eller flere ganger. Andelen er dobbelt så høy som blant unge uten voldserfaring. For de unge som har båret våpen *siste tolv måneder* er andelen som også var utsatt for vold enda høyere.

Risiko for å bli utsatt for vold henger, som vi har sett, tett sammen med egenregissert fritid. Også tilbøyeligheten til å bære våpen viser klar sammenheng med denne faktoren, slik det framgår av figur 4.1.

Figur 4.1 *Andel som har båret våpen etter egenregissert fritid og erfaring med vold siste år. Prosent. Alle.*

Vi ser at andelen som har båret våpen øker med økende score på egenregissert fritid, både for ungdom som har- og ikke har egen erfaring med vold siste år. Andelen som har båret våpen er høyere når ungdommen også har vært utsatt for vold, uansett score på egenregissert fritid.

Fordelingen kan peke i retning av at det å bevæpne seg dels er ledd i den form for "livsstil" som egenregissert fritid representerer. Til mer man er involvert i slik fritidsbruk, jo høyere er andelen som har båret våpen.

Figuren indikerer også at voldserfaring har en *selvstendig* innvirkning på tilbøyeligheten til å bære våpen.¹⁴ Andelen som har båret våpen er klart høyere i alle nivå av egenregissert fritid når informanten har opplevd vold siste år. Særlig tydelig blir denne selvstendige virkningen av voldserfaring på de lavere scorene på egenregissert fritid. Ungdom med voldserfaring i de laveste deciler for egenregissert fritid, har markert høyere andel som har båret våpen enn unge uten voldserfaring med samme score på denne faktoren.

Tilbøyeligheten til bevæpning kan altså sees dels som en form for reaksjon på voldserfaring i seg selv, og dels som en form for sosial konfliktberedskap som henger sammen med den form for utelivsdeltaking som vi her kaller egenregissert fritid.

Selv om bevæpning av informantene gis *defensiv* begrunnelse (konf. Pedersen 1999b), velger vi å definere dette som en offensiv strategisk form for konfliktberedskap, en form som alternativt kan omtales som "vilje til selvtekt". I dette ligger først og fremst at andre strategier enn det "å ordne opp selv" er utelukket, eller svært lite nyttet av de unge som har valgt denne offensive formen. Det å søke bistand fra *voksne*, enten voksenfiguren er representert ved foreldre, lærere eller politiet er en slik alternativ strategi som er lite nyttet.

Vårt materiale viser at de unge, utsatt for vold, som snakket med voksenrepresentanter om det som hendte, har mindre tilbøyeligheten til bevæpning, enn voldsofre som ikke snakket med voksne. Særlig har det å snakke med foreldre om det som hendte, sterkt reduserende virkning på denne tilbøyeligheten.

Forholdet er imidlertid at av de knapt 1400 informantene som oppgir at de var utsatt for vold, eller trusler om vold siste år, er det bare *en av tre* som oppgir å ha snakket med noen representant for voksensamfunnet. For disse var foreldre den klart hyppigst brukte samtalepartner.

Det er bemerkelsesverdig at bare 79 informanter (i overkant av 5 prosent av de som var utsatt for trusler/vold) oppgir å ha anmeldt volden til politiet, noen flere –123 personer – oppgir at de har "snakket med politiet" om det som hendte.

Venner er samtalepartner

Få voldsutsatte har snakket med voksne, men flertallet (80 prosent) har snakket med *venner* om den vold de var utsatt for.

Våre data viser at tendensen til bevæpning *øker* når unge voldsutsatte snakket med venner. Det "å snakke med venner" kan, i hvert fall i noen sammenhenger, sees som ledd i bygging av allianser. I en slik kontekst kan sammenhengen med bevæpning synes å styrke antagelsen om at bevæpning er ledd i en offensiv konfliktstrategi.

¹⁴ Tilbøyeligheten til å bære våpen øker både med økende voldserfaring og økende score på egenregissert fritid. En regresjonsligning med "bære våpen" som avhengig- og voldserfaring og egenregisert fritid som uavhengige variable, gir $r^2=.14$, voldserfaring $t=13.0$, $p<.0001$, egenregisert fritid $t=17.9$, $p<.0001$.

På den annen side er våpen knyttet til spesielle *vennenettverk*. Det å selv bære våpen har i meget høy grad sammenheng med det å omgi seg med venner *som også bærer våpen*, slik det framgår av tabell 4.2.

Tabell 4.2 *Det selv å ha båret våpen mot det å ha venner som bærer våpen. Horisontal prosent, alle.*

	Ingen venner båret våpen	En til to venner båret våpen	Flere venner båret våpen	Antall
Aldri selv båret våpen	82	15	3	(n=3021)
Selv båret våpen en/ to ggr.	43	45	13	(n=640)
Selv båret våpen flere ganger	15	27	59	(n=576)

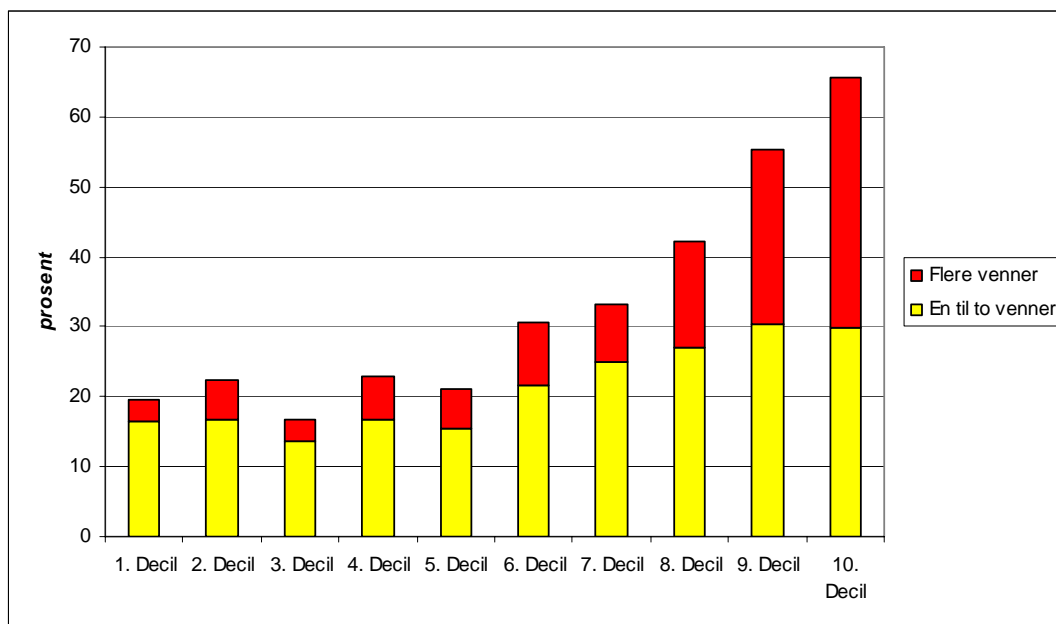
N=4237, ubesvart 465 χ^2 1900.9, df=6, p<.0001

For den som noen gang selv har båret våpen, gjelder for *flertallet* at de også har venner som har båret våpen. For den som har båret våpen "flere ganger", hører det til unntaket å ikke ha venner som har gjort det samme.

4.3.2 Konflikter, våpen og sosiale nettverk

Det selv å bære våpen, og det å ha venner som bærer våpen, henger altså nøye sammen. Begge fenomenene viser dessuten nær sammenheng med egenregissert fritid. Når vi fordeler det "å ha venner som bærer våpen" etter score på egenregissert fritid finner vi at *flertallet* av ungdommene i de to deciler med høyest score på denne faktoren, har venner som gjør det samme, slik det framgår av figur 4.2.

Figur 4.2 *Andel med venner som bærer våpen etter score på egenregissert fritid. Alle.*

For de 10 prosent av informantene som scorer høyest på egenregisert fritid, har *flertallet* venner som av og til bærer våpen. Med økende score er det en klar økning som er sammen med venner som gjør dette, og i tillegg ser vi at med økende score, er det økning

i andelen som har flere venner med slikt handlingsmønster. *Bevæpning ser altså ut til å være en integrert del av den "livsstil" som vi her har betegnet som egenregissert fritid.*

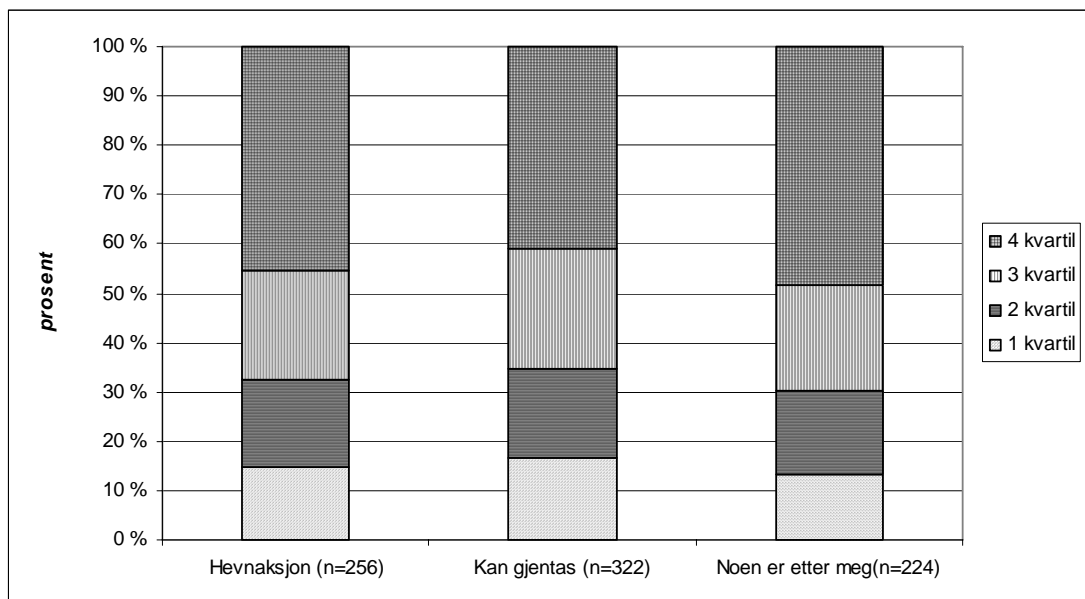
Vi har tidligere vist at egenregissert fritid er forbundet med hyppige besøk i sentrum av byen. At så vel egen, som venners tilbøyelighet til bevæpning, er så sterkt forbundet med den form for sentrumsrelatert uteliv som egenregissert fritid innebærer, mer enn antyder at våpen har en framtrødende plass i de ungdomsmiljøene som har tilhold i sentrale byområder. Sterk tilbøyelighet til bevæpning i disse miljøene, må dessuten sees i sammenheng med at de unge med høyest score på slik fritidsbruk, rapporterer om *et annet mønster i de konfliktforhold* som dannet foranledning til vold, enn de unge som har lav score på denne faktoren.

Ungdom med høy score på egenregissert fritid, inngår i større grad enn andre i "stående", konfliktfylte relasjoner til noen bestemte andre.

Dette mønsteret kommer til uttrykk gjennom tre indikatorer:

1. ved at foranledningen til siste opplevde voldsepisode beskrives som ledd i en hevnaksjon.
2. ved at den konflikt som lå til grunn ikke er løst, og at risiko for gjentagelse vurderes som høy
3. ved at det oppgis at "det er bestemte personer som er ute etter meg, og som jeg er redd for å møte".

Figur 4.2 Tre indikatorer på stående konflikter etter score på egenregissert fritid

Siden det her er tale om kvartilscore, skulle forekomst av vurderingene om hevnaksjon, risiko for gjentagelse, og forekomst av "forfølgere" være likt fordelt i de fire gruppene, dersom slike vurderinger *ikke* hadde sammenheng med score på egenregissert fritid. Figur 4.2 viser imidlertid at dette ikke er tilfelle. Det er en klart overvekt av personer med høy score på denne måten å organisere fritiden, som oppgir at hendelsen var ledd i et stående konfliktforhold.

At egenregissert fritid er forbundet med (flere) konfliktfylte relasjoner til andre, indikeres også ved at deltakelse i *slagsmål siste år* er klart forbundet med denne fritidsformen. I alt er det 909 informanter (om lag 24 prosent) som oppgir at de har vært i slagsmål siste år. *Nesten 54 prosent av disse finner vi blant de 25 prosent som har høyest score på egenregissert fritid.*

Vi finner altså klare indikasjoner på at konflikter til andre ungdommer blir håndtert på måter som bærer preg av de former for *selvtekt*, som beskrevet av Emler og Reicher (1995).

At allianser *ikke* søkes blant voksne, slik vi har sett ovenfor, kan dels ha sammenheng med normative føringer (det å koble inn voksne; foreldre, lærere, politiet kan oppfattes som "sladring" eller "tysting", og således lede til represalier). Fravær av alliansebygging med voksne, kan ha sammenheng med at voksnes kompetanse ikke vurderes som tilstrekkelig, eller som relevant, av de unge selv. Men fravær av slik alliansebygging kan også være uttrykk for det Emler og Reicher karakteriserer som *avvisning av formelle autoriteter*.

At det i så sterk grad er *venner* som blir samtalepartner etter voldsepisoder, og at konfliktberedskap for så mange gir seg uttrykk i *bevæpning*, peker nokså entydig i retning av at strategiene som velges, i stor grad er innrettet mot å demonstrere egen styrke, og er uttrykk for at man ikke trenger bekyttelse fra voksensamfunnet fordi man er *...both willing and able to defend one's interests by direct retaliation*. (Emler og Reicher, op cit.).

Om konfliktberedskap antar former som er innrettet mot å vise styrke, vil det være nærliggende å forvente alliansebygging med andre, *som også velger offensive strategier* som ledd i konfliktberedskap.

Vi finner en klar antydning til at så er tilfelle, når vi ovenfor så at den individuelle tilbøyelighet til bevæpning, i meget høy grad hanger sammen med det å ha venner som velger samme strategi. Med en slik sammenheng kan det i den *uformelle vennegruppa* være lett, på kort varsel, å mobilisere venner med samme offensive konfliktberedskap som en selv. Den uformelle vennegruppa kan over tid også bli *organisert*, med det formål å vise kollektiv styrke som ledd i konfliktberedskap.

Da står vi i tilfelle overfor det fenomen som i kriminologien omtales som "gjeng".

4.4 Gjenger, og gjengtilknytning

Frederick Thrasher's bok *The Gang*, skrevet i 1927, er en klassiker i litteraturen om ungdomsgjenger. At gategjenger *utvikles gjennom strid og næres av konflikt*, er en konklusjon fra denne boken som er blitt stående, også etter de utallige gjengstudier som er gjennomført etter Thrashers tid (Decker og Van Winkle 1996).

I ulike amerikanske studier er ungdomsgjenger forsøkt inndelt i ulike typer. Klassifikasjonen har ofte et forløpsperspektiv. Gategjengen har utspring i den løst organiserte vennegruppe som daglig møtes på gatehjørnet. Etter vedvarende slåsskamper, og feider med konkurrerende grupperinger, utvikler vennegruppa et fastere organisert mønster, og blir gradvis involvert i kriminalitet og vold. I et endelig stadium kan gjengen anta form av en hierarkisk, gjennomorganisert og voldelig gruppering med tette forbindelser til organisert kriminalitet. Decker, Bynum og Weisel (1998) viser at slike

linker til organisert kriminalitet i noen grad utvikles for gategjenger i USA, men omfanget er svært lite.

Gjengens utviklingsforløp vil, når det gjelder aktører, ha pyramidens form. I den tidlige og uformelle fase av forløpet, vil mange personer rekrutteres og være aktive. Etter hvert som gjengen blir mer organisert og differensiert vil mange, kanskje flertallet av disse, hoppe av. I den siste gjennomorganiserte og kriminaliserte fasen, vil bare den harde kjerne av de som var med i tidlig fase være tilbake.

Gjengbegrepet er vanskelig å avgrense. Blant forskere hersker det stort sett enighet om at det er et glidende kontinuum fra vanlige kameratgrupper, til mer rendyrkede gjenger. I utviklingsforløpet finnes et slags vippepunkt, der gruppens orientering blir sterkt innrettet mot kriminalitet og vold. Identitet som "gjeng" får gruppen ikke minst gjennom reaksjoner fra sine lokale omgivelser: lokalsamfunnet fungerer som speil – medlemmene ser inn i speilet og oppdager sin gjengkarakter (Klein 1995).

Padilla (1992) beskriver strukturen i en gjeng ved følgende typer aktører:

1. hard kjerne av aktører, daglig engasjert i gjengens aktiviteter
2. perifere "hang-arounds" som ikke fullt ut er rekruttert
3. potensielle medlemmer knyttet til sosiale nettverk som kan være gjenstand for rekruttering
4. "neutroner" som lever nær, som har sympatier for- og fordeler av gjengen, uten å være med
5. veteraner – tidligere medlemmer som er blitt for gamle til å være med

For aktørene kan det gå et skarpt skille mellom det å være innenfor, og det å være "hang-around". MC-klubben Outlaw har for eksempel formalisert medlemshierarkiet ved å skille mellom fullverdige medlemmer, "prospects" som har prøvemedlemskap, og wannabes. Plikter og rettigheter er forskjellig etter hvor en står i dette hierarkiet (Bjørge og Carlsson 1999).

4.4.1 Spørsmål om gjenger

Enquete-metodikken er lite egnet til å kartlegge et så sammensatt, diffust og framfor alt omstridt sosialt fenomen som kriminelle ungdomsgjenger er.

Mot slutten av spørreskjemaet har vi likevel valgt å stille spørsmål om informantene har kjennskap til- og tilknytning til *ungdomsgjenger*. Spørsmålene innledes med en definisjon: *"Fra tid til annen hører og leser man om mer eller mindre voldelige og kriminelle ungdomsgjenger. Med "gjeng" mener vi her en relativt fast gruppe ungdommer som av og til driver med vold og kriminalitet"*.

Definisjonen angir to nokså løse kriterier. For det første at det er tale om en *"relativt fast gruppe"*, og for det andre at denne gruppa *"av og til driver med vold og kriminalitet"*. Definisjonen mangler et tredje element som inngår i definisjoner av gjengbegrepet, nemlig *felles identitet*, markert med felles symboler (merker, tatoveringer, klær, m.v.), eller markert ved at grupperingen har et navn som betegner det fellesskapet den utgjør. I noen sammenhenger kan den felles identitet ha en felles ideologisk innramning, for eksempel rasisme, svart nasjonalisme m.v. De felles ideologiske rammene gir gjerne opphav til felles ritualer, i form av tiltaleformer, hilsemåter m.v.

Noen ganger markerer gjengen sin identitet, også ved å hevde "eiendomsrett" til et nærmere avgrenset revir, et fenomen som ikke minst er beskrevet i gjengstudier fra USA i etterkrigstiden. Økte muligheter for mobilitet, og framfor alt framvekst av mobiltelefonsystemet, har gjort gjengene mindre avhengige av eget territorium som møteplass (se Lien og Haaland 1998, Bjørge og Carlsson 1999).

Elementet av *felles identitet*, som er et sentralt element ved gjengbegrepet, er altså ikke en del av den definisjon vi her har lagt til grunn. Det å studere symboler og symbolbruk som gir avgrensning av den felles identitet, og det å studere samhold og solidaritet i det gjenglignende fellesskap, må nødvendigvis gjøres med andre virkemidler enn enquetemetodikken.

Finnes det gjenger?

I det følgende skal vi presentere svarene på spørsmål om forekomst av gjenger.

En bemerkelsesverdig høy andel av ungdommene hevder at "det finnes slike gjenger (som angitt i definisjonen) her i byen". Bare 1 prosent av ungdommen svarer benektende, mens 13 prosent oppgir at de ikke vet om slike gjenger finnes. De resterende 80 prosent svarer enten at det finnes én slik gjeng (9 prosent) eller at det finnes flere (vel 70 prosent). 305 informanter (6 prosent) har unnlatt å besvare spørsmålet.

Det er altså på det rene at det store flertallet av 15-17 åringer har forestillinger om at det finnes voldelige og kriminelle "faste grupperinger" av ungdommer i byen. Spørsmålet er så hva *kilden* for denne kunnskapen er. Vel 2/3 av informantene (68 prosent), oppgir at de bygger på *et indirekte kildegrunnlag* når de hevder at det finnes gjenger. "Jeg har hørt andre snakke om at det finnes en eller flere gjenger", er det mest benyttede svaralternativ, men det er også mange som oppgir at de vet om gjenger ved at de kjenner personer som har vært utsatt for vold fra en slik gjeng.

Knappt 1 av 3 informanter oppgit at kildegrunnlaget er at de har *mer direkte og personlig erfaring* med gjeng(er). Flertallet av disse oppgir at de personlig kjenner andre som er med i en gjeng. En liten gruppe (54 personer) oppgir at de kjenner gjenger fordi de selv har vært utsatt for vold fra slike.

Den helt sentrale personlig kjennskap til gjenger vil den ha, som selv er med.

"Jeg er selv med i en slik gjeng"

200 personer (5 prosent¹⁵) oppgir at de selv er med i en gjeng. Blant disse har 67 personer krysset av for flere av de tre direkte kildene til kunnskap. Andelen er den samme som Bakken (1998) karakteriserte med betegnelsen "gjengangere" – ungdom med meget omfattende kriminalitetserfaring.

Vi skal se nærmere på disse 200 informantene. Er det overensstemmelse mellom det selvrapporterte medlemskapet i gjeng, og de former for atferd som vi forbinder med slikt medlemskap?

Men først kort om "hvem" det er som er medlemmer. "Gjengmedlemskap" er først og fremst et guttefenomen, men en høy andel; så mange som 43 (22 prosent) av de 200 informantene som mener å være medlem av gjeng, er jenter.

Av de 200 har 46 (23 prosent) ikke-norsk bakgrunn. Av disse har 15 foreldre som er født i USA, Europa eller Australia, 24 har foreldre som er født i et asiatiske land, mens de resterende 7 har foreldre som kommer fra Afrika eller Sør-amerika. Andelen med ikke-

¹⁵ Prosentueringsgrunnlaget er her N=3973, idet 729 personer har unnlatt å besvare spørsmålet.

norsk bakgrunn i hele utvalget er 17 prosent. Unge med ikke-norsk bakgrunn er således noe hyppigere representert blant "gjengmedlemmene", enn ungdom med norske foreldre.

Det er likevel klart at det store flertallet av "gjengmedlemmene" har foreldre som er født i Norge. Fra en lang rekke amerikanske case-studier av gjenger, er det skapt et inntrykk av at kriminelle gategjenger først og fremst er formet av ungdom med minoritetsbakgrunn. Også norske studier (Lien og Haaland 1998, Næss 1999) kan ha bidratt til et slikt inntrykk. Bakgrunnen for dette er dels at man i case-studiene i USA ofte har gått inn i "high-risk neighbourhoods" med en sterkt segregert og selektivt sammensatt minoritetsbefolkning. I de nevnte norske studiene har man kommet i kontakt med informanter gjennom organisasjoner som i sitt arbeid er direkte innrettet mot minoritetsgrupper, som har tilhold på bestemte stamsteder m.v.

Med bredt anlagt enquete som denne, finner vi altså at det er fra majoritetsbefolkningen at flertallet av "gjengmedlemmene" er rekruttert. Finn-Aage Esbensen og L. Thomas Winfree (1998) gjør lignende observasjon etter bruk av enquete i skoler i USA. De finner at ungdom fra den hvite majoritetsbefolkningen er "less likely to be involved in gangs than are African-American and Hispanic youth, put not to the extent suggested by past research" (s. 517). Gjennom enquetemetodikken finner en dessuten at jenter oftere er med i en gjeng enn det de ulike case-studiene kan gi inntrykk av- En høy jenteandel ble påvist av Esbensen og Winfree (op. cit), og i vårt materiale er mer enn hvert femte "gjengmedlem" ei jente.

Rus- og voldserfaring

"Gjengmedlemmer" skiller seg ut med betydelig høyere score på ruserfaring, og erfaring med vold. Av de som oppgir å være med i en gjeng er det bare 18 personer (9 prosent) som aldri har brukt rusmidler. Av disse 18 har 11 innvandrerbakgrunn.

Hele 85 prosent av "gjengmedlemmene" oppgir at de har brukt illegale rusmidler (inkl. hjemmebrent). 38 prosent oppgir at de har brukt narkotiske stoffer som cannabis, amfetamin, ecstasy eller annet.

Når det gjelder erfaringer med vold siste år, har *flertallet* (54 prosent) av "gjenmedlemmene" opplevd å bli utsatt for vold, eller trusler om vold, minst en gang. På vår additive indeks for voldsutsatthet oppnår "gjenmedlemmene" i gjennomsnitt tre ganger så mange poeng som unge som ikke oppgir å være medlemmer.

"Gjengmedlemmer" er oftere utsatt for vold *utenfor* skole/nærmiljø. Voldsepisoder rapportert av "gjengmedlemmer" fant i 65 prosent av tilfellene sted "i byen" eller "utenbys". For vold som rammet ikke-medlemmer var det tilsvarende tallet vel 50 prosent. "Gjengmedlemmer" rapporterer langt oftere enn andre at det ble brukt våpen i (den siste) voldsepisode de var utsatt for. I 59 prosent av voldhendelsene som rammet "gjengmedlemmer" var dette tilfelle, mot 27 prosent av tilfellene som rammet ikke-medlemmer.

Fritid, sosiale nettverk

"Gjengmedlemmer" har meget høy score på egenregi av fritid. Mer enn 40 prosent av "gjengmedlemmene" tilhører det decil som har høyest score på denne variabelen; mer enn 75 prosent av "gjengmedlemmene" scorer i 7., eller høyere decil. Om gjengmedlemmer hadde samme score på egenregissert fritid som andre unge, skulle denne prosentandelen vært 30.

Nesten 90 prosent av "gjengmedlemmene" har mobiltelefon. Bruken er hyppig. I gjennomsnitt hadde disse ungdommene 18 ut- og inngående samtaler dagen før. Om lag

92 prosent av disse samtaleene var med venner. Også for ikke-medlemmer var flertallet av samtaleene eller meldingene til eller fra venner, men for ikke-medlemmer var vel 10 prosent av samtaleene med foreldre og slektninger. For "gjengmedlemmene" var det bare knapt 2 prosent av samtaleene som gikk til familie eller slekt.

"Gjengmedlemmer" oppgir at foreldre har lite innsyn i hvor de befinner seg, og hvem de er sammen med i fritiden. Mer enn hver fjerde (27 prosent) oppgir at foreldrene ikke vet hvor de oppholder seg i fritiden, hver fjerde oppgir at foreldrene ikke kjenner vennene, og 17 prosent oppgir at foreldrene ikke vet hvem de er sammen med. Foreldrene har altså betydelig dårligere innsyn med, og derved kontroll over, hva disse ungdommen foretar seg i fritiden (konf figur 3.1).

Konfliktatferd

Vi så ovenfor at unge som oppgir å være medlem av en gjeng oftere enn andre har vært utsatt for vold, og trusler om vold. Det er også slik at den oppgitte foranledning til voldsepisoden er annerledes når "gjengmedlemmer" var involvert.

Tabell 4.3 *Oppgitt foranledning til voldsepisoder hvor "gjengmedlemmer" og ikke-medlemmer var involvert. Horisontal prosent. Voldsepisoder*

	Tilfeldig krangel	Langvarig uvennskap	Hevnaksjon	Ran/innbrudd	Husker ikke
Medlem av gjeng	37	6	35	9	14
Ikke medlem	43	10	18	6	23

$N=1277$ $\chi^2=19.4$, $df=4$, $p<.001$

I mer enn hver tredje voldsepisode der "gjengmedlem" har vært involvert, oppgis foranledningen å være "hevnaksjon". Voldsepisoder som rammet ikke-medlemmer regnes oftere å ha utspring i "en tilfeldig krangel", og andelen som oppgir "hevnaksjon" som foranledning er bare halvparten så stor blant ikke-medlemmer.

Et helt parallelt mønster framtrer når vi ser på deltakelse i *slagsmål* siste år. Av "gjengmedlemmene" har tre ganger så mange som i utvalget sett under ett deltatt i slagsmål. Hele 76 prosent av "gjengmedlemmene" oppgir at de har gjort dette.

"Gjengmedlemmene" oppgir langt oftere enn andre unge som deltok i slagsmål, at de deltok i oppgjør som involverte flere aktører på hver side. Når "gjengmedlemmer" deltok i slagsmål var det i to av tre tilfeller sammen med andre på samme "lag" som dem selv. I to av tre tilfeller var det også flere aktører på motpartens lag. I de slagsmål hvor ikke-gjengmedlemmer var involvert var det "bare" i hvert andre tilfelle at det var flere sammen på hvert av "lagene".

"Gjengmedlemmer" har altså som hovedregel vært involvert i gruppebaserte slagsmål, mens ikke-gjengmedlemmer oftere har vært blandet inn i oppgjør "mann mot mann".

I slagsmål hvor "gjengmedlemmer" har vært involvert, ble det i mer enn ett av to tilfelle (55 prosent) anvendt en eller annen form for våpen. Dette gjelder hvert tredje slagsmål hvor ikke-medlemmer var involvert. Mens 63 prosent av ikke-medlemmer regner slagsmålet de deltok i som en "engangshendelse", er det bare 42 prosent av "gjengmedlemmene" som hevder dette. Tvert imot regner 58 prosent av "gjengmedlemmene" med at nytt oppgjør med de samme personene er sannsynlig.

Dette må bl.a sees på bakgrunn av at hele 49 prosent av "gjengmedlemmene" ser oppgjøret de deltok i som ledd i en *hevnaksjon*. For ikke-medlemmer er det "bare" i hvert fjerde oppgjør at hevnaksjon oppgis som foranledning til oppgjøret.

Vi finner altså betydelige forskjeller¹⁶ mellom "gjengmedlemmer" og ikke-medlemmer når det handler om deltagelse i slagsmål. Ikke minst bemerkelsesverdig er det at "gjengmedlemmene" så ofte oppgir at de har deltatt i *gruppebaserte oppgjør*.

At "gjengmedlemmer" så ofte har vært utsatt for vold som regnes som ledd i hevnaksjon, og at de også selv så hyppig har deltatt i slagsmål der foranledningen oppgis å være hevnaksjon, er en indikator på at "gjengmedlemmene" oftere enn andre har uavklarte konflikter, og "stående" motsetningsforhold til andre. Vi har tidligere sett at om lag 5 prosent av hele utvalget oppgir at de er urolige og engstelige for å bli utsatt for vold, med den begrunnelse at "*det er bestemte personer som er ute etter meg, og som jeg er redd for å møte*". Det er i særlig grad unge som oppgir å være med i gjeng som opplyser dette (knappt 13 prosent av "gjengmedlemmene", mot fire prosent av ikke-medlemmer).

Konfliktberedskap

"Gjengmedlemmer" skiller seg ut med en helt annen grad av *offensiv* konfliktberedskap enn ikke-medlemmer. For "gjengmedlemmer" er det å ha båret *våpen* en nesten almen erfaring. Utbredt erfaring med det å bære våpen kommer til uttrykk dels ved det *selv* å ha båret våpen, og det å ha *venner som bærer våpen*.

Tabell 4.4 *Båret våpen etter medlemskap i gjeng. Horisontal prosent. Alle*

	Ikke båret våpen	Båret våpen en/to ganger	Båret våpen flere ganger	Total
"Gjengmedlemmer"	24	25	51	(5.2)
Ikke-medlemmer	72	15	12	(94.8)

N=3783, ubesvart 919, $\chi^2=267.2$, df=2, p<.001

Mer enn tre av fire "gjengmedlemmer" har erfaring med selv å bære våpen av et eller annet slag. Et klart flertall har dessuten gjort dette flere ganger. For ikke-medlemmer er andelen som noen gang har båret våpen betydelig lavere, og i tillegg har dette langt oftere karakter av å være en engangshendelse.

Nesten halvparten (47 prosent) av "gjengmedlemmene" oppgir også at de i løpet av siste år har utstyrt seg med "slagvåpen, kniv eller spraygass for å hindre (at du) kommer i en situasjon der du blir utrygg, eller der du kan bli utsatt for vold, mobbing eller lignende".

Helt analogt til fordelingen i tabell 4.4. blir fordelingen når vi ser "gjengmedlemskap" opp mot det å ha venner som har båret våpen. Flertallet av "gjengmedlemmene" har venner som bærer våpen; bare 18 prosent oppgir at de ikke har, 25 prosent oppgir å ha en til to venner, mens mer enn 55 prosent har *flere* venner som gjør dette.

4.4.2 "Gjengmedlemskap" i anførselstegn

Vi har sett at ungdom som oppgir at de er medlemmer av gjeng klart skiller seg fra andre ungdommer når det gjelder erfaring med bruk av rusmidler, når det gjelder erfaring med vold og trusler om vold, og når det gjelder den form for livsstil som vi har kalt egenregistrert fritid.

¹⁶ Alle de refererte forskjeller mellom "gjengmedlemmer" og ikke-gjengmedlemmer når det gjelder omfang og type slagsmål, er statistisk signifikante.

Et særlig interessant datum i denne sammenheng er at unge som er med i gjeng så ofte har vært aktive i *gruppebasert vold*, altså slagsmål mellom grupper av ungdom. Dette er nettopp denne type av vold vi forbinder med gjenger.

Også det at unge som er med i gjeng i så stor grad rapporterer om ”stående konfliktforhold” til bestemte andre, er relevant i forhold til gjengbegrepet.

Likeens er det bemerkelsesverdig at unge som er med i gjeng oppviser en så *offensiv konfliktberedskap*. Også dette er av flere forskere påvist å være et kjennetegn ved kriminelle og voldelige ungdomsgjenger (Anderson 1994, Moore, Garcia, Cerda og Valencia 1978).

Det er altså slik at *atferdsmønstre, relasjoner til (noen) andre, samt særlige former for konfliktberedskap* som rapporteres av disse unge, er helt sammenfallende med gjenatferd.

Når vi likevel i framstillingen har valgt konsekvent å sette gjengmedlemskapet i anførselstegn, henger det sammen med at vi helt mangler data om strukturelle forhold ved det gjengmiljøet de unge oppgir å være medlem av. Vi har ingen data om hvordan disse angivelige gjengene er organisert. Vi har ingen informasjon om hvor ”forpliktende” medlemskapet er, og vi har ingen informasjon som kan belyse grad av felles- og kollektiv identitet for den enkelte gjeng. Som nevnt innledningsvis i dette avsnittet er enquetemetodikken svært lite egnet til å belyse slike spørsmål.

Det fenomen vi har beskrevet ”ligner på kriminelle, voldelige ungdomsgjenger”, men vi vil holde fast ved at anførselstegnet må opprettholdes.

De foreliggende data gir en nyttig pekepinn for det fortsatte arbeid som skal utføres i arbeid med å studere kriminelle ungdomsgjenger.

5 Lokale forskjeller?

Til slutt i denne rapporten skal vi kort beskrive noen likheter og forskjeller med hensyn til problematferd blant ungdom i de fire byene.

Det *er* forskjeller i voldserfaring, bruk av rusmidler, og i den form for livsstil som vi har kalt egenregissert fritid mellom ungdom fra de fire byene. Innledningsvis kan det likevel være grunn til å peke på at ungdom i *alle de fire byene* i betydelig grad berøres av vold, i alle byene har ungdom betydelige erfaringer med bruk av rusmidler, også illegale rusmidler, og alle de fire byene har betydelige innslag av ”byvankende” og selvregisserende unge.

5.1 Voldsutsatte

Men så til ulikhetene byene imelleom.

I tabell 5.1. viser vi prosentvis andel som er utsatt for trusler og/eller vold i de fire byene. Dataene er organisert på samme måte som i tabell 2.1., d.v.s. at informanter som er utsatt for flere av de tre formene, er klassifisert etter den mest alvorlige grad.

Tabell 5.1 *Utsatte for vold eller trusler om vold siste år etter eksponeringsform i fire byer. Horisontal prosent. Alle*

	Ikke utsatt	Blitt truet	Vold uten merke	Vold m. synl merke/skade
Drammen	69	7	11	13
Kristiansand	75	7	7	11
Stavanger	67	5	11	17
Oslo	69	9	9	13

N=4594, ubesv. 108. $\chi^2=43.3$, df=9, p<.001

Vi ser at Kristiansand har den laveste andelen voldsutsatte av de fire byene, mens Stavanger er den byen der flest unge har gjort erfaringer med vold siste år. I Stavanger er det så mange som 17 prosent som oppgir at de har vært utsatt for vold som medførte synlig merke eller skade.

I alle byene er *vold med synlig merke eller skade* den form for eksponering som rammer flest av de utsatte. I alle byene er det altså den mest alvorlige formen for vold som har størst utbredelse. Tidlig på 1990-tallet fant Hagen (1994) og Gautun (1996) som begge at det var *trusler* som var den mest utbredte formen for voldseksponering. Sammenliknet med Hagen og Gautuns data er det for øvrig verdt å merke at andelene som berøres av vold eller trusler i de fire byene, er på samme nivå (Kristiansand) eller høyere (de øvrige tre byene), som det som i første del av 1990-tallet gjeldt for Osloungdom.

I tabell 2.1. så vi at andelen gutter utsatt for vold som medførte synlig merke eller skade, var dobbelt så høy som for jenter. Dette forholdstallet gjelder i alle fire byene. Sammenholdt med undersøkelser fra 1980-årene (Levekårsundersøkelsene) og med Hagen og Gautuns tall fra 1990-årene, er det altså klart at trenden mot at flere jenter utsettes for alvorlig vold, og at forskjellene mellom gutter og jenter m.h.t. risiko for vold har krympet, gjelder alle de fire byene.

5.1.1 Gjentatt voldsutsatthet

Vi har tidligere sett at flertallet av de som utsettes for vold, eller trusler om vold, rammes av flere episoder. Dette gjelder voldsofre i alle de fire byene. I alle byene er minst 55 prosent av de utsatte berørt av flere episoder i løpet av året. På dette punktet er forskjellene mellom byene små. Heller ikke på vår additive indeks for voldsutsatthet (som i tillegg til gjentatt utsatthet tar høyde for alvorlighetsgraden av vold), er forskjellene mellom byene statistisk signifikante.

Hovedregelen i alle de fire byene er altså at når en ungdom utsettes for vold én gang, vil sansynligheten for at samme person skal rammes nok en gang i løpet av et år, være større enn at vedkommende ikke blir det.

5.1.2 Når og hvor finner volden sted i de fire byene?

Når vi så de fire byene under ett, fant vi at knapt halvparten (47 prosent) av voldshendelsene som ungdom var utsatt for fant sted i tilknytning til skolen eller i nabolaget der den unge bor (definert som innenfor ti-minutters gange fra hjemmet).

Den andre halvparten av hendelsene fant sted utenfor disse nærområdene, knapt 40 prosent ”i byen” (som i de fleste tilfeller er synonymt med ”sentrum”), mens knapt 14 prosent fant sted i utlandet eller i annen kommune.

Bak disse tallene skjuler det seg store forskjeller de fire byene i mellom.

Tabell 5.2 Åsted for (siste) voldshendelse i fire byer. Horisontal prosent. Voldsutsatte.

	Skolen, el. til/fra skolen	Nabolaget der jeg bor	”I byen”	I utlandet/i annen kommune
Drammen	25	22	35	18
Kristiansand	24	21	39	16
Stavanger	18	20	45	17
Oslo	28	26	37	9

$N=1391$, $\chi^2=34.8$, $df=9$, $p<.001$

Vi ser at Oslo skiller seg ut ved at mer enn halvparten av de unge som har vært utsatt for vold har opplevd dette i tilknytning til skole eller boområde. Stavanger skiller seg ut ved å ha den laveste andelen voldsepisoder lokalisert til disse ”nærområdene”, og den klart høyeste andelen episoder lokalisert til bysentrum.

Vi har tidligere pekt på at vold som finner sted i ”nærområdene” skole og nabolag, finner sted på de arenaer der den unge er henvist til å være. Vold på disse arenaene blir i større grad et ”hverdagsproblem” og i større grad en trussel mot trygghet og velferd enn om volden utspiller seg utenfor disse områdene. På en slik bakgrunn kan vi hevde at den vold som rammer unge i Oslo har en særlig alvorlig karakter.

At Osloungdom virkelig har volden ”nærmere innpå livet” enn ungdom i de andre byene, indikeres også ved at en så betydelig andel av voldsepisodene som rammer osloundom skjer på dagtid (mellom klokken 0800 og 1700). *Mer en 40 prosent av episodene som rapporteres av Osloundom fant sted i dette tidsrommet, mot vel 32 prosent i de andre byene.*

Mens vel 16 prosent av episodene i de andre byene fant sted om natten (klokken 0100 – 0800), gjelder dette bare for 8 prosent av hendelsene som rammet Osloundom¹⁷.

5.1.3 Våpenbruk, og forekomst av skader

I Drammen, Kristiansand og Stavanger er altså åsted for voldsepisodene i større grad enn i Oslo lokalisert til bysentrum, eller til ”utlandet”, eller annen norsk kommune.

Vi har sett at vold som finner sted utenfor nærområdene har mer alvorlig karakter. Våpen er oftere involvert, og skadene er oftere så alvorlige at de krever medisinsk behandling.

Forekomst av våpenbruk (siste opplevde voldsepisode) varierer klart mellom byene.

Tabell 5.3 *Bruk av noen form for våpen, siste opplevde voldsepisode i fire byer. Vertikal prosent, voldsutsatte siste år.*

	Drammen	Kristiansand	Stavanger	Oslo
Brukt våpen	34	24	23	34
Ikke brukt våpen	66	76	77	66

$N=1436$ $\chi^2=19.6$, $df=3$, $p<.001$

I Drammen og Oslo ble det anvendt noen form for våpen i hver tredje rapporterte voldsepisode. I Kristiansand og Stavanger er våpen nyttet i i underkant av hver fjerde episode.

Det er også i Drammen og Oslo at forekomst av skader som krevde medisinsk behandling hyppigst forekommer. I Drammen og Oslo ble en eller flere av de involverte påført skade som krevde medisinsk tilsyn i 27 prosent av de rapporterte voldshendelsene. Kristiansand og Stavanger ligger lavere, med henholdsvis 22 og 19 prosent av tilfellene, men disse forskjellene mellom byene er ikke statistisk signifikante.

5.2 Bruk av rusmidler, likheter og forskjeller

Vi har tidligere sett at rusmidler har stor utbredelse blant 15-17 åringer. Frekvensen i bruk av ulike rusmidler er høy, og en betydelig andel av ungdommene har konsumert så store kvanta at det medfører beruselse.

Vi har også sett at vel halvparten av ungdommene en eller flere ganger har brukt illegale rusmidler (inkl. hjemmebrent).

Hvilke likheter og forskjeller er det i unges bruk av rusmidler i de fire byene?

¹⁷ Det er statistisk signifikante forskjeller m.h.t. når på døgnet (natt/ dag/ kveld) volden fant sted i de fire byene: $\chi^2=26.6$, $df=6$, $p<.001$

5.2.1 Erfaring med rusmidler

Vi så at tre av fire ungdommer minst en gang i livet har brukt et rusmiddel. Vi så at en av to minst en gang har brukt et illegalt rusmiddel.

Det er til dels betydelige ulikheter mellom byene når det gjelder ruserfaring. Dels er det store forskjeller i andel som ikke har prøvd rusmidler, dels er det store forskjeller i bruk av type (legal/ illegalt) rusmiddel.

Tabell 5.4 *Erfaring med bruk av ulike rusmidler i fire byer. Horisontal prosent. Alle*

	Ikke rus	Leg. alkohol	Hjemmebrent	Cannabis	Annet illeg. Stoff
Drammen	19	15	40	12	14
Kristiansand	27	25	29	13	7
Stavanger	19	20	32	18	10
Oslo	27	22	22	18	10

N=4646, ubesv. 56. $\chi^2=162.4$, df=12, p<.001

I tabell 5.4 er informantene klassifisert etter erfaring med legal alkohol høsten 1999, og med illegale rusmidler "noen gang". Når informantene har erfaring med bruk av flere typer rusmidler er de klassifisert etter "det tyngste" rusmiddel de har prøvd. Vi har tidligere påpekt en kumulativ effekt i unges ruserfaring, som arter seg slik at den som har prøvd et illegalt rusmiddel, nesten alltid også har prøvd et legalt, og den som har prøvd det svært forbudte rusmiddel, nesten alltid også har prøvd de(t) som er litt mindre forbudt.

Vi ser at det er betydelige forskjeller mellom unge i de fire byene når det gjelder bruk av rusmidler. Drammen og Stavanger skiller seg ut med en særlig høy andel som har erfaring med rusmidler, og med særlig høye andeler som har prøvd illegale rusmidler. For Drammens vedkommende er det en særlig høy andel som har gjort erfaringer med bruk av hjemmebrent. Bratt (2000) fant at bruk av hjemmebrent/ smuglersprit hadde stor utbredelse, også blant eldre grunnskoleelever i Drammen. Det kan derfor synes som at illegal sprit har særlig stor utbredelse i ungdomsmiljøene i Drammen.

Kristiansand skiller seg positivt ut med en relativt høy andel som aldri har brukt rusmidler, og med en lavere andel enn de andre byene når det gjelder bruk av illegale rusmidler. Osloungdom kommer, kanskje litt overraskende, nært opp til unge i Kristiansand når det gjelder ruserfaring.

Oslo har en særlig stor innvandrerbefolkning. Det er kjent at unge med innvandrerbakgrunn har et betydelig lavere forbruk av rusmidler (Bakken 1998). De forholdsvis positive tallene for Oslo skyldes nettopp dette. Når vi holder unge med innvandrebakgrunn utenfor analysen, blir Osloungdom "verst i klassen". Da blir andelen unge uten erfaring med rusmidler halvert til 13 prosent, og andelen som har erfaring med bruk av cannabis- og andre narkotiske stoffer øker til nesten 33 prosent. Når unge med innvandrerbakgrunn holdes utenfor analysen er det Drammen og Oslo som blir mest like hverandre. Inntrykket av omfattende erfaring med illegale rusmidler blant unge i Drammen forsterkes – andelen som har prøvd hjemmebrent øker til 42 prosent, andelen som har prøvd narkotiske stoffer øker til 27 prosent. Til sammen har nesten 70 prosent av ungdom med norsk opphav i Drammen erfaring med bruk av illegale rusmidler.

Det å holde unge med innvandrerbakgrunn utenfor analysen gir bare marginale utslag for tallene for Kristiansand og Stavanger.

Ulikheter mellom byene med hensyn til *utbredelse av ruserfaring*, blir i hovedtrekk de samme når vi ser på *ulikheter i bruksfrekvens og konsumert volum* (registrert ved ganger

beruset). Når unge med innvandrerbakgrunn holdes utenfor analysen, har 15-17 åringer i Oslo vært beruset i gjennomsnitt 7.5 ganger siden skolen begynte høsten 1999. Dette er nesten to ganger oftere enn unge i Kristiansand, omlag 1,3 ganger oftere enn i Drammen, og 0,7 ganger oftere enn unge i Stavanger. Også når det gjelder bruksfrekvens for ulike rusmidler er det Osloungdom som oppviser hyppigst bruk, med unntak av det å "drikke sprit" og det å bruke hjemmebrent. Her har unge fra Drammen i begge tilfeller de høyeste tallene.

5.3 Rus, vold og egenregisert fritid

Erfaring med vold og med bruk av rusmidler er altså forskjellig i de fire byene. Så er også tilfelle med den egenregisserte måte å organisere fritiden. Om ungdom i de fire byene hadde samme score på denne variabelen, skulle vi finne en like stor prosentandel i hver kvartilscore for variabelen.

Så er ikke tilfelle. I Drammen er det 27.8 prosent av ungdommene som scorer i den høyeste kvartil for slik egenregisert livsstil, i Oslo er det 26.7 prosent av ungdommene som gjør dette, mens det både i Kristiansand og Stavanger er lavere tall (henholdsvis 21.7 og 23.4 prosent).

Erfaring med vold og rusmidler, og omfanget av egenregisert fritid er altså forskjellig mellom byene. Men disse faktorene varierer "i takt", slik at når nivået på den ene faktoren er høy i en by, er nivået på de to andre faktorene også høy. Omvendt; om nivået er lavt på en av faktorene, er nivået på de to andre også lavt. Dette innebærer at korrelasjonene mellom egenregisert fritid og erfaring med vold og rusmidler (se side 49), er så godt som lik i alle de fire byene. Egenregisert fritid, og erfaringer med vold og rus, synes å være uttrykk for samme forhold *i alle de fire byene*.

Konflikt var det stikkord vi tidligere har brukt for å betegne fellesnevneren ved dette forholdet.

Holder dette stikk? Er det forskjeller i konfliktnivå og konfliktatferd i ungdomsmiljøet i de fire byene?

5.4 Konflikt og konfliktatferd

Vi har tidligere vist (se side 55) at det er forholdsvis store deler av ungdomsgruppa som oppgir at de ofte eller av og til er urolige eller engstelige for å besøke ulike arenaer. Det er til dels betydelige forskjeller i andelen som gir uttrykk for slik frykt, byene imellom.

Nedenfor gjengis de prosentvise andelene som "ofte" eller "av og til" føler uro ved besøk til noen slike arenaer i de fire byene.

Tabell 5.5 *Andel som føler uro ved besøk på ulike arenaer i fire byer. Prosent. Alle*

	Drammen	Kristiansand	Stavanger	Oslo	
Engstel. for gå skole/besøke venner	13	13	10	15	ns.
Engstelig for å besøke sentrum	13	9	11	17	**
Engstelig for å gå på diskotek	19	10	13	22	**
Engstelig for å gå på kino	4	5	3	4	ns
Engstelig for å gå i ungdomsklubb	12	6	9	13	**

** p<.001

Vi ser at det særlig er ved besøk til bysentrum, og til ”ungdomsinnretninger” som diskotek og fritidsklubb, at andelen engstelige er forskjellig i byene. Stavanger, og særlig Kristiansand, skiller seg ut med forholdsvis lave andeler som gir uttrykk for slike uro, mens det i Drammen, og særlig Oslo, er høye andeler av ungdomskullet som er engstelige.

Forskjell i ”defensive” strategier?

Ulikheter i angst og uro for å besøke sentrum og ulike ungdomssteder byene imellom, har en klar parallell i ulikheter i andeler som har tatt i bruk det vi har kalt ”defensive strategier” for å unngå å bli utsatt for vold. Det å unnlate å besøke ”steder du ellers kunne ønske å besøke”, var en slik strategi som blir nyttet av om lag 10 prosent av ungdommene. Andelen er høyest i Oslo, med 13 prosent, og lavest i Kristiansand hvor det er 9 prosent som oppgir at de har gjort dette. Forskjellene er noe større når det gjelder det å bare besøke slike steder sammen med andre. Her er det 31 prosent av ungdommen i Oslo som oppgir dette, mot 22 prosent av de unge i Kristiansand. Fordelingene for de to andre byene ligger midt imellom fordelingene for Oslo og Kristiansand.

Forskjeller i ”offensive” strategier

Når det kommert til det å noen gang ha båret våpen er det ikke statistisk signifikante forskjeller byene imellom. Det er en litt høyere andel av unge i Oslo som oppgir at de har båret våpen *siste år* sammenliknet med de andre byene.

Utbredelsen av våpen er likevel forskjellig i de fire byene. Forskjellen kommer fram når vi spør om våpen i vennenettverket.

Tabell 5.6 *Venner som bærer våpen i fire byer. Vertikal prosent. Alle.*

	Drammen	Kristiansand	Stavanger	Oslo
Ingen bærer våpen	65	71	75	62
En - to bærer våpen	22	18	17	25
Flere bærer våpen	13	12	9	13

N=4289, ubesvart 413, $\chi^2=56.7$, df=9, p<.001

Oslo har en særlig høy andel unge som er med i nettverk der noen bærer våpen. Også i Drammen er denne andelen høyere enn i de to andre byene.

5.4.1 Forekomst av gjenger, tilknytning til gjengmiljø

I alle byene oppgir et klart flertall at det finnes en eller flere gjenger. Andelen er størst i Oslo. Her mener 88 prosent av informantene at det finnes minst en slik gjeng. I Kristiansand er det 86 prosent av ungdommene som mener dette, mens det i Drammen er 81 prosent. Andelen er lavest i Stavanger, der ”bare” 70 prosent menere at det finnes en eller flere gjenger.

Av de informantene som svarer bekreftende på at det finnes gjeng(er) i byen, har Kristiansand den høyeste andelen av dem som oppgir et direkte kildegrunnlag, enten ved selv å kjenne medlemmer, selv å være med, eller selv å ha vært utsatt for vold fra slike gjenger. I Kristiansand er det 31 prosent av ungdommene som oppgir at kilden til kunnskap om gjenger er en (eller kombinasjon av) disse. Også i Drammen er det en høy andel som oppgir slikt direkte kildegrunnlag (30 prosent), mens andelen synker til 27 prosent i Oslo, og 24 prosent i Stavanger.

Prosentandelen som oppgir selv å være med i en gjeng variere mellom 5.8 prosent (Kristiansand og Stavanger) og 4.1 prosent (Oslo). I Drammen ligger andelen på 5.3 prosent. Andelene som ikke har besvart disse spørsmålene er noe forskjellig i de fire byene; 19 prosent i Drammen og Stavanger, 12 og 14 prosent i Oslo og Kristiansand. Siden vi her snakker om fordelinger av nokså marginale fenomen, vil forskjellene i svarprosent byene imellom føre til at ”rangering” langs denne dimensjonen blir urimelig.

Vi må derfor nøye oss med å konstatere at andelene som oppgir at de selv er med i en gjeng er omtrent lik i alle de fire byene.

5.5 Avrunding

Det er, som vi har sett, noen viktige forskjeller mellom byene når det gjelder utbredelse av de former for problematferd som er tema for denne rapporten. Som vi pekte på i innledningen til dette kapittelet, er det likevel *likhetene*, mer enn forskjellene, som bør danne fokus for vår oppmerksomhet. Sammenhengene mellom de to formene for problematferd; – erfaringer med rusmidler og med vold, og den spesielle måte å organisere fritid og sosialt samvær med andre unge som vi kaller egenregi av fritid, går igjen i materialet sett under ett, og i de fire byene når vi ser dem hver for seg.

I alle byene går dessuten dette trekløveret sammen med en offensiv konfliktberedskap, som bl.a. gir seg uttrykk i tilbøyelighet til bevæpning. I alle byene bidrar orienteringen mot selvtukt til gjentatt voldsutøvelse, og derved til å vedlikeholde og å forsterke konfliktene mellom ungdom.

For alle byene blir derfor utfordringen å finne fram til måter å intervenere, slik at konflikter unge imellom kan bilegges, og at selvtukt og ”dueller” blir ærklært som illegitime virkemidler, også i unges rettsoppfatning.

Litteratur

- Anderson, Elijah (1994): *The code of the street*. Atlantic Monthly 5, 81-94
- Bakken, Anders (1998): *Ungdomstid i storbyen*. Rapport 7/98. NOVA
- Balvig, Flemming (1999): "Fjernhedsvold i storbysamfundet Danmark." *Politica* nr 1. 1999
- Bjørge, Tore og Yngve Carlsson (1999): *Vold, rasisme og ungdomsgjenger*. Tano Aschehoug
- Bratt, Christopher (2000): *Ungdomsundersøkelse i Drammen 1999*. NIBR, prosjektrapport 2000:5.
- Decker, Scott H. And Barrik Van Winkle (1996): *Life in the Gang*. Cambridge University Press.
- Decker, Scott H, Tim Bynum og Deborah Weisel (1998): "A tale of two cities: Gangs as organized crime groups". *Justice Quarterly* vol 15 no.3 Sept 1998
- Emler, Nicholas and Stephen Reicher (1995): *Adolescence and Delinquency*. Oxford: Basil Blackwell.
- Esbensen, Finn-Aage and L. Thomas Winfree (1998): "Race and Gender differences between Gang and nongang Youths: Results from a Multisite Survey". *Justice Quarterly*, Vol 15 No 3. september 1998.
- Falk, Hjalmar, og Alf Torp (1996): *Etymologisk ordbok over det norske og det danske spog*. Bjørn Ringstrøms Antikvariat, Oslo.
- Fekjær, Hans Olav (1985): "Alkohol og vold". I Laake, H. (red): *Alkohol og Vold*. Universitetsforlaget 1985.
- Frønes, Ivar (1995): *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Universitetsforlaget 1995
- Frønes, Ivar (1992): *Veier til det moderne. Et essay om historiske fortolkningsformer*. ISO-rapport 17 1992, Universitetet i Oslo.
- Galtung, Johan (1996): *Peace by peaceful means: peace and conflict, development and civilization*. London:Sage
- Gautun, Heidi (1996): *Voldens ansikt*. Fafo-rapport 189. Fafo

- Goffman, Erving (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Pinguin
- Graff-Iversen, S m.fl. (1992): "Sosialt nettverk, alkoholvaner og voldsskader hos kvinner og menn i Akershus fylke". *Tidsskr. for den Norske Legeforening*, nr. 28/1992.
- Guldvog, Bjørn (1992): "Samfunnskostnader ved sykdom og skade." I Larsen, Øivind m. fl. (red): *Samfunnsmedisin i Norge – teori og anvendelse*. Universitetsforlaget 1992.
- Hilton, Harris and Rice (1998): "On the validity of Self-Reported Rates of Interpersonal Violence". *Journal of Interpersonal Violence*, vol 13, no. 1. 1998.
- Hagen, K. m.fl. (1994): *Oslo: den delte byen?* FAFO-rapport 161.
- Harden, Jeni (2000): "There's no place like home: the public/ private distinction in childrens theorizing of risk and safety." *Childhood* vol 7 no 1, 2000
- Hodne, Bjarne (1986): *Oppvekst i Kristiania*. Universitetsforlaget.
- Klein, Malcolm (1995): *The american Street Gang: Its nature, Prevalence and Control*. New York/Oxford, Oxford University Press.
- Krogstad, Anne (1986): "Pønkere og Symbolendring." *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1986;27
- Lien, Inger-Lise og Thomas Haaland (1998): *Vold og gjengatferd*. Samarbeidsrapport, NIBR 1998
- Lorentzen, Håkon (1981): "Ungdom og sosialisering." *Sosiologi i dag*. 11(1981)
- Matza, David (1964): *Delinquency and Drift*. New York: Wiley.
- Melhuus, K og K. Sørensen (1997): "Vold 1994 – Oslo Legevakt". *Tidsskr. for den Norske Legeforening*, nr. 2/1997.
- Moore, J. W., Garcia, Garcia, Cerda, and Valencia (1979): "Homeboys –gangs, drugs, and prisons in the Barrios of Los Angeles". *Crime and Social Justice*, Winter 1979.
- Næss, Elisabeth (1999): *Vold er ære, kriminalitet er penger*. Det Kriminalitetsforebyggende Råd, Oslo.
- Olaussen, Leif Petter (1995): "Voldskriminalitetens utvikling de siste to tiår". *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap* 1995.
- Olaussen, Leif Petter (1996): "Alkoholpolitikk og vold – finnes det en sammenheng?" *AL-publikasjon* 1:1996.
- Padilla, Felix M. (1992): *The Gang as an American Enterprise*. New Brunswick, Rutgers University Press.
- Pape, Hilde og Willy Pedersen (1997): "Voldsofre i den generelle ungdomsbefolkningen". *Tidsskrift for den Norske Legeforening* Nr 23, 1997.

- Pedersen, Willy og Hilde Pape: "Unge voldsofre i Oslo – et innvandrersproblem?" *Tidsskr. for den Norske Legeforening*. Nr. 16, 1999.
- Pedersen, Willy (1999): "Blind vold?" *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr 3 1999
- Pedersen, Willy (1999b): "Ungdom som bærer våpen." *Tidsskrift for velferdsforskning*. Vol 2 nr 4 1999
- Pernanen, Kai (1996): "Alkohol, andre rusmidler og vold i epidemiologisk perspektiv." *Norsk Epidemiologi*. 1996;6.
- Pitt-Rivers, Julian (1972): "Honor". *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Vol. 5-6.
- Pløger, John (1997): *Byliv og modernitet*. NIBRs PLUSS-serie 1-97
- Riches, David (1986): "The Phenomenon of Violence". I Riches, D. (ed): *The Anthropology of Violence*. Oxford: Basil Blackwell.
- Rigspolitechefen (1998): *Vold på Gaden, i Hjemmet og på Arbejdet*. Rigspolitechefens trykkeri. København.
- Schei, B. (1990): "Prevalence of sexual abuse in a random sample of Norwegian women". *Scand J. Soc Med* 1990:18
- Skretting, Astrid (1999): *Bruk av rusmidler ved utgangen av ungdomsskolen*. SIFA rapport 3/99.
- Stang, Hans Jakob (1976): *Ungdom på drift*. Universitetsforlaget 1976
- Steen K., og S. Hunskaar (1997): "Vold i Bergen". *Tidsskr. for den Norske Legeforening*, nr 2/1997
- Sætre, Marianne m.fl. (1986): *Tvang til seksualitet*. Oslo: Cappelen
- Thrasher, Frederick (1927): *The Gang*. Chicago, University of Chicago Press.
- Træen, Bente (1996): "Hva påvirker krangling og slåssing i drikkesituasjoner?" *Norsk Epidemiologi*. 1996;6.
- Øya, Tormod og Øyvind Bergwitz (1994): *Fritidsmønster og risikoatferd*. UNGforsk rapport 1/94.
- Øya, Tormod (2000): *Innvandrerungdom, marginalisering og utvikling av problematferd*. NOVA, rapport 3/00.

Vedlegg 1

Spørreskjema

Vedlegg 2

Faktoranalyse, fritidsbruk.

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Sto i lengre tid (minst en time) og hang på gatehjørne, utenfor kiosk eller lignende	.674		
Var på diskotek hvor det serveres alkohol	.674		
Var i lengre tid (minst en time) i sentrumsgatene	.570		
Spilte på spilleautomat	.540		
Så på gangster/volds/actionfilm s.m. andre	.498		
Var på kampsports- el. selvforsvarstrening	.449		
Var på rusfritt diskotek	.409		
Var s.m. venner hjemme hos meg el hos dem		.845	
Var ute sammen med venner/venninner		.829	
Var på alkoholfri kafé		.384	
Drev med trening i idrettslag			.597
Var på treningsstudio/helsestudio			.559
Gjorde noe s.m. mor eller far (hobby, trening e. l.)			.546
Trimmet på egen hånd			.511
Drev med dans, aerobic eller lignende			.390